

Tu'un Ndioo t̄aa racha'nu Mate

Sivi ndian k̄uu ñivi Jesuu taji'na

(Lc. 3:23-38)

1 ¹Ña'a k̄uu sivi ma ndian k̄uu ñivi Jesucristu, ra k̄uu ñivi ma racha'nu David, chi'in racha'nu Abraham. ²Abraham k̄uu tatá ma Isaac, ta Isaac k̄uu tatá ma Jacob, ta Jacob k̄uu tatá ma Judá chi'in ma ndra yani ra. ³Judá k̄uu tatá ma Fares, chi'in Zara, ta ma ma'á vi k̄uu Tamar. Fares k̄uu tatá ma Esrom, ta ma Esrom k̄uu tatá ma Aram. ⁴Aram k̄uu tatá ma Aminadab, ta ma Aminadab k̄uu tatá ma Naasón, ta Naasón k̄uu tatá ma Salmón. ⁵Salmón k̄uu tatá ma Booz, ta ma ma'á ra k̄uu Rahab. Booz k̄uu tatá ma Obed, ta ma ma'á ra k̄uu Rut. Ta Obed k̄uu tatá ma Isaí. ⁶Isaí k̄uu tatá ma rey David. Ta ma rey David chi'in ma ña k̄uu ñasi'i ma Urías, vikan k̄uu tatá ma Salomón.

⁷Salomón k̄uu tatá ma Roboam, ta Roboam k̄uu tatá ma Abías, ta Abías k̄uu tatá ma Asa. ⁸Asa k̄uu tatá ma Josafat, ta Josafat k̄uu tatá ma Joram, ta ma Joram k̄uu tatá ma Uzías. ⁹Uzías k̄uu tatá ma Jotam, ta Jotam k̄uu tatá ma Acáz, ta ra'ya k̄uu tatá ma Ezequías. ¹⁰Ezequías k̄uu tatá ma Manasés, ta Manasés k̄uu tatá ma Amón, ta Amón k̄uu tatá ma Josías. ¹¹Josías k̄uu tatá ma Jeconías chi'in ma ndra yani ra, ma tiempu ña tiin ma ndra ñu'u' ñuu Babilonia ma ndian israelita, ta kuà'an na chi'in ndra iti' tikan.

¹²Ta ora yā'a, ña tā'an na takan, tajan Jeconías k̄uu tatá ma Salatiel, ta Salatiel k̄uu tatá ma Zorobabel. ¹³Zorobabel k̄uu tatá ma Abiud, ta Abiud k̄uu tatá ma Eliaquim, ta ra'ya k̄uu tatá ma Azor. ¹⁴Azor k̄uu tatá ma Sadoc, ta Sadoc k̄uu tatá ma Aquim, ta Aquim k̄uu tatá ma Eliud. ¹⁵Eliud k̄uu tatá

ma Eleazar, ta Eleazar kūu tatá ma Matán, ta Matán kūu tatá ma Jacob. ¹⁶Jacob kūu tatá ma Kusé, ra kùu ii ma Ndiya, ta Ndiya kūu ma'á Jesuu, ra kà'an yo ña kùu Cristu.

¹⁷Ta takan kūu yi ña, chiyo uchi kumi ta'an ñivi ña kùu tata ma Abraham, nda kati kēta ma tiempu ña chiyo ma racha'nu David. Ta inga uchi kumi ma ndian kùu tata ma David chiyo, nda ora kēta ma kivi ña tiin ma ndra ñu'u' ñuu Babilonia ma ndian israelita, ta kuà'an na chi'in ndra ma iti'tikan. Ta inga uchi kumi ma ndian kùu tata ra chiyo, nda ma tiempu ikan, ta nda ma ora kaku ndio ma Cristu.

Nuu kàku ma Jesucristu

(Lc. 2:1-7)

¹⁸Ma ora kaku Jesucristu, te'en kūu yi: ma Ndiya ña kūu ma'á ra, cha chā'a ña tu'un nuu ma Kusé, ña ni tanda'a ña chi'in ra. Va antea ña ndò'iin vi, yakan cha chāku'un se'an jā'a ndatu ma Ra kùu Tati Í Ndioo. ¹⁹Ta ma Kusé, ra ni tanda'a chi'in Ndiya, ti iin ra va'a, ta ndaa kùu ra. Cha'a' yakan kùu yi ña, töve kùuni ra ku'va ra ña koto ma ñivi ma ña chànini ra ja'a ra. Vati ma ña kùuni ra ja'a ra, kùu yi ña, kùuni ra ndakoo xe'e ra ña. ²⁰Ta ma ora juuni yanga chànini ra te'en, tajan iin ma tati ña jàkuu tiñu nuu ma Racha'nu, kēta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra, ta te'en nāka'an yi chi'in ra:

—Yo'o Kusé, ra kùu ñivi ma racha'nu David, na yü'viun ña ndàki'un ma Ndiya kùu ñasi'un ña, vati ma Tati Í Ndioo jā'a ña ni koo ma se'an. ²¹Yakan, ni koo se'an, ta ni jakunaniun ra,

*Nuu kà'an tati jà'a tiñu nuu Ndioo
chi'in Kusé tañu ñuma'na ra (1:20)*

Jesuu. Takan ni kunani ra, vati ni jakakú ra ma ñivi ñuu ra cha'a' ma kuati jà'a na. —Takan kàti ma tati tatun Ndioo chi'in Kusé ma tañu ñuma'na ra.

²²Ndisaa ña'a takan kúu yi, ikan na jachinu ma tu'un kā'an ma Racha'nu nuu iin ra kā'an chi'in tu'un yu'u ra, ti rakan te'en kā'an ra:

²³Ma ñayoko ña takā'an kì'vi chi'in nì'iin ra'ii, ni kuku'un se'an,
ta ni jakakuan yi,
ta ma ra kùu pa'a ikan ni jakunani na yi Emanuel,
ña kùuni yi ka'an yi: ìyo Ndioo chi'in yo.

²⁴Takan kúu ta ora ndākoo ndio ma Kusé ña kìxi ra, tajan jā'a ndio ra ma takua kā'an ma tati tatun Ndioo nuu ra, ta ndāki'in ndio ra ma Ndiya chūndaka ra. ²⁵Va vaji ndō'iin ra chi'an, va töve nì kixi ra chi'an, nda kati ya'a jì'na kāku ma ra kùu pa'a se'an, ra jākunani ma Kusé, Jesuu.

**Ma ndra ch̀to ña ka'an ña kichi iti' kàna nikandii,
chànde'e ndra nuu kàndii ma ravali Jesuu**

2 ¹Ora kāku Jesuu ma ñuu nàni Belén, ña ìyo kuenda ma ñu'u' Judea, ma tiempu ikan ti, ma rey Herode kùu ma ra chā'nda tiñu ma ñu'u' ikan. Tajan iin ma ndra kichi iti' kàna nikandii, ndra ya'a ga ch̀to ña kā'an, chāa ndra ma ñuu Jerusalén, ²ta te'en chikatu'un ndra:

—¿Ndanu kàndii ma ra já kaku, ña kùu rey kuenda ma ñivi judíu? Vati ndē'e ndi ña kēta ma chele ra iti' kàna nikandii, ta cha'a' yakan kùu yi, ña vāchi ndi vāchi jàka'nu ndi ra ma i'ya —kàti ndra.

³Tajan ora ch̀to ndio ma rey Herode ña takan chàkunuu ndra chikatu'un ndra, ta ndava yū'vi ra, chi'in tandi'i ma ñivi ìyo ma ñuu Jerusalén ndia. ⁴Tajan kàna ndio ra tandi'i ma ndra sutu cha'nu ña kuxini nuu sutu, ta chi'in tandi'i ma ndra matru ña jàna'a tu'un ley Ndioo nuu ma ñivi, ta chikatu'un ndio ma rey Herode nuu ndra, ña ndanu kùu ma nuu ni kaku ma Cristu. ⁵Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Ni kaku ra ma ñuu Belén ña ìyo kuenda ma ñu'u' Judea, vati te'en kà'an ma tu'un taa ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na:

⁶Yo'o ñuu Belén, vaji ñuu vali kùun,
vati ya'a ka'nu kùun tañu tandi'i ñuu ìyo kuenda ñu'u'
Judea,

va tañu ma ñiviun ìyo ikan, ni keta iin ma ra ni kuxini,
ta rakan ni jakuenda ra ma ndian kùu ñivi ñuu Israel.
Takan kàti yi nuu ma tutu Ndioo —kàti ndra nuu rey Herode.

⁷Tajan kāna xe'e ndio ma rey Herode ma ndra ch̀to ña
kā'an, ta ch̀katu'un kachin ndio ra nuu ndra, nda kivi kùu
yi ña kēta ma chele ña ndē'e ndra. ⁸Ta ora yā'a ndio yi, tajan
tāchi ndio ra ndra ma ñuu Belén, ta te'en nāka'an ra chi'in
ndra:

—Kuà'an ndo ndakan, ta na nanduku tu'un ndo nuu ndisaa
ma ñivi cha'a' ma ravali ikan. Ta ora cha nāta'an ndo ra, na
kichi katitu'un ndo nui, vati juuni kùuni kujaka'nui ra ndia
—kàti rey Herode chi'in ndra.

⁹Tajan ma ndra ch̀to ña kā'an, kēe ndio ndra kàcha'an
ndra chi'in ma tu'un ña kàtitu'un ma rey nuu ndra. Takan
kūu ta ma chele ña ndē'e ndra ma iti' kàna nikandii, kēta
ndiko ri nuu ndra, ta endee yosonuu ri kuà'an ri nuu ndra.
Ta ora chāa ndio ri ma nuu kàndii ma pa'a, tajan chūndaa
ndio ri. ¹⁰Ta ma ndra ch̀to ña kā'an, nduva'a kuii ch̀siii
ndra ña ndē'e ndiko ndra ma chele ikan. ¹¹Takan kūu ta ora
kāki'vi ndio ndra ma tichi ve'e, ta ndē'e ndra ma pa'a chi'in
ma Ndiya ña kùu ma'á ra. Tajan chūnandi chiti ndio ndra,
ta jāka'nu ndra ra. Ta ikan jan, ta'ii'iin ndra nūna ndio ndra
ma chatun vali ña nda'a ndra, ta sōkó ndra oro, kutu, chi'in
takuii xiko ña nāni mirra nuu ma pa'a. ¹²Va tava kēta iin
tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ndra ma tañu ñuma'na
ndra, ña kàtitu'un yi nuu ndra, ña na tūva nuva jà'a ndra
ñā ch̀koni'i ndra ku'un ndra ma iti' nuu kīchi ndra nuu ìyo
ma rey Herode kàti yi. Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ñuu
ndra, va inga iti'.

**Nuu ch̀nu xe'e Kusé, chi'in Ndiya, kàcha'an vi
ma iti' ñu'u' Egiptu, chi'in ma pa'a se'e vi**

¹³Takan kūu ta ora yā'a ña kēe ndio ma ndra ch̀to ña kā'an
kàcha'an ndra, tajan iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu ma Racha'nu
Ndioo, kēta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra, ta te'en nāka'an yi
chi'in ra:

—Kusé, na ndetaun, ta ki'un ma ravali chi'in ma ma'á ra, ta kee ndo ku'un ndo ta kunu xe'e ndo ku'un ndo chi'in ra iti' ñu'u' Egiptu. Ta ndakan na kindoun koun, ta chikoni'i ndikoun nda kati katitu'un mai nuun. Vati ma rey Herode, ni nanduku ra ma ravali, ta ni ka'ni ra ra. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ma Kusé.

¹⁴Tajan ndākoo ndio ma Kusé, ta kī'in ra ma ravali chi'in ma ma'á ra, ta kēe ndio vi kàcha'an vi ma iti' ñu'u' Egiptu ma ora chanikuaa. ¹⁵Ikan chiyo vi, nda kati chí'í rey Herode. Takan kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kā'an ma Racha'nu Ndioo, jà'a iin ra kā'an chi'in tu'un yu'u ra, ma nuu kà'an yi te'en: “Ñu'u' Egiptu kānai ma ra se'i.” Takan kàti Ndioo, kàti ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u ra.

Herode tàchi ra ña na ka'ni na ma ndra'ii kuati

¹⁶Takan kūu ta ora chā'a ndio ma Herode kuenda, ña jānda'viña'a ma ndra chìto ña kā'an ra, nduva'a kāyuni ra. Tajan tāchi ra ña na ka'ni ndra tandi'i ma ndra'ii kuati, ña ìyo uvi kuiya iti' ninuu, ña ìyo ma ñuu Belén, ta chi'in tandi'i kuariya ña ìyo kuenda yi, ma naja kua kùu ma tiempu ña chā'a ma ndra chìto ña kā'an ma nuu ra. ¹⁷Ta te'en jāchinu ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ña nàni Jeremía ma tu'un tāa ra nuu ma tutu ra:

¹⁸Iti' ñuu nàni Ramá chíni ma ñivi tati iin ña'a, ña nduva'a kuii chàku ña jà'a ña ya'a u'vi anima ña, ta nda'vi kùunian.

Ta ma tati ikan kùu yi ma tati Raquel, ña chàkuan cha'a' ma ndrakuati se'an.

Ta endee töve kuunian ña jàndomani na ña, vati chí'í ma se'an.

Takan kàti ma Jeremía.

¹⁹Takan kūu ta ora yā'a ña chí'í ndio ma rey Herode, tajan iin tati ña jà'a tiñu nuu ma Racha'nu, kēta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra ma ñuu Egiptu, ta te'en nāka'an yi chí'in ra:

²⁰—Na ndetaun, ta ki'un ma ravali chi'in ma ma'á ra, ta chikoni'i ndikoun chi'in vi ma iti' ñu'u' Israel, ti cha kāchi'í ma ndra kùuni ka'ni ra. —Takan kàti yi chí'in Kusé.

²¹Tajan ndākoo ndio ma Kusé, ta kī'in ra ma ravali nda'a' ma ma'á ra, ta kēe ndio vi kuà'an vi ma ñuu Israel. ²²Va ora

chïto ndio ma Kusé ña Arquelao se'e ma ndi Herode, kùu ra ña chà'nda ra tiñu, ma ñu'u' Judea, tiñu chākoo tatá ra niku, ta yū'vi ra ña ku'un ra ma tikan, va tava kātítu'un ndiko ma Racha'nu Ndioo nuu ra ma tañu ñuma'na ra, yakan va tüva nī cha'an ndio ra ma iti' tikan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñu'u' Galilea. ²³Takan kūu ta ora chāa ndio ra ma ñu'u' ikan, tajan chā'an ndio ra chākoo ra ma iin ñuu nàni Nazaret. Ña'á takan kūu yi, ikan na chinu ma tu'un ña kātítu'un ma ndra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku, vati kà'an ndra ña ni kunani ma Cristu, iin Nazarenu, kāti ndra.

Xuva, ra jàkunduta kātítu'un ra tu'un Ndioo tichi ku'u

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

3 ¹Ma tiempu ikan kēta ma Xuva, ra jàkunduta, kātítu'un ra tu'un Ndioo nuu ma ñivi tichi ku'u ma ñu'u' Judea, ²ta rakan te'en nāka'an ra:

—jNa jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati, vati cha kēta ma kivi ña ni nde'o nuu chà'nda Ndioo tiñu! —kàti ra chi'in na.

³Cha'a' ma Xuva i'ya kùu yi, ña te'en kà'an ma Isaía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku:

Iti' tichi ku'u kīchi tati iin ra'ii, ña te'en kànachaa ni'i yi:

“Na jandova'a ndo iin iti' kuenda ma Racha'nu, ta na nuna ndo iin iti' ndoo kuenda ra ndia.”

Takan kàti ma tati ikan, kāti ma Isaía.

⁴Ta ma ja'ma ña ñu'u ma Xuva, kūva'a yi chi'in ixi kameyu, ta chi'in pañu ñii, chù'ni ra yi toko ra. Ta chàchi ra tikaa kua'á, ta ña chī'i ra, kùu ma nduxi ñuñu ku'u. ⁵Ta ma ndian chàa ña chīni ma ña kà'an ra, kùu ma ndian ñuu Jerusalén, chi'in tandi'i ma ndian ñu'u' Judea, ta chi'in inga ma ndian ìyo ñu'u' ña kandii yatini ma yuta Jordán. ⁶Ta ora nà'ma na kuati na nuu ma Xuva, ta rakan chājakunduta ra na ma yuta Jordán.

⁷Va ora ndē'e ma Xuva ña ya'a kua'a' ma ndra fariseu, chi'in ndra saduceu, kācha'an ndra, ña na jakunduta ra ndra, yakan va te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—jNdyo'o tatá ndian xaan, tava kùu ma koo kaa! ¿Yo kà'an chi'in ndo ña ni kakú ndo nuu ma tundo'o ya'a xaan ña cha vāchi kuyatin? ⁸Tuva ndicha ña cha chīkoni'i ndo iti' ma Racha'nu, na koo va'a ndo ma takua kùuni ra ña koo ndo

tuva takan, ⁹ta koto jätayi ndo ndo chi'in juuni maa ndo, ta ka'an ndo te'en: “Ndyu'u kùu ndi tata ma Abraham”, kati ndo. Vati yu'u kà'in chi'in ndo, ña nda ma yuu ña kàndoyo i'ya, kùu jàndaku ma Racha'nu Ndioo yi, tata ma Abraham ndia. ¹⁰Vati cha iyo tu'va ma hacha kuenda ña ta'nda tandi'i ndava nda yo'ó ma yutun ña töve chà'a chiti va'a, ta ku'un ndrún nuu ñu'ú. ¹¹Ndicha va'a, ña yu'u jàkundutai ndo chi'in takuini, kuenda ña na jana'a yi, ña cha jãña ndo ma kuati jà'a ndo. Va inga ma ra ni kichi tia iti' nuu, ni jakunduta ra ndo chi'in sivi ma Tati Í Ndioo, ta chi'in ñu'ú. Rakan kùu ma ra nduva'a ga iyo ndatu kua yu'u, ña ni töve iyo yi ña kuisoi, ni ma ndichan ra. ¹²Ta cha nda'a ra iin kaa ña iyo uni kumi punta kuenda ña jandati ra ma trigu iti' nuu sukun, ta takan tàvani'i siin ra ma soo vu. Tajan ni taan va'a ndio ra ma trigu ra tichi yaka. Va ma soo vu, va ni ka'mi ra nuu ñu'ú ña endee töve ndà'va.

Nuu kùnduta Jesuu
(*Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22*)

¹³Takan kùu tajan Jesuu kichi ra iti' ñu'u' Galilea, ta chãa ra ma yuta Jordán nuu ndaa ma Xuva, kuenda ña na jakunduta ra ra. ¹⁴Va ma Xuva, na küuni ra ja'a ra yi, ti java te'en nãka'an ra chi'in Jesuu:

Nuu kùnduta Jesuu (3:13)

—Yu'u, kùu ma ra ìyo yi ña jakundutaun, ta yo'o, ¿chìto naja vèchiun nui, ña na jakundutai ñun? —Takan kàti Xuva chi'in Jesuu.

¹⁵Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vä'a' ña kà'un takan, va'a ga ña jakundutaun yu'u vitin, vati takan jàchinu yo tandi'i ma ña kùuni ma Ndioo. —Takan kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan ma Xuva kàti ra ña va'a. ¹⁶Ta ora cha kùnduta ndio Jesuu, ta kēe ndio ra ma tichi takuii, tajan juuni ma ora ikani, nūna ma andivi, ta ikan ndē'e ndio ra, ña ma Tati Í Ndioo, vèchi nuu yi chata Jesuu tava kàa iin livi, ta chūnandi yi chata ra. ¹⁷Tajan ma iti' andivi chíni na iin tati ña te'en kà'an:

—Ra'ya kùu ma ra Se'i, ña ya'a kùunì nde'i, ta ya'a chisii ña kùu ra takan. —Takan kàti ma tati chíni na.

Nuu kì'in kui'na ku'va Jesuu

(*Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13*)

4 ¹Ta ora yā'a, tajan chāka ndio ma Tati Í Ndioo ma Jesuu iti' tichi ku'u, kuenda ña na ki'in ma kui'na ku'va ra.

²Ta ma nuu chíyo ra ikan, tüvi nī chachi ra uvi xiko kivi, ta uvi xiko chanikuaa. Ta ora yā'a, tajan chāñu ndio ma soko ra. ³Tajan ma kui'na chajāyatin ndioán' ñá' nuu Jesuu kuenda ña ni ki'in ndioán' ku'va ra, ta te'en nāka'an ndioán' chi'in ra:

—Tu ndicha va'a ña ra Se'e Ndioo kùun, na ka'un chi'in ma yuu ña ndoyo chiña, ña na ndakuu yi paan. —Takan kàti ma kui'na chi'in ra.

⁴Va Jesuu te'en nāka'an ra:

—Nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Na yöve uvanuu ma ña chèchinio kùu ja'a ña na taku ma ñivi, vati juuni kùu taku na ja'a tandi'i ma tu'un ña kà'an Ndioo ndia” —kàti Jesuu.

⁵Tajan chāka ndio ma kui'na ma Jesuu kuà'an ra chi'án' ñuu Jerusalén íí, ta ikan jāndaa ndio ma kui'na ma Jesuu nuu sukun ga xini ma veñu'u ka'nu ikan, ⁶ta te'en nāka'án' ndioán' chi'in ra:

—Tu ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun, na koyoun ma nda ninuu, vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi:

Ndioo, ni tachi ra ma tati ña jà'a tiñu nuu ra, ña na jakuenda yi ñun.

Ma tati ikan kùu yi ña ni kani'i na ñun, chi'in nda'a' na,

ikan na töve takue'e cha'un jà'a nì'iin yuu —kàti ma kui'na chi'in ra.

⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'án':

—Nda nuu ma tutu Ndioo, juuni te'en kà'an yi ndia: “Töve ìyo yi ña ki'un ku'va ma Racha'nu Ndioo.” Takan kàti yi —kàti Jesuu.

⁸Takan kūu ta chāndaka tukuán' ra iin xini yuku sukun nduva'a kuii, ta ora kīcha'a ndioán' jàna'án' nuu Jesuu ndisaa ma ñuu ñuñivi nuu chà'ndán' tiñu nuu Jesuu, ta naja kua ya'a ka'nu kùu yi. ⁹Tajan te'en nāka'an ndioán' chi'in ra:

—Tu kunandi chitiun nui, ta jaka'nun yu'u, ni ku'vai tandi'i ma nuu chà'ndai tiñu nuun —kàti ma kui'na chi'in Jesuu.

¹⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'án':

—Kuà'an, tikan yo'o kui'na, vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi: “Na jaka'nun ma Racha'nu Ndiooun, ta uvanuu rakani na ja'un tiñu nuu” —kàti Jesuu.

¹¹Tajan ma kui'na ndākoo ndioán' Jesuu, ta ikan jan chākoyo ndio ma ndian kùu tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo, ta kīcha'a na tìndee na ra.

Nuu kīcha'a Jesuu kàtitu'un ra tu'un Ndioo ñu'u' Galilea

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹²Takan kūu ta ora chīto Jesuu ña ma Xuva indii ra tichi vekaa, tajan kēe ndio ra kuà'an ra ma ñu'u' Galilea.

¹³Va töve nì kindoo ra koo ra ma ñuu Nazaret, ti yā'a ra kuàkoo ra ma ñuu Capernaum, ña kàndii yu'u tañu'u, yatini nuu kàndii ma ñu'u' Zabolón, chi'in ñu'u' Neftalí.

¹⁴Tandi'i ña'á kūu yi takan, ikan na chinu ma tu'un ña tāa ma Isaía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nuu kā'an ra te'en:

¹⁵Na taso'o ndo ndyo'o ìyo ñu'u' Zabolón, ta ñu'u' Neftalí ña kàndii inga chiyo yu'u yuta Jordán, tichi iti' kuà'an tañu'u ña nàni Galilea, nuu ìyo ndian yüvi judú.

¹⁶Vati ndyo'o ndian chàkunuu nuu naa niku, cha kīcha'a ndè'e ndo iin ñu'ú ya'a ka'nu, iti' chàkunuu ndo niku töve iti' va'a kùu yi ti ni naa ndo jà'a yi,

va vitin ma Racha'nu cha jāndondichin va'a ra yi kuenda ndo.

Takan taa Isaía.

¹⁷Nda ma ora ikan kùu yi, ña kīcha'a Jesuu kàtitu'un ra tu'un Ndioo te'en nuu ma ñivi:

—Na jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati, vati cha vachi kuyatin nuu chà'nda ma ra ìyo andivi tiñu —kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu kàna ra kumi ta'an ndra kìn tiaka'

(Mr. 1:16-20; Lc 5:1-11)

¹⁸Ta ora chàkunuu Jesuu ma yu'u tañu'u ña kàndii ma ñu'u' Galilea, ikan ndē'e ra uvi ta'an ndra ña kùu ndra yani ndra. Iin ra nàni Simón, ra juuni kà'an na ña nàni Petu', ta inga ra nàni André. Ta ndrakan, ti kàni ndra yu'va tiaka' ka'nu tichi takui chàkunuu ndra, ti ndra kìn kùu ndra.

¹⁹Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—¡Na tandikun ndo chatai!, ta yu'u ni ja'i ña na nani'i ndo ñivi kuenda Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra. ²⁰Ma ora ikani ndākoo ndra ma yu'va tiaka' ka'nu, ta tāndiku ndra chata ra.

²¹Ta ita'vi tiá iti' nuu, ikan ndē'e Jesuu inga uvi ta'an ndra ña juuni yani ndra ndia. Iin ra nàni Jandiau, chi'in Xuva, ndra se'e Zebedeu. Ndrakan ka'iin ndra jàndova'a ndra yu'va tiaka' ka'nu, chi'in tatá ndra, tichi iin varku, ora kàna Jesuu ndra. ²²Ma ora ikani ndākoo ndra ma tatá ndra tichi run, ta tāndikun ndra ku'àn ndra chata Jesuu.

Jesuu jàna'a ra nuu kua'a' ñivi

(Lc. 6:17-19)

²³Jesuu chàkunuu ra jàna'a ra tu'un Ndioo ninii ka'nu ma ñu'u' Galilea, nuu kàndii ta'ii'iin ma kuariya nuu ìyo ma veñu'u kuati ñivi judíu. Kàtitu'un ra nuu na, naja kua kùu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu iti' andivi, ta juuni jànda'a ra ndian ku'vi, chi'in tandi'i nuu ma kue'e ndo'o na. ²⁴Ta takan kùu ña chitakuati ma tu'un cha'a' Jesuu nuu ma ñivi ìyo ninii ka'nu ma ñu'u' Siria. Ta chāndaka na ndian ku'vi jà'a siin siin nuu ma kue'e, takua kùu ma ndian ku'vi jà'a kue'e u'vi na, chi'in ndian ku'vi jà'a tati xaan, ndian ch'i i'i, chi'in ndian endee pe'lu kuñu, ta jànda'a ra na. ²⁵Ta kua'a' ñivi ìyo ñu'u' Galilea,

chi'in ñuu Decápolis, ña kùuni yi ka'an yi, uchi ñuu, ta ndian ñuu Jerusalén ña ìyo kuenda ma ñu'u' Judea, ta nda ma ñuu ña kàndii inga chiyo yuta Jordán. Tandi'i ndiakan tándikun na kuà'an na chata Jesuu.

Nuu jàna'a Jesuu nuu ñivi xini yuku

5 ¹Ta ora ndē'e Jesuu ña ka'lin kua'a' ñivi, tajan ndāa ndio ra xini yuku, ta chūnandi ra. Ta ikan jan chājayatin ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu nàndi ra, ta chikonuu ndra ra, ²ta te'en kīcha'a ndio ra jàna'a ra nuu ndra:

Nuu jàna'a Jesuu naja kua ìyo yi ña ja'a yo, ikan na sii kuuni yo
(Lc. 6:20-23)

³—Na sii kuuni ma ndian nda'vi ña chà'a na kuenda ña chìniñu'u na Ndioo, vati kuenda maa na kùu ma nuu chà'nda ra tiñu iti' andivi.

⁴'Na sii kuuni ma ndian chàku ta nda'vi kùuni, vati ma Racha'nu Ndioo ni ndakimani ra na.

⁵'Na sii kuuni ma ndian vita anima, vati tiaga iti' nuu, ni ni'i na ma ñu'u' ña cha chā'a ma Racha'nu Ndioo tu'un ña ni ku'va ra nuu na.

⁶'Na sii kuuni ma ndian ya'a ìyoni jàkuu tiñu va'a takua kùuni Ndioo, ta chi'in ma ndian ya'a nàtii na ña kùuni na nde'e na ra, takua kùuni na ora nàtii na takuii, vati ma Racha'nu Ndioo, ni tindee ra na ña na ja'a na yi.

⁷'Na sii kuuni ma ndian kùnda'vini nde'e inga ñivi, vati Ndioo, ni kunda'vini ra na ndia.

⁸'Ta na sii kuuni ma ndian ndicha ña kùuni na nde'e na ma Racha'nu Ndioo, vati ndiakan ni nde'e na ra.

⁹'Na sii kuuni ma ndian nànduku naja kua koo va'a na chi'in ta'an na, vati ma Racha'nu Ndioo ni jandakuu ra na se'e ra.

¹⁰'Ta juuni na sii kuuni ma ndian ndè'e tundo'o, cha'a' ña jà'a na ma ña kùuni Ndioo, vati kuenda maa na kùu ma nuu chà'nda ra tiñu andivi.

¹¹'Na sii kuuni ndyo'o ora inga ñivi kanduva'a na ndo, ta chi'in ndyo'o ndian jànde'e na tundo'o, ta tisokuati na ndo chi'in tu'un vata cha'i. ¹²Na sii kuuni ndo, vati ni ni'i ndo iin ya'vi nduva'a ka'nu ma iti' andivi, ti takua jà'a na chi'in ndo,

juuni kua ikan jā'a na chi'in ma ndian kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chíyo taji'na ndia.

**Nuu jàna'a Jesuu ña kùu yo takua kùu ma ñií,
ta takua kùu ma ñu'ú
(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)**

¹³Ndyo'o kùu ndo takua kùu ma ñií ña ìyo ma ñuñivi i'ya, cha'a' ña kùu ndo ndian chìnuni. Va tu ma ñií ikan jàna yi ña u'vá yi, çniyi ìyo yi ña ja'a yo chi'in yi, ta kùu ndo'uva ndiko yi, ta kuàtiñu yo yi inga cha'a'?, kùuni ndo. Va'aga ña na jakuita ndo yi kuenda ña na kuañunia ma ñivi chata yi, ti na tüva nakutiñu yi.

¹⁴Ndyo'o kùu ndo tava kùu ma ñu'ú ña jàndondichin ma ñuñivi. Ta tu iin ñuu kàndii yi xini yuku, na kùu kundii xe'e yi ndia. ¹⁵Ta na tüvi jàtiin yo iin ñu'ú kandil, ta kasi yo nuu yi chi'in iin cajon, vati ma ña jà'a yo kùu yi ña, va'a jùndii yo yi nuu sukun, ikan na jandondichin yi nuu tandi'i ma ñivi ka'iin tichi ve'e. ¹⁶Yakan va ndyo'o juuni kua ikan ìyo yi ña nanduku ndo naja kua koo va'a ndo chi'in tandi'i ñivi, ikan na nde'e na ma tiñu va'a jà'a ndo, ta ndita'an na jàka'nu na ma Racha'nu Tatá ndo ña ìyo andivi ndia.

Jesuu jàna'a ra naja kua kà'an ma Ley cha'nu

¹⁷Ta koto nàkanini ndo, ña yu'u kùu ra vàchi janaa ma ley Ndioo ña tãa Moisés, ta ña vàchi janai ma tu'un Ndioo ña jàna'a ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ndia, ti na yöve takan kùu yi. Ma tiñu vàchi kùu yi ña, kàtitu'un kachin ma ña kùuni ma ley Ndioo ka'an yi. ¹⁸Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ora juuni yanga ìyo ma andivi, chi'in ma ñu'u' ñuñivi, n'i'iin tu'un vali ña ìyo nuu ma ley cha'nu, ta n'i'iin letra na töve ni kindaa, nda kati kuu ji'na ma ña ìyo yi ña kuu. ¹⁹Yakan va ma ndian jàchi'in na ma ña kùuni ma ley Ndioo ña jà'a na, va kùmani jàchi'in na uvanuu ña kà'an yi, vaji iin tu'un valini kùu yi, ta ndian töve chà'a na ña na koto inga ñivi yi, ta jà'a na indukuni, ndiakan ni ndakuu na, ndian valiga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Va ma ndian jàchi'in ña kà'an yi, ta chà'a na ña na koto inga ñivi ma ña kà'an yi, ndiakan kùu ma ndian ni ndakuu ka'nuga, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ²⁰Vati yu'u kà'in chi'in ndo ña, tu töve kùuni tiaga ndo

ja'a ndo ma kua kùuni Ndioo, takua kùu ma ndra matru jàna'a tu'un Ndioo chi'in ma ndra fariseu, ña na kùuni ndra jàchinu ndra ma ña kùuni Ndioo, na kùu ki'vi ndo koo ndo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu andivi.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo ora kayunio

(Lc. 12:57-59)

²¹ 'Ndyo'o cha chìto va'a ndo ña tatiempu cha chīni ndo tu'un Ndioo ña te'en kà'an yi naja kua ìyo yi ña ja'a ndo: “Na kà'ni ndo, ti ma ndian chà'ni ìyo yi ña ka'nda na kuati na.”

²² Va yu'u kà'in chi'in ndo ña nda ndyo'o ni kùuni, tu xàani ndo nde'e ndo ta'an ndo, ìyo yi ña ka'nda ndo kuati ndo ndia. Ta tu kanduva'a ndo ta'an ndo ìyo yi ña ya'a ndo nuu ma ndra kumitiñu, ta jàkutuni ndra ma kuati ndo. Ta tu kàti ndo ña ndian ndava xini kùu na, na ja'a ndo kuenda nuu ndo koto ku'un ndo andaya' nuu tiin ñu'ú.

²³ 'Ta indukuni kùu yi tuva ma ora sokó ndo iin nakuyi nuu ma chito naá kuenda Ndioo, ta ikan chàku'uni ndo ña ìyo kuati ndo chi'in inga ta'an ndo, ²⁴ na ndakoo nuu ndo ma ña ni sokó ndo nuu Ndioo ma ikan, ta ku'un ji'na ndo kundakan ndo nuu ta'an ndo ña na jaka'nuni na ma kuati ndo, tajan na chikoni'i ndio ndo nuu ìyo ma nuu naa, ta na sokó ndio ndo yi kuenda Ndioo.

²⁵ 'Tu ìyo iin nda yo kùuni ti'i kuati cha'a' ndo ma vetiñu. Va'a ga ña na ka'an ji'na ndo tichi iti' kuà'an ndo chi'in na, ta ikan na jandakumani ndiko ndo na, ikan na tüvi ti'i na ndo nda'a' ma ra juez ña jàndondaa kuati, ta rakan ku'va ndio ra ndo nda'a' ma ndra jandaru, ta ti'i ndra ndo tichi vekaa.

²⁶ Ta ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo ña na töve ni kee ndo ikan, nda kati tia'vi ndi'i ji'na ndo ma xu'un' ña na nandoo kuati ndo.

Jesuu kàtitu'un ra ña na vä'a kì'vi yo chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'i yo, ta ñivi ña'a chi'in yöve ii vi ndia

²⁷ Vati ndyo'o cha chīni ndo iin tu'un ña te'en kà'an tatiempu: “Na kì'vi ndo chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'i ndo.”

²⁸ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña nda ndra'ii nikuuni, jitu chi'in iin ña ndè'eni ndra iin ña'a, ta chàta'ani ndra, ña kùuni yi ka'an yi ña indukuni kùu ma kuati jà'a ndra chi'an chi'in

chinituni ndra kua ma ndra cha kī'vi ndra chi'in iin ña'a ma chi'in ma kuñu ndra.

²⁹Ta tu ma tinuu chiyo kua'a' ndo kùu yi ña jàkoyo yi ndo ma tichi kuati, na tava ndo yi, ta jakuita chika ndo yi. Vati va'aga ña na kenaa iin chiyo tinuu ndo, kua ña ku'un ndisaa ma kuñu ndo andaya'. ³⁰Ta tu ma nda'a' chiyo kua'a' ndo kùu yi ña jàkoyo yi ndo ma tichi kuati, na ka'nda ndo yi, ta jakuita chika ndo yi. Vati va'aga ña na kenaa iin chiyo nda'a' ndo kua ña ku'un ndisaa ma kuñu ndo andaya'.

Jesuu jàna'a ra ña na töve va'a ndakoo yo ñasi'i yo

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹'Ta juuni cha chà'a ndo kuenda ña te'en kà'an ma tu'un Ndioo ndia: “Nda ndra'ii nikuuni tuva ndàkoo ndo ñasi'i ndo, ìyo yi ña ku'va ndo iin tutu nuu kà'an yi ña cha ndākoo ndo ña.” ³²Va yu'u kà'in chi'in ndo ña tu iin ra'ii ndākoo ra ñasi'i ra, iin kuati kùu yi kuenda ra tu töve ndicha ña jànda'viña'a ña ra cha'a' ña kì'vi ña chi'in inga ra'ii. Vati tu takan ndākoo ra ña, rakan jà'a ra ña na ja'a ña kuati tu yakan ki'vian chi'in inga ra'ii. Ta nda ra ni kùuni ña tànda'a chi'in iin ña'a ña ndākoo ii, juuni iin kuati kùu ma ña jà'a ra, ti kì'vi ra chi'in iin ña'a ìyo inga ii ndia.

Jesuu kàti ra ña na vā'a janda'viña'a yo

³³'Ta juuni cha chīni ndo ña te'en kà'an ma ndian kūu ñivi yo chíyo taji'na ndia: “Ìyo yi ña jachinu ndo ma tu'un chà'a ndo nuu ma Racha'nu Ndioo”. ³⁴Va yu'u kà'in chi'in ndo ña va'aga ña na kùl'va ndo tu'un cha'a' nda ña nikuuni tu töve ña ndicha kùu yi. Na töve ìyo yi ña ku'va ndo tu'un cha'a' ma andivi, ti nuu chà'nda Ndioo tiñu kùu yi. ³⁵Ta ni cha'a' ma ñu'u' ñuñivi ndia, vati nuu nìndee cha'a Ndioo kùu yi ti iin ña kuenda ra kùu yi. Ta ni cha'a' ma ñuu Jerusalén, tüvi ìyo yi ña ku'va ndo tu'un, vati ma ñuu ka'nu ña ìyo kuenda Ndioo, ra kùu Rey ka'nu kùu yi ndia. ³⁶Ta juuni na tüvi ìyo yi ña ku'va ndo tu'un nuu ñivi cha'a' ma xini ndo, vati na kùu jandokuichin ndo nì'iin ma ixi xini ndo, a jàndotuun ndo yi ndia. ³⁷Va'aga ña na ka'an ndo ña: “juu” a “töve”, vati ndisaa inga tu'un ma ña kà'an siki ndo, kùu yi kuenda ma kui'na.

**Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo,
ta jàña yo ña xaani yo nde'o ta'an yo**
(Lc. 6:29-30)

³⁸ Ta juuni ndyo'o cha chíni ndo ña te'en kà'an ma tu'un ña kēta taji'na ndia: “Tu jàtakue'e na jitu iin ma tinuu ndo a nu'u ndo, indukuni ìyo yi ña ja'a ndo chí'in na ndia.” ³⁹ Va yu'u kà'in chí'in ndo ña: tuva ìyo nda yo kùuni kuati chí'in ndo, na jandeeni ndo yi, ta tōve jà'a ndo takua jà'a na. Ta tu ìyo iin ndian kàni iin xa'nda iin chiyo cha'a so'o ndo, na ku'va ndo ma inga chiyo yi kàni na ndia. ⁴⁰ Ta tu ìyo iin yo ti'i kuati cha'a' ndo ma vetiñu, ta kùuni na namaa na kamixa ñu'u ndo, na ku'va ndo ña na kunda'a na, nda ma ja'ma isukun ndo ndia. ⁴¹ Tu ìyo nda ndian chíkan ñamani nuu ndo ña na tindee ndo na, ña kuìso ndo iin ndatiñu na iin kilometru, na ku'un ndo chí'in ra nda uvi kilometru, na tindee ndo na. ⁴² Ta nda ndian nikuuni ña chíkan iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na. Ta tu ìyo ndian chíkanuu iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na, ta yüva kati ndo ña tōve.

Naja kua ìyo yi ña kuuni yo nde'o ma ndian xaani yo nde'o
(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ta juuni cha chíni ndo ma tu'un ña kà'an te'en tatiempu ndia: “Na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian amigu ndo, ta na kuxaani ndo nde'e ndo ma ndian xaani ndo ndia.” ⁴⁴ Va yu'u kà'in chí'in ndo ña: Na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian xaani ndo nde'e ndo, ta na ka'an ndo chí'in Ndioo cha'a' ma ndian kànduva'a ndo. ⁴⁵ Takan ìyo yi ña ja'a ndo, ta kùu ndo se'e ma Tatá ndo ra ìyo andivi. Vati maa ra kùu ra ña jàtuun ra nikandii kuenda ma ndian va'a, ta tüvi va'a. Ta juuni ra kùu ra ña jàkuun ra savi kuenda ma ndian ndaa, ta ndian tōve ndia. ⁴⁶ Vati tu ma ndian kùuni nde'e ndo, ndiakani kùu ma ndian kùuni ndo nde'e ndo, ¿a chàniini ndo ña ni ni'i ndo ya'vi ndo cha'a' ña jà'a ndo takan?, kùuni ndo. Na tōve, vati nda ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, takan jà'a na ndia. ⁴⁷ Ta tu kàña'a ndo chí'in ndian ta'ani ndian chínnuni, ¿nda ña va'a kùu ma ña jà'a ndo?, kùuni ndo. Vati nda ma ndian tōve nàkoto Ndioo, takan kà'an na ndia. ⁴⁸ Yakan va na kuu ndo ndian ndaa, tava kùu ma Tatá yo ra ìyo andivi.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo ma tiñu va'a

6 ¹'Ta koto jà'a ndo tiñu va'a kuenda ña na nde'e ma ñivini ndo ña ndian va'a kùu ndo. Ta tu jà'a ndo takan tajan ma Tatá ndo, ra ìyo andivi, töve ni ku'va ra ni'iin ya'vi ndo. ²Yakan va ora tìndee ndo ma ndian nda'vi ña kumani yi nuu, na töve ìyo yi ña ku'va ndo koto ndisaa ñivi yi, takua jà'a ma ndian uvi nuu kua chà'nini ña chàkunuu nàtu'un na chi'in ñivi, nani nuu ìyo ma veñu'u kuati ma ndian judíu, ta tichi kai, kuenda ña na ka'an va'a ma ñivi chatani na. Va yu'u kà'in chi'in ndo ña ndicha va'a ña cha ìyo ma ya'vi na cha'a' ma ña jà'a na. ³Va ndyo'o ora chà'a iin nakuyi nuu ma ndian nda'vi ña chiniñu'u yi, na töve ìyo yi ña natu'un ndo yi nuu ni'iin ma ndian nàkoto ndo, ta ni nuu ma amigu ka'nu ndo ndia. ⁴Va'aga ña na koto xe'eni ndo yi. Tajan ma Tatá ndo ra ìyo andivi ni ku'va ra ya'vi ndo, ti ndè'e ra ma ña jà'a xe'e ndo.

Jesuu jàna'a ra naja kua ka'an yo chi'in Ndioo

(Lc. 11:2-4)

⁵'Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo, koto jà'a ndo takua jà'a ma ndian kini uvi nuu kua chà'nini ña ndava chàta'ani na kundaa na ora kà'an na chi'in Ndioo ma tichi veñu'u kuati ma ndian judíu, a ora kundaa na ma tutun kai kuenda ña na nde'e ma ñivini na. Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ndiakan juuni cha ìyo ya'vi na cha'a' ma ña jà'a na ndia. ⁶Va tu ndyo'o kùuni ndo ka'an ndo chi'in Ndioo, na ki'vi ndo tichi ve'e ndo, ta kasi ndo yuve'e, ta kicha'a ndio ndo ka'an ma'iin ndo chi'in Ndioo Tatá ndo, ti ìyo ra chi'in ndo ma ikan. Tajan ma Tatá ndo, ra ndè'e ma ña jà'a ndo, ni ku'va ra ya'vi ndo.

⁷'Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo, na töve ìyo yi ña indita inditani kà'un ma tu'un töve ndakutiñu, tava jà'a ma ndian töve nàkoto Ndioo. Vati ndiakan chà'nini na, ña tu kua'a' cha'a' kà'an na, juuni juuni ma tu'un, tiaga ni jachi'in Ndioo ma ña kà'an na, kùuni na. ⁸Koto jà'a ndo tava jà'a ndiakan, vati ma Ndioo Tatá ndo, cha chìto ra nayi kùu ma ña chiniñu'u ndo antea ña ndàkan ndo yi nuu ra. ⁹Yakan va te'len ìyo yi ña ka'an ndo chi'in Ndioo:

Yo'o ra kùu Tatá ndi, ra ìyo andivi,
na ya'aga í kùu ma siviun.

¹⁰ Na kichi ma nuu chà'ndaun tiñu.

Ta na kuu ma naja kua kùuniun ma nuñu'u', ma takua kùu yi iti' andivi.

¹¹ Na ku'vaun ma ña chìniniñu'u ndi kachi ndi vitin.

¹² Na jàka'nuniun ma kuati jà'a ndi, takua jàka'nuni ndi kuati ma ndian jà'a ña kini chi'in ndi.

¹³ Ta koto kù'vaun ña titunini ndi jà'a ndi ma ña töve va'a.

Va na ja'un ña na kakun ndi nuu ma ña kini.

Vati maun kùu ma ra chà'nda tiñu, ta maun kùu ma ra iyo ndatu,

ta juuni maun nduva'a ka'nu kùun ndia.

Ta takan endeeni na kùu yi. Amén.

¹⁴ Vati tu ndyo'o jàka'nuni ndo kuati jà'a ma inga na chi'in ndo, nda ma Racha'nu Tatá ndo ra iyo andivi, ni jaka'nuni ra ma kuati ndo ndia. ¹⁵ Va tu töve jàka'nuni ndo kuati ma inga na, ni ma Racha'nu Tatá ndo, töve ni jaka'nuni ra kuati ndo ndia.

Jesuu jàna'a ra naja kua jà'a yo ora ndita yu'u yo

¹⁶ 'Ora jàndita ndo yu'u ndo, na töve iyo yi ña ja'ani ña nda'vi kuuni ndo, tava jà'a ma ndian iyo uvi nuu kua chà'nini, kuenda ña na nde'e ma ñivini na ña jàndita na yu'u na.

Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ndiakan cha iyo ya'vi na ndia. ¹⁷ Va taku ndyo'o ora jàndita ndo yu'u ndo, na nakata ndo nuu ndo, ta tì'i va'a ndo kuika xini ndo, ¹⁸ ikan na töve nakuni na ña jandita yu'u ndo. Vati uvanuu ma Tatá ndo ra iyo ma'iin chi'in ndo ma nuu ka'iin ndo, rakani kùu ra ña chà'a ra kuenda cha'a' ma ña jà'a ndo, ta rakan ni ku'va ra ya'vi ndo cha'a' yi.

Kàtitu'un Jesuu naja kùu koo va'a yo iti' andivi

(Lc. 12:33-34)

¹⁹ 'Ta koto jàndolochu ndo ma ña kuika ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, vati ma i'ya, ndi'i yi jàtivi ma tikixin, ta kì'vi ma ndra su'u, kasu'u ndra ndia. ²⁰ Va'aga ña na jandolochu ndo ma ña kuika ndo ma iti' andivi ña kùuni yi ka'an yi ma ña va'a jà'a yo kuenda Ndioo, vati ikan kùu nuu töve jàtivi ma tikixin yi, ta ni töve tìvi inga ma ndatiñu, ta ni töve kì'vi ma ndra

su'u ña, kàsu'u ndra ndia. ²¹Vati ma nuu ìyo ña kuika ndo, juuni ma ikan ìyo ma anima ndo chi'in yi.

**Jesuu kà'an ra iin ku'va, nuu kà'an yi ña ma tinuu yo kùu yi
takua kùu iin ñu'ú ña ìyo tichi kuñu yo**

(Lc. 11:34-36)

²²Ma tinuu yo, kùu yi takua kùu ma ñu'ú kandil kuenda ma kuñu yo. Yakan va tu ma tinuu yo va'a yi, kùuni yi ka'an yi ña ndisaa ma kuñu yo ìyo ñu'ú yi ndia. ²³Va tu ma tinuu yo, töve chà'a yo ña kutu'va yo takua kùuni Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña chàkuu yo nuu naa jà'a yi. Ta tu chà'nini yo ña kùu ma chinituni yo takua kùu iin ñu'ú, va töve ndicha, kùuni yi ka'an yi ña cha kua naa ka'vi yo jà'a yi.

**Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ña, naja kua kùu yi chi'in
Ndioo, ta ma xu'un'**

(Lc. 16:13)

²⁴Ta nì'iin ma ndian kùu musu, na kùu ja'a na tiñu nuu ninduvi ma ndra kùu chito'o na iin tiempuni, vati iin ra, va ni kuuni na nde'e na ra, ta inga ra ni kuxaani na nde'e na ra, ta ra nunuu ni tiñu'u na ra, ta ma inga ra töve. Yakan va na kùu jà'a yo tiñu nuu Ndioo, tu endee nàkanini yo cha'a' ma xu'un' ndia.

Ndioo jàkuenda ra ma ñivi kùu se'e ra

(Lc. 12:22-31)

Takan kùu tajan te'en nàka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

²⁵—Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u kà'in chi'in ndo ña na töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ma ña chàchi ndo, a cha'a' ma ña ko'o ndo kuenda ña koo ndo, a ña nakanini ndo cha'a' ma ja'ma ña chàku'un ndo. ¿A töve va'aga ma kivi ìyo ndo kua ma ña chàchi ndo?, kùuni ndo. Ta, ¿a töve va'aga ma kuñu ndo, kua ma ja'ma chàku'un ndo?, kùuni ndo. ²⁶Na nde'e ndo tava ìyo ma saa ña ndàti ndri kàchika ndri nuu sukun. Ndrikan töve tàchi ndri, ta töve nàkuiso ndri nì'iin nakuyi, ta ni töve tàan va'a ndri yi tichi yaka, ta va'ani chà'a ma Ndioo Tatá ndo ña chàchi ndri. ¿A töve chà'a ndo kuenda ña ma Racha'nu Ndioo kùuniga ra nde'e ra ndo kua ma saa

ikan? ²⁷¿A ìyo nda ndyo'o ña cha'a' ña ya'a nakanini ndo kùu ndosukun ndo sava metru tiá, jà'a yi?, kùuni ndo.

²⁸¿Ta naja ya'a nàkanini ndo cha'a' ma ja'ma chàku'un ndo? Na nde'e ndo tava chà'nu ma ita kàa tichi ku'u. Ma ita ikan töve jàtiñu yi, ta ni töve kunu yi isa ndia, ²⁹ta va'ani nduva'a vii kàa yi, ni ma rey Salomón, chi'in ndisaa ma ja'ma va'a, ta vii ña chàku'un ra, töve nī chaa ra ku'un ra ja'ma vii takua vii kàa iin ma ita ikan. ³⁰Ta ndicha ña Ndioo ya'a vii jà'a ra ma ita ku'u ña itaan a isaa ni kayu yi. Ña'á kùuni yi ka'an yi ña nduva'a kuii ja'a ra kuenda tiaga ndo kua ma ita. Ta ndyo'o, ¿ta naja töve chìnuni va'a ndo?, tuva takan. ³¹Yakan va töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo ta kà'an ndo te'en: “¿Nayi ni kacho?” a “¿Nayi ìyo yi ña ko'o yo?” ta “¿Naja kua jà'a yo ni'i yo ja'ma ku'un yo?” ³²Kà'in takan, vati tandi'i ma ndian töve chìnuni tu'un Ndioo, takan chà'nini na, va takua ndyo'o ìyo iin ra kùu Tatá ndo iti' andivi, ta rakan kùu ra ña cha chà'a ra kuenda ña chiniñu'u ndo ndisaa ma ña chà'nini ndo. ³³Yakan va na nanduku ji'na ndo naja kua kùuni Ndioo ña koo ndo chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan ndicha ña ni ku'va ra tandi'i ma ña chiniñu'u ndo i'ya. ³⁴Na töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ma kivi ña vachi itaan, ti kuenda ma itaan, siin kùu ma ña ni nakanini ndo kuenda yi. Vati ma ta'ii'iin kivi siin siin naja kua ndàka yi, ña nàkanini ndo cha'a' yi.

Na töve ìyo yi ña tisokuatio inga ñivi

(Lc. 6:37-38, 41-42)

7 ¹'Na tisokuati ndo inga ñivi, ikan töve tisokuati ma Ndioo ndo ndia. ²Vati ma Racha'nu Ndioo, ni tisokuati ra ndo ma naja kua tisokuati ndo ma inga ñivi. Takua jà'a ndo chi'in inga ñivi indukuni takan, ni jande'e ra tundo'o ndo ndia. ³¿Ta naja jà'a ndo kuenda ma kuati vali, ña jà'a ma yani ndo, ta tüvi jà'a ndo kuenda ma kuati ka'nu, ña jà'a juuni maa ndo? ⁴Yakan va naja kua kùu ka'an ndo chi'in ta'an ndo ña kùu jandondaa ndo ma kuati na ta kà'an ndo te'en: “Ku'va na tavani'i iin cha'an vali ña indii tichi tinuun”, tuva ni ma cha'an ka'nu ña indii tichi tinuu juuni maa ndo na kùu tavani'i ndo. ⁵¿Ndyo'o ndian kini ta uvi nuu ña chà'nini ndo!, na tavani'i ji'na ndo ma cha'an ka'nu ña indii tichi tinuu ndo,

ikan na kuu nande'e va'a ndo, tajan kuu tindee ndio ndo ma ndian ta'an ndo chi'in ma kuati na.

⁶Ta koto jänini ndo ña kàtitu'un ndo ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi ña töve kùuni koto yi, koto ja'a na ña kini chi'in ndo, takua jà'a ma ina xaan ora tiin ndri ndo. Ta koto juuni kani ka'ni ndri ndo ndia. Ta koto jächaa ndo iin ndatiñu ya'vi ndaa nuu ma ndian kini, koto kuañuni na chata yi.

**Kàtitu'un Jesuu naja kua ndàkan yo, nànduku yo,
ta jàkate'o ma yuve'e**
(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷Yakan va te'en nàka'an ma Jesuu:

—Na ndakan ndo ña chiniñu'u ndo nuu Ndioo, ta ku'va ra yi nuu ndo, na nanduku ndo yi nuu ra, ta nì'i ndo yi. Na jakate'e ndo yuve'e, ta nuna ra yi nuu ndo. ⁸Vati ma ndian chikan iin nakuyi, nì'i na yi, ta ma ndian nànduku iin nakuyi, ta nàta'an na yi, ta ndian jàkate'e yuve'e, ta nùna ra yi nuu na ndia.

⁹¿A ìyo iin nda ndyo'o ña ora chikan ma se'e ndo ña kachi na nuu ndo, ta chà'a ndo iin yuu nuu na? ¹⁰¿A ña chà'a ndo iin koo nuu na, ora chikan na tiaka' nuu ndo?, kùuni ndo. ¹¹Tu ndyo'o ña kùu ndo ndian kini, ta chito ndo ku'va ndo ña va'a nuu ma ndiakwati se'e ndo, ta ma Racha'nu Tatá yo ra ìyo andivi ìyo tu'va ra ña tindee ra ndo chi'in ndisaa ma ña chiniñu'u ndo ma ora ña chikan ndo yi nuu ra.

¹²Yakan va takua va'a kùuni ndo ña ja'a ma ñivi chi'in ndo, indukuni takan na ja'a ndo ma ña va'a chi'in na ndia. Vati takan kà'an ma tutu ley Ndioo ña tãa Moisés, chi'in ma tutu ña tãa ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra —kàti Jesuu.

Nuu kà'an yi ña yuve'e tuu, kùu ma iti' Ndioo
(Lc. 13:24)

¹³Na ki'vi ndo ma yuve'e tuu. Vati ma yuve'e ki'in chi'in ma iti' ya'a ìyo nuna, kùu ma iti' kuà'an ma nuu ni naa na, ta tikan kùu ma nuu ki'vi kua'a' ñivi. ¹⁴Va ma yuve'e tuu, chi'in ma iti' ndetiñu, ña kuà'an chi'in na ma nuu ni koo na endeeni, ya'a tiani na kùu ma ndian nàta'an yi.

**Ora ndè'o chiti iin yutun, numini chà'a yo kuenda
nda yutun kùu run**
(*Lc. 6:43-44*)

¹⁵Na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma ndian vata ña jàya'a na na ña kùu na ndian kà'an kuenda Ndioo. Vati ndiakan ora chàa na nuu ìyo ndo, nduva'a vii kà'an na chi'in ndo, va ma tichi anima na nduva'a xaan ndian kùu na.

¹⁶Cha'a' ma tiñu jà'a na, kùu nakoto ndo nda ndian kùu na. Vati taku ma iñu ndu'va, tüvi chà'a yi uva, ta ni ma yutun iñu xini, tüvi chà'a run ma chiti higu ndia. ¹⁷Ta takan kùu yi ña tandi'i ma yutun va'a, chà'a ndrùn chiti va'a, ta ma yutun töve va'a, chà'a ndrùn chiti töve va'a ndia. ¹⁸Vati taku ma yutun va'a, töve chà'a ndrùn ma chiti töve va'a, ta ni ma yutun töve va'a, töve chà'a ndrùn ma chiti va'a ndia. ¹⁹Yakan va tandi'i ma yutun ña töve chà'a chiti va'a, ìyo yi ña ka'nda yo ndrùn, ta ka'mio ndrùn. ²⁰Ta takan kùu yi ña ni ku'va maa ndo kuenda, tu kùu na ndian va'a a ndian vä'a' cha'a' ma tiñu jà'a na.

Na yöve tandi'i ñivi kùu ki'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi
(*Lc. 13:25-27*)

²¹'Ta na yöve tandi'i ma ndian kà'an: “Racha'nu, Racha'nu”, ni ki'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu iti' andivi, vati ma ndian ni ki'vi ikan, kùu ma ndian jà'a takua kùuni ma Tatái, ra ìyo andivi. ²²Ora ni chaa ma kivi ikan, kua'a' ñivi te'en ni ka'an na chi'in: “Racha'nu, Racha'nu, ndyu'u kàtitu'un ndi tu'un cha'un chi'in ma siviun, ta chi'in ma siviun tāvani'i ndi ma tati xaan, ta juuni chi'in ma siviun cha jā'a ndi kua'a' ma ndatu ndia.” Takan ni kati na. ²³Va yu'u te'en ni ka'in chi'in na: “Na tükuii nàkotoi ndo. Na kundachiyo ndo xiin, ndyo'o ndian jà'a maaaa ña kini.” —Takan kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra, naja kua ìyo yi ña nakanini va'a ma ñivi
(*Lc. 6:47-49; Mr. 1:22*)

²⁴'Yakan va ma ndian tàso'o ma ña kà'in, ta jà'a na yi, ndiakan kùu na tava kùu ma ra chānini va'a, ña jāva'a ra ma ve'e ra chata iin ma yuu ka'nu. ²⁵Ta ikan jan kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ma ve'e, ta chā'nu ndio ma yuta,

ta töve nī nduva yi, ti maaaa yuu kùu ma cha'a yi, ta ma nuu ndaa yi. ²⁶Va ma ndian tàsò'o ma ña kà'in, ta töve jà'a na yi, ndiakan kùu na, tava kùu ma ra tükuii nī nata'vi chinituni ña jàva'a ra ma ve'e ra chata yuti ndi'i. ²⁷Ta ikan jan kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ma ve'e, ta chā'nu ndio ma yuta, ta jānduva yi ma ve'e. Ta takan kūu yi ña endee ndi'i yi tāni —kàti Jesuu.

²⁸Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta ma ñivi, ndava ku'àn tati na. ²⁹Vati jàna'a ra takua iin ra iyo ndatu Ndioo chi'in, ta ma ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo töve jàna'a ndra takan.

Jesuu jànda'a ra iin ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

8 ¹Ta ora nūu ndio Jesuu ma yuku ikan, ta nduva'a kuii kua'a' ñivi tādikun chata ra. ²Ta ikan jan iin ra ndo'o kue'e ta'yu, chājayatin ra ra nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, na janda'un yu'u chi'in ma kue'e ña ndo'i, tuva kùuniun —kàti ra.

³Tajan jānaka'a Jesuu nda'a' ra, ta jānani ndio ra nda'a' ra ra, ta te'en nāka'an ra:

—Kūuni janda'i ñun. Na nda'un —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan juuni ma ora ikani, nāa ma kue'e ta'yu ñii ra. ⁴Ta ikan jan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Koto kätitu'un ma ña tā'un nuu ni'iin ñivi, uvanuu nuu sutu, na kujana'un ñun. Ta na kunda'un iin kiti, ta sòkóun ri kuenda Ndioo, ti takan kà'an ma tutu Ndioo taa Moisés taji'na, ikan na koto tandi'i ñivi ña cha ndā'un —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra iin ra kùu musu ma capitán ma ñuu Roma

(Lc. 7:1-10)

⁵Ta ora ki'vi Jesuu ma ñuu Capernaum, tajan chājayatin iin ra capitán ma ñuu Roma ma nuu ndaa Jesuu. Ta te'en jānini ra ra chi'in ma tu'un i'ya:

⁶—Yo'o Racha'nu, ma ra jà'a tiñu nui, kù'vi ra kàndii ra ve'i jà'a ña pe'lu cha'a' ra chi'in nda'a' ra, ta ya'aga nda'vi kùuni ra ña ya'a ndè'e ra tundo'o —kàti ra.

⁷Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra capitán:

—Na ko'o ta jànda'i ra —kàti ra.

⁸Tajan ma ra capitán te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na töve ìyo yi ña ki'viun ma tichi ve'i cha'a' ña ra nda'vini kùì, va'aga ña na ja'un yi chi'in ma tu'un yu'uniun, ta chi'in yakan nda'a ma musui. ⁹Vati nda mai, juuni ìyo ma ra chà'nda tiñu nui, ta juuni ìyo jandaru ña chà'ndai tiñu nuu ndia. Vati ora kà'in chi'in iin ma ra jandarui ña na ku'un ra, ta kuà'an ra, ta ora kà'in chi'in inga ra ña na kichi ra, ta vàchi ra. Ta ora tàvai tiñu nuu ma musui ña na kuja'a ra iin tiñu nui, ta jà'a ra yi ndia. —Takan kàti ma ra kùu capitán chi'in Jesuu.

¹⁰Ta ora chīni Jesuu ma ña kā'an ra ta ndava kuà'an anima ra ndaa ra. Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ñivi kuà'an chata ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña ninii ñuu Israel takā'an nàta'in nī'in ma ndian chīnuni va'a ma takua chīnuni ra'ya. ¹¹Yu'u kà'in chi'in ndo ña nduva'a kua'a' ñivi, ni kichi ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, ña ni koo na chi'in Abraham, Isaac, ta Jacob, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ¹²Va ma ndian ìyo yi ña ku'un ma nuu chà'nda Ndioo tiñu niku, ni jaku'un ra na ma nuu naa, ña ndava ni kuaku na ta kari'u nu'u na jà'a ña ni nde'e na tundo'o ma ikan.

¹³Ta ikan jan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ra kùu capitán:

—Na ku'un ve'un ta na kuu yi, ma tava chinuniun ña kùu yi —kàti Jesuu chi'in ra.

Ta takan kūu yi ña ndā'a ma ra ku'vi juuni ma ora ikan.

Jesuu jànda'a ra, ñaka'nu Petu'

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

¹⁴Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra ve'e Petu', ta ikan ndē'e ra ña ku'vi ma ñaka'nu Petu' kàndian jà'a ka'ni.

¹⁵Ta ikan jan jānani ra nda'a' ra, ma nda'a' ña, ta kēe ma ka'ni ña. Tajan ndēta ña, ta kicha'a ndioan jà'a ña, ña kachi ndra.

Jesuu jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶Takan kūu ta ora cha kuaa, tajan chāndaka ndio na kua'a' ma ndian ndiso tati xaan nuu Jesuu, ña na janda'a ra na. Ta chi'in iin tu'uni ña kā'an ra nuu ma tati xaan ikan, ta

kēe yi ma tichi kuñu na, ta juuni jānda'a ra kua'a' ma ndian kù'vi jà'a inga tuku nuu kue'e ndia. ¹⁷Takan kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kā'an ma Isafa, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku. Vati rakan te'en kā'an ra: “Ra'ya kùu ra ña jānda'a ra yo, ta ndāki'in ndi'i ra ma kue'e ndo'o yo.” Takan kàti ma tu'un Ndioo.

Ndian kùuni tandikun chata Jesuu

(Lc. 9:57-62)

¹⁸Ta ora ndē'e Jesuu ña nduva'a kua'a' ñivi chikonuu na ra, tajan nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra, ña na ketachiyo ndra inga chiyo ma lakuna. ¹⁹Ta ikan jan chājayatin iin matru ña jākua'a tutu Ndioo ma nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Matru, kùunì ku'in chataun ndanikuni ma nuu ku'àun —kàti ra.

²⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Taku ma yukuii ìyo yavi nuu kixi ndri, ta ma saa ìyo taka ndri ndia, va yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, na töve ìyo ni nuu kundii ma xini —kàti Jesuu.

²¹Tajan iin ma ndra jākua'a chi'in ra, te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, na ku'vaun ña na ku'un ji'nai kukuchi ma tatái —kàti ra.

²²Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na'a chatai, ta na ku'vaun ña na kuchi ma ndian töve chìnuni ma ta'an na —kàti Jesuu.

Jàkutaxin Jesuu ma savi tati chi'in takuii

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³Tajan ndāa ndio Jesuu ma tichi varku, chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra ndia. ²⁴Ta ikan kacha'an ndra, ora kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ndra ña endee chikonuu ma ola ma varku ndra. Va ma Jesuu kixi ndicha ra kàndii ra tichi run. ²⁵Tajan chājandakoo ndio ma ndra jākua'a chi'in ra ra, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, na jakakun ndi, vati chani sa'vi ndi! —kàti ndra.

Jàkutaxin Jesuu ma savi tati chi'in takuui (8:23)

²⁶Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja ya'a ndasii ndo? ¿A ya'aga tia chìnuni ndo ña jà'a ndo takan?

Tajan ndēta ndio ra, ta kīcha'a ra kà'an xaan ra nuu ma savi tati chi'in ma tañu'u, ta ndisaa yi kūtaxin. ²⁷Ta ikan jan ndava kuà'an anima ndra kīndoo ndra, ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ta'an ndra:

—¿Ta nda ra kùu ra'ya ña, nda ma tati chi'in tañu'u, jàchi'in ña kà'an ra? —kàti ndra.

Nuu ndā'a uvi ma ndra ndiso tati xaan ñu'u' Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸Ta ora cha kētachiyo ndio Jesuu inga chiyo ma tañu'u nuu kandii ma ñu'u' Gadara, ta ikan kēe uvi ta'an ma ndra ndiso tati xaan tañu ma nuu ñaña, ta chājayatin ndra ndra nuu Jesuu. Ta ndrakan ti endee kūu ya'a ni'iin ñivi ma nuu ka'iin ndra ti, ya'a tivi xini ndra jà'a yi. ²⁹Tajan ndrakan te'en kīcha'a ndio ndra nda'yu ndra jà'a yi:

—¡Koto kī'viun chi'in ndi, yo'o Jesuu, ra Se'e Ndioo! ¿A vàchi jànde'un tundo'o ndi antea ña keta ma kivi ña ni jakutuni ma Racha'nu Ndioo kuati ndi? —kàti ndra chi'in ra, jà'a ma tati xaan ikan.

³⁰Ta chika ma nuu ka'iin ndra, ikan ndē'e yi ña ka'iin kua'a' va'a kini, ña chàchi ndri kachika ndri. ³¹Tajan te'en

jānini ndio ma tati xaan ña ka'lin tichi kuñu ndra ma Jesuu chi'in tu'un i'ya:

—Tu kùuniun tavaun ndi tichi kuñu ndra, na ku'vaun ña ki'vi ndi tichi kuñu ma kini ña ka'lin kachachi ndakan —kàti yi.

³²Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in yi:

—Va'ani, na ki'vi ndo —kàti Jesuu.

Tajan kēe ndio ma tati xaan tichi kuñu ndra, ta kī'vi yi tichi kuñu ma kini, ta ndisaa ndio ndri kāndakunu ndri kuà'an ndri iti' nuu iyo iin xa'va nuu kandii ma lakuna, ta ikan kā'a ndri, ta chī'í ndri. ³³Ta ma ndra jàkuenda ndri, kāchinu ndra ti yū'vi ndra. Ta ora chāa ndra ma ñuu, ta kīcha'a ndra nātu'un ndra nuu ma ñivi ña tā'an ma kini chi'in tandi'i ña tā'an ma ndra ndiso tati xaan ndia. ³⁴Tajan tandi'i ma ñivi iyo ma ñuu ikan, chānde'e na nuu ndaa Jesuu. Ta ora ndē'e na ra, ta kīcha'a jānini na ra ña na kēe ra ma ñuu ikan.

Jesuu jànda'a ra iin ra kūyutun

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

9 ¹Takan kūu tajan ndāa ndio Jesuu tichi iin varku, ta kētachiyo ra inga chiyo lakuna, ta chāa ndio ra ma nuu kùu ñuu ra. ²Ta ikan chāndaka ndra iin ra kūyutun nuu ra iin nuu ti'va. Ta ora ndē'e Jesuu ña iin ndra ya'a chìnuni ma ña jà'a ndra kùu ndra, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra ku'vi:

—Na sii kuuniun yo'o se'yu, ti cha jāka'nunì ma kuatiun, —kàti Jesuu chi'in ra.

³Tajan iin ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, te'en chānini ndra ña kā'an Jesuu takan: “Iin kuati kùu ma ña jà'a ra chata Ndioo, cha'a' ña kā'an ra takan.” Takan chānini ndra. ⁴Va tava Jesuu cha ch̀to ra naja kua chānini ndra, yakan va te'en chīkatu'un ndio ra nuu ndra:

—¿Ta naja mamaa ña kini indii ma chinituni ndo? ⁵Ta, ¿nda tu'un kùu ma ña töve ndetiñu ña iyo yi ña kà'in?, kùuni ndo. ¿A va'aga ña ka'an yo: “Cha jaka'nunì ma kuatiun”, a ña kā'an yo: “Ndeta, ta kakaun”?, kùuni ndo. ⁶Va'ani, ni jana'i nuu ndo ña ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, iyo ndatu ra ña jaka'nuni ra kuati ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi.

Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kūyutun:

—Na ndetaun, ta tika'nun chitoun, ta ku'un ve'un —kàti Jesuu.

⁷Tajan ndēta ndio ma ra kūyutun, ta kuà'an ra ve'e ra. ⁸Ta ora ndē'e ma ñivi ña chūndaa ma ra kūyutun, ta ndava kuà'an anima ndio na, ta kīcha'a na jàka'nu na Ndioo cha'a' ña ìyo ndatu Jesuu kuenda ña jaka'nuni ra kuati ñivi.

Jesuu kàna ra ma Mate

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu ma ikan, ta ndē'e ra iin ra nàni Mate ña nàndi ra nàka'an ra xu'un' kuenda ma ñuu Roma. Ta te'en nàka'an ndio ra chi'in ra:

—Na'a chatai —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan ndēta ndio ma Mate, ta tåndikun ra chata ra.

¹⁰Takan kūu tajan chāa ndio iin kivi ña nàndi Jesuu chàchi ra nuu ìyo ve'e Mate chi'in kua'a' ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, chi'in inga tuku ma ndra jà'a kuati. Ndisaa ndrakan chāa ndra chūnandi ndra mesa xiin Jesuu, ta chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ndia. ¹¹Ta ora ndē'e ma ndra fariseu ña iin kàchachini ndra chi'in Jesuu, tajan te'en chikatu'un ndio ndra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Ta naja nàndi ma ra kùu matru ndo chàchi ra chi'in ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma ñuu Roma, ta chi'in ma ndra jà'a kuati? —kàti ndra chi'in ndra.

¹²Tajan ora chīni Jesuu ña takan kà'an ndra, ta te'en nàka'an ra nuu ndra:

—Taku ma ndian ìyo va'a, na töve chīniñu'u na ndian jà'a tatan, ti ma ndian chīniñu'u yi kùu ma ndian ku'vini. ¹³Na ku'un ndo, ta na kutu'va ndo ma tu'un Ndioo nuu kà'an yi te'en: “Yu'u kùnì ña na kunda'vini ndo ta'an ndo, ta töve kuunì ña ka'ni ndo kiti, ta sòkó ndo nui.” Vati yu'u töve vachì kuenda ma ndian ìyo va'a, ti yu'u vachì kuenda ma ndian jà'a kuati, ikan na sama na ma kua ìyo na —kàti Jesuu.

Nuu chikatu'un na nuu Jesuu, naja töve ndita yu'u ndra

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴Takan kūu tajan ma ndra chàkunuu chi'in Xuva, ra jàkunduta, chajāyatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndyu'u chi'in ma ndra fariseu, nduva'a jàndita ndi yu'u ndi? Ta ma ndra jàkua'a chi'un, ¿naja töve? —kàti ndra.

¹⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ñivi jàndakutu'un ma ra tanda'a, ¿a nda'vi kùuni na ora juuni ndaa ra chi'in na ma viko tànda'a?, kùuni ndo. Töve nda'vi kùuni na ma ora ikan. Va ni chaa iin kivi ña ma ra tànda'a ni kundachiyó ra xiin na, tajan kùu jandita ndio na yu'u na.

¹⁶Ta ñi'iin ñivi na kùu nataa ta'an na ja'ma cha'nu chi'in ita'vi ma ja'ma chaa, vati ma ja'ma chaa, jandoluxu yi ma ja'ma cha'nu, ta vi'a ka'vi nàkaa ma nuu ta'nda yi ja'a yi. ¹⁷Ta juuni na kùu tàan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii cha'nu, vati tu jà'a yo takan, ta ni ka'ndi yi, ta ma ñii cha'nu, chi'in ma vinu chaa tivi yi. Yakan va ìyo yi ña taan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii chaa, ikan ninduvi yi kùu jakuenda yi yi.

Ña se'e Jairo, ta ña kē'e ja'ma Jesuu

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸Ta ora juuni ndaa Jesuu kà'an ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi, tajan iin ma ra kùxini nuu ma ndian judú, chāa ra nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra, ta te'en nāka'an ra:

—Já chí'í kuii ma ña se'i, va tu ku'un, ta jundiun nda'un ma xinian, ta ni nataku ndikoan —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁹Tajan ndēta ndio Jesuu, ta kuà'an ra chi'in ra ma ve'e ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra ndia. ²⁰Ta juuni ma ikan kuà'an iin ña'a, ña cha ìyo uchi uvi kuiya ña kù'vian jà'a ma niian. Yakan chājayatian ña iti' chata Jesuu, ta jānanian nda'a' ña ma cha'a ja'ma ñu'u ra. ²¹Vati yakan, te'en chānini ña: “Jitu chi'in ña jananiño ma nda'a' yo ja'ma ra, ta ndova'a yo”, kùunian. ²²Va ora chíkoni'i Jesuu iti' chata ra, ta ndē'e ra ña, ta te'en nāka'an ra chi'an:

—Na sii kuuniun yo'o se'yu ti cha ndova'un jà'a ña chìnuniun —kàti Jesuu chi'in ña.

Tajan juuni ma ora ikani ndā'a ña.

²³Ta ora chāa Jesuu ve'e ma ra kùxini nuu ma ñivi judú, ta ndē'e ra ña cha ìyo tu'va ma ndra musika ña ni tivi ndra ma nuu ni kukuchi ña. Ta ma ñivi nduva'a ni'i kachaku na.

²⁴Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Na kee ndo ma tichi ve'e, vati ma ña tivaa i'ya, töve chi'í ña, ti kixinian —kàti ra.

Ta ma ñivi java káchakú ndaa na ra, ña ká'an ra takan. ²⁵Va ndisaa na kátava ra, tajan kí'vi ndio ra ma tichi ve'e nuu kandii ma ña chi'í, ta tiin ndio ra nda'a' ña, ta ndēta ña. ²⁶Takan kūu tajan ninii kuii ma ñu'u' ikan chítakuati ma ña jà'a Jesuu.

Jesuu jànda'a ra uvi ta'an ndra kuaá

²⁷Ta ora kēe ndio Jesuu ma ikan, tajan uvi ta'an ma ndra kuaá, te'en kīcha'a ndra kanachaa ndra ora tándikun ndra chata ra:

—¡Na kunda'viniun ndyu'u, yo'o ra kùu se'e racha'nu David! —kàti ndra chi'in ra.

²⁸Ta ora kí'vi ndio Jesuu ma tichi ve'e, ta ikan jan chājayatin ninduvi ma ndra kuaá nuu Jesuu, ta te'en kīcha'a ra chikatu'un ra nuu ndra:

—¿A chànini ndo ña kùu ja'i ma ña kùuni ndo? —kàti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Kùu ja'un yi —kàti ndra.

²⁹Tajan jānani ndio Jesuu nda'a' ra ma tinuu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¡Na kuu yi ma tava chìnuni ndo! —kàti Jesuu.

³⁰Tajan nānde'e ndio ndra. Ta te'en kātitu'un kachin Jesuu nuu ndra ma ña ìyo yi ña ja'a ndra:

—Koto kātitu'un ndo ma ña jā'i chi'in ndo nuu nī'iin ñivi —kàti Jesuu chi'in ndra.

³¹Va juuni takā'an kee kua'a' ndra ku'un ndra, ta kīcha'a ndra kātitu'un ndra nuu ndisaa ñivi ìyo ninii ma ñu'u' ikan, ma ña jà'a Jesuu chi'in ndra.

Jesuu jànda'a ra iin ra ñi'i

³²Ta ora juuni yanga kēe na ma tichi ve'e ikan, tajan kēta iin ndian chāndaka na iin ra ñi'i ña ndiso tati xaan nuu Jesuu.

³³Ta ora cha tāva ndio Jesuu ma tati xaan tichi kuñu ra, ta kīcha'a ndio ra kà'an ra. Ta ma ñivi ndava kuà'an anima na, ta te'en nāka'an ndio na:

—¡Nī'iin cha'a' takā'an nde'o iin ma ra jà'a takan ma ñuu Israel! —kàti na.

³⁴Va ma ndian fariseu te'en kà'an na:

—Ra'ya tàva ra ma tati xaan ña indii tichi kuñu ra juuni chi'in ndatu ma kui'na, ña kùu chito'o ma tati xaan —kàti na.

Jesuu kùnda'vini ra ma ñivi

³⁵Takan kùu ta Jesuu chàkunuu ra tandi'i ñuu, chi'in kuariya, ña jàna'a ra nuu na, ta'ii'iin ma tichi veñu'u kuati ña ìyo ma nuu ìyo na. Ikan chàkunuu ra kàtitu'un ra nuu na ma tu'un va'a Ndioo naja kua kuu ma nuu chànda ra tiñu. Ta juuni jànda'a ra tandi'i nuu ma ndian ku'vi jà'a ma tundo'o xaan, ta inga tuku kue'e u'vi na ndia. ³⁶Ta ora ndē'e ndio ra ña ya'a ga kua'a' ma ñivi ka'iin, ta kùnda'vini ra na, ti ya'a ga nda'vi kùuni na, ta chitatu na ndia, tava kùuni ma mvechala ña tüvi ìyo pato. ³⁷Tajan te'en nàka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Ndicha ña ma ndatiñu cha kēta nuu tachio ya'a ga kua'a' yi, va ma ndra jàtiñu chi'in yi ya'a lichin ndra. ³⁸Yakan va na ndakan ndo nuu ma Racha'nu chito'o ma ndatiñu, ña na tachi ra tiá ma ndra kichi jàti'vi yi —kàti Jesuu.

Jesuu kàchin ra ndi uchi uvi ndra ni kuu tatun ra

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

10 ¹Tajan kàna ndio Jesuu ma ndi uchi uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta jàna'a ra nuu ndra, naja kua ìyo yi ña ja'a ndra, ta tàva ndra ma tati xaan ña ndiso ñivi, ta naja kua ìyo yi ña ja'a ndra, ta jànda'a ndra tandi'i nuu ma kue'e ndo'o na, ta ña u'vi na ndia. ²Ña'a kùu sivi ma ndi uchi uvi ma ndra kùu tatun Jesuu: Ma ra nunuu, nàni ra Simón, ra juuni jàkunani Jesuu Petu' ndia, chi'in ra yani ra André, ta Jandiau chi'in ra yani ra Xuva, ndra kùu se'e, ra nàni Zebedeu. ³Ta Lipe chi'in Tolo, Toma, chi'in Mate, ña kùu ra iin ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu ña nàni Roma. Ta Jandiau, ra kùu se'e Alfeu, chi'in Lebeu, ra juuni nàni Tadeu ndia. ⁴Ta Simón, ra kùuni kuati chi'in ñuu Roma, ta Juda Iscariote, ra ni xikoña'a ma Jesuu tiá iti' nuu.

Jesuu tàchi ra, ndra jàkua'a chi'in ra, ña na kukatitu'un ndra tu'un Ndioo

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵Takan kùu tajan tàchi ndio Jesuu ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra chi'in ma tu'un i'ya:

—Koto kü'un ndo ma ñu'u' nuu ñyo ma ndian töve chìnuni, ta koto ki'vi ndo ma ñu'u' Samaria ndia. ⁶Va'aga ña na ku'un ndo ma ñu'u' Israel, nuu kandoyo ma ndian kùu takua kùu ma mvechala ña kuànaa. ⁷Ikan na ku'un ndo, kukatitu'un ndo nuu na, ña cha vèchi kuyatin ma nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ñyo ma iti' andivi. ⁸Na janda'a ndo ma ndian ku'vi, ta janda'a ndo ma ndian ndo'o kue'e ta'yu, ta jànataku ndo ma ndian chi'í. Ta juuni na tava ndo ma tati xaan ña ñyo tichi kuñu ñivi ndia. Ta töve ñyo yi ña naka'an ndo xu'un' cha'a' ña jà'a ndo tatan na, ti nì'i saani ndo ma ndatu i'ya.

⁹Ta töve ñyo yi ña kunda'a ndo oro, ni plata, ni cobre, ¹⁰ta ni yunu ndo ma tichi iti' kuà'an ndo. Na kunda'a ndo iin chaku'úni ma ja'ma ndo, ta koto kúnda'a ndo inga ndichan ndo, ni yutun vatun ndo ndia, ti ma ndra jàtiñu, ni ni'i sani ndra jitu ma ña kachini ndra.

¹¹Ta ora ni chaa ndo iin nuu kandii iin ñuu a iin kuariya vali, na nanduku ndo iin ndian va'a ña ñyo tundeeni ndo chi'in, ta kìndoo ndo chi'in na ma ve'e na, nda kati keta ma ora ni ku'un ndo. ¹²Ta ora ni ki'vi ndo ma ve'e na, ñyo yi ña kaña'a ndo te'en chi'in na: “Ndioo na koo chi'in ndo”, kati ndo. ¹³Ta tu ma ñivi ñyo ma ve'e ikan, tiñu'u na ma ña kà'an ndo, na koo vii na takua ma tu'un kà'an ndo chi'in na. Va tu töve tiñu'u na ndo, na töve ni koo vii na takua kà'an ndo chi'in na. ¹⁴Ta tu töve ndakimani na ndo, ta ni töve jàchi'in na ma ña kà'an ndo, va'aga ña na kee ndo ma ve'e na, a ma ñuu nuu ñyo na, ta jàkisi ndo ma yuyaka ka'iin cha'a ndo. ¹⁵Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña ma kivi ni chaa ma ora ni jakutuni Ndioo kuati ñivi ñyo ñuñivi, nduva'aga ni nde'e ma ñivi ñyo ñuu ikan tiá tundo'o, kua ma ñivi chiyo ma ñuu Sodoma chi'in Gomorra.

Nuu ndè'e ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu tundo'o

¹⁶Na nde'e ndo! Ndyo'o ndian kùu ndo takua ma mvechala ta yu'u ni tachì ndo tañu ma kiti xaan ña nàni lobo. Na ndakuu ndo ndian yati, takua yati ma koo, ta juuni na kuu ndo ndian ika, takua kùu ma livi. ¹⁷Na kumi kuenda ndo ndo, vati ni jaya'a na ndo nda'a ma ndra tiñu, ta ni kani ndra ndo ma tichi veñu'u kuati na. ¹⁸Ta juuni ndava ni jaya'a ndra ndo, nda'a ma ndra kuvienu, chi'in nda'a ma ndra kùu

rey, cha'i. Takan ni kuu yi, ikan na kàtitu'un ndo ma tu'in nuu ndra, chi'in nuu ma ndian töve chìnuni ndia. ¹⁹Va ma ora ni jaya'a ndra ndo nda'a ma ndra tiñu, na nàkanini ndo cha'a' ma ña ni ka'an ndo, a cha'a' ña naja kua ìyo yi ña ka'an ndo, ti ora ni chaa ma ora ikan, maa ma Ndioo kùu ra, ña ni ki'vi ra chinituni ndo, ta katitu'un ra naja kua ìyo yi ña ka'an ndo. ²⁰Vati na yöve maa ndo kùu ma ndian ni ka'an, ti ma ra ni ka'an naja kua ka'an ndo. Ma tichi chinituni ndo kùu ma Tati Í ma Ndioo Tatá ndo.

²¹'Ma tiempu ikan ni ku'va ndra juuni ma ndra kùu yani ndra, ña na ka'ni na ndra, ta ma ndra kùu tatá, ni ku'va ndra juuni ma ndra kùu se'e ndra ndia. Ta ma ndra se'e ndra ni chikoni'i ndra nuu ma tatá ndra, ta ka'ni ndra ndra. ²²Ta tandi'i ñivi ìyo ñuñivi, ni kuxaani na nde'e na ndo cha'i. Va ma ndian jandeeni na ña koo va'a na chi'in ma tu'in, nda kati ya'a ma tundo'o ikan, ni kakú na. ²³Ta ora ndikun na ndo ma iin ñuu, na kunu ndo ku'un ndo inga ñuu, vati ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni kichi ra antea ña jachinu ndo katitu'un ndo ma tu'un Ndioo ninii ka'nu ma ñuu Israel.

²⁴'Ta nĩ'iin ma ndra jàkua'a chi'in matru, na töve ka'nuga ndra kua ma ra kùu matru ndra, ta nĩ'iin ma ndra jàtiñu, na töve ka'nuga ndra kua ma chito'o ndra ndia. ²⁵Vati ma ndra jàkua'a, ìyo yi ña kindoo va'ani ndra, chi'in ña na chaa ndra koto ndra tava ch̀to ma matru ndra. Ta ma ndra jàtiñu, na kindoo va'ani ndra chi'in ña na chaa ndra koto ndra tava ch̀to ma ra chito'o ndra ndia. Ta tu yu'u kùu ma ra kuxini nuu ìyo ve'e, ta ma ñivi kà'an na ña ma kui'na Beelzebú kùu. Tu takan kà'an na yu'u, ¿naja kua chà'nini ndo ña ni ka'an na chata ma ndian ìyo kuendai ndia?, tuva takan.

Nuu kà'an yi nda yo ìyo yi ña yu'vio nde'o

(Lc. 12:2-9)

²⁶'Yakan va na yù'vi ndo nde'e ndo ma ñivi. Vati na töve ìyo nĩ'iin tu'un xe'e, ña kùu kundii xe'e kua'a' tiempu, ti ninii ch̀to ma ñivi yi. Ta ni inga tuku ma ña indii xe'e na kùu kindoo yi takan kua'a' tiempu ndia. ²⁷Ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo ma nuu naa i'ya, na jaketa ndo yi ma nuu ndichin nuu ma ñivi, ta ma tu'un ña nàtu'in, ña ch̀toni maa yo,

na ndaa ndo ma chata ve'e, ta kanachaa ni'i ndo yi nuu ma ñivi. ²⁸Na yü'vi ndo nde'e ndo ma ndian chà'ni ma kuñu yo, vati na kùu ka'ni ma tati ma anima yo. Va'aga ña na yu'vi ndo nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo, ti rakan kùu ra, ña kùu jandi'i ra nuu ma kuñu ndo, chi'in ma tati ma anima ndo, ta jaku'un ra yi andaya'!

²⁹Ta, ça kùu jata ma ñivi uvi ta'an saa kuati chi'in iin pesuni?, kùuni ndo. Ta na kùu koyo ndri ma nuñu'u' i'ya, tuva na chà'a ma Ndioo ña jà'a ndri yi ndia. ³⁰Vati nda ma ixi xini ndo, cha kã'vi va'a ma Racha'nu Ndioo ta'i'i'in yi. ³¹Na yüvi ndo, ti vaji kua'a' ma saa kuati ikan, va na tüvi ka'nuga ndaa ndri kua maa ndo.

**Na katitu'un yo ña chìnuni yo tu'un Jesucristu nuu
ka'iin kua'a' ñivi
(Lc. 12:8-9)**

³²Ta tu ìyo nda yo kà'an tu'in nuu ka'iin kua'a' ñivi, nda mai ni ka'in cha'a' na nuu ma Tatái, ra ìyo andivi ndia. ³³Va ma ndian kà'an ña töve nàkoto na yu'u nuu ka'iin kua'a' ñivi, nda mai ni ka'in ña töve nàkotoi na nuu ma Tatái, ra ìyo andivi ndia.

**Cha'a' Jesuu kùu yi ña kèe siin ma ñivi
(Lc. 12:51-53; 14:26-27)**

³⁴Koto nàkanini ndo ña yu'u vàchi ja'i ña na koo va'a ma ñivi ìyo ñuñivi, ti na yüvi takan kùu yi. Vati yu'u vàchi ja'i ña na kanita'an ndo chi'in ta'an ndo. ³⁵Ti vàchi ja'i ña na kanita'an ma ndra'ii, chi'in juuni ma tatá ndra, ta ma ñivi ña'a, chi'in juuni ma'á vi, ta ma ñivi chanu, ni kanita'an vi, chi'in ña ka'nu vi ndia. ³⁶Ta takan kùu yi ña ta'i'i'in ma ñivi, ni kanita'an na, juuni chi'in ma ñivi na.

³⁷Ta tu ìyo ndian kùuniga na nde'e na ma tatá na, chi'in ma'á na, tiá kua mai, na töve ìyo yi ña kuu na ma ndian ìyo kuendai. Ta tu ìyo nda ndian kùuniga na nde'e na ma ndra'ii se'e na, a ñivi ña'a se'e na tiá kua mai, na töve ìyo yi ña kuu na ma ndian ìyo kuendai. ³⁸Ta ma ndian töve kùuni na tandikun na chatai chi'in kruu na, ikan na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o nuu kruu, ndiakan na töve ìyo yi ña kuu na ma ndian ìyo kuendai ndia. ³⁹Ta ma ndian kùuni na

jakakú na na nuu ndè'e na tundo'o cha'i, ni kuvi na. Va ma ndian ni kuvi cha'i jà'a ma tundo'o, ni kakú na.

Nuu nì'i yo ma ya'vi yo

(Mr. 9:41)

⁴⁰Ta ma ndian kì'in kuenda ndo, juuni kì'in kuenda na yu'u ndia. Ta ma ndian kì'in kuenda yu'u, juuni kì'in kuenda na ma Racha'nu tãchi yu'u ndia. ⁴¹Ta ma ndian kì'in kuenda iin ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, cha'a' ña ra vãchi kuenda Ndioo kùu ra, ni ni'i na ya'vi na, indukuni takua nì'i ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta ma ndian kì'in kuenda iin ndian ndicha va'a, cha'a' ña ndian ya'a va'a kùu na, ni ni'i na ya'vi na, indukuni takua nì'i ma ra va'a ikan yi ndia. ⁴²Ta nda ndian nikuuni, ña chà'a na jitu iin yachin takuii vichin ko'o ma ndiakwati i'ya, cha'a' ña ndian chàkunuu chi'in kùu na, ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña Ndioo ni ku'va ra ya'vi na ndia —kàti Jesuu.

Xuva ra jàkunduta, tàchi ra ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu Jesuu

(Lc. 7:18-35)

11 ¹Takan kùu ta ora chīnu kā'an Jesuu takan chi'in ma ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra, tajan kēe ndio ra ma ikan, kuàkatitu'un ra tu'un Ndioo, ta kua jàna'a ra yi nuu ma ñivi ìyo ma ñuu, ña kùu nda'a' ma ñu'u' ikan. ²Ta ma Xuva, ra jàkunduta ña indii tichi vekaa, chīto ndio ra ndisaa ma ña jà'a Cristu. Tajan tãchi ndio ra uvi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na kunde'e ndra Jesuu, ³ta ndakatu'un ndra te'en nuu ra:

—¿A ndicha ña yo'o kùu ma Cristu, ra ìyo yi ña kichi, a ìyo yi ña kuantu ndi inga ra? —kàti ndra chi'in ra.

⁴Tajan Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'un ndo, ta katitu'un ndo nuu Xuva, ma ña ndè'e ndo, chi'in ma tu'un chīni ndo. ⁵Na katitu'un ndo nuu ra ña ma ndian kuaá, cha ndè'e na, ta ma ndian koxo cha chīka na, ta ma ndian kù'vi jà'a kue'e ta'yu cha ndā'a na ndia. Ta ma ndian so'o cha chīni na, ta ma ndian cha chī'í nàtaku na, ta ma ndian nda'vi chīni na ma tu'un Ndioo ña jàkakú na. ⁶Na sii kuuni ma ndian endee töve jàña ña chīnuni ma ña kà'in —kàti Jesuu chi'in ma ndra chàkunuu chi'in Xuva.

⁷Takan kũu ta ora cha kàcha'an ndio ndra, tajan te'en nàka'an Jesuu cha'a' ma Xuva nuu ma ñivi:

—¿Niyi kũu ma ña chānde'e ndo ma tichi ku'u ora chā'an ndo? ¿A iin ndoó vixi ña jākisi tati kũu yi?, kũuni ndo. ⁸Ta tu yũvi takan kũu yi, ¿nda ña kũu ma ña chānde'e ndo?, tuva takan. ¿A chānde'e ndo iin ra ya'a va'a ja'ma ñũ'u, ta vii yi?, kũuni ndo. ¿A tũvi chā'a ndo kuenda ña ma ndian chāku'un ja'ma takan, ñyo na ve'e ma ndra kũu rey? ⁹Va na katitu'un ndo, ¿nayi kũu ma ña chānde'e ndo? ¿A iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kũu ra?, kũuni ndo. Ndicha va'a ña takan kũu yi. Ta iin ra ka'nuga kũu ra kua inga ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ¹⁰Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' ma Xuva:

Yu'u, ni tachĩ ma ra kũu tatuin iti' nuun,

ikan na jandova'a ra ma iti' nuu ni chaun, kàti yi.

¹¹Ndicha va'a ña ka'in chi'in ndo, ña ñi'in ma ndra'ii ñyo tañu ma ndra ñyo vitin, tõe ka'nuga ndra kua ma Xuva, ra jākunduta. Ta vaji ndicha ña takan kũu yi, va ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, ma ra valiga kũu ma ra ka'nuga kua ma Xuva.

¹²Nda ma kuiya kēta Xuva, ra jākunduta, ta nda vitin, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi cha ñyo kua'a' ñivi ña cha jākanaa vi ña ki'vi na kuenda yi. Ta ma ndian nānduku na naja kua ki'vi na kuenda yi, ndiakan kũu ma ndian cha kundee na ñi'i na yi. ¹³Ta ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta chi'in ña kà'an ma ley Ndioo ña taa Moisés, kātitu'un ndra naja kua kaa ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, nda ora kēta tiempu ña kēta ma Xuva, ra jākunduta. ¹⁴Ta tu kũuni ndo chinuni ndo ma tu'un i'ya, Xuva ra jākunduta, kũu ma ra nāni Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ti rakan kũu ma ra ñyo yi kichi niku. ¹⁵Yakan va ma ndian chāta'ani taso'o ma ña kà'in, na taso'o na yi.

¹⁶¿Nda yo chi'in kũu jando indukuni ma ñivi ñyo tiempu i'ya?, kũuni ndo. Ndiakan kũu na tava kũu ma ndiakuati che'e, ña ma ora chũnandi na chāsiki na nuu ya'vi, ta ndiakan te'en kanachaa ñi'i na nuu meru na: ¹⁷“Tivi ndi tuvilu, va tũvi ñi tacha'a ndo. Ta chīta ndi yaa nda'vi, ta tõe ñi chaku ndo.”

¹⁸Vati kichi ma Xuva, ra jākunduta, ña tõe ñi chachi ta tõe ñi chi'i, ta kati ndo ña ra ñyo tati xaan chi'in kũu ra. ¹⁹Ta

ikan jan kīchi ndio yu'u ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ra chàchi, ta chī'i ndisaa nakuyi. Ta ma ñivi kà'an na chata ra te'en: “Rakan kùu ra chàchi kua'a' ta kùu ra iin ra chīnī, ta juuni ndikita'an ra chi'in ndian jà'a kuati, ta chi'in ma ndian nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma.” Takan kàti na. Va tava ma Ndioo nduva'a ìyo chinituni ra, ta ma ña va'a ña jà'a Ndioo jàna'a yi ña ìyo chinituni ra.

Ñivi töve jàchi'in ña kà'an Jesuu ni nde'e na tundo'o

(Lc. 10:13-15)

²⁰Takan kùu tajan ndisaa ma ñuu nuu yā'a Jesuu, ma nuu jā'a ra kua'aga ma ndatu ra, kùxaan ra chi'in na ti töve nī sama na ma kua ìyo na, ta te'en kīcha'a ndio ra kà'an ra nuu na:

²¹—jNda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Corazín! Ta, jnda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Betsaida! Vati ndicha ña ndē'e ndo ma ndatu ka'nu ña jà'i ñuu ndo. Ta töve nī sama ndo kua ìyo ndo. Vati tu ja'i ma ndatu ka'nu takan niku nuu ma ñivi ñuu Tiro, ta ñuu Sidón, tatiempu cha sāma na ma kua ìyo na niku, ta cha jāna'a na yi chi'in ña chàku'un na ma ja'ma ya'a cha'nu, ta cha chōso na ma yuyaa chata na ndia niku. ²²Va yu'u kà'in chi'in ndo ña ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni ma Ndioo kuati ma ñivi, nduva'aga ni nde'e ndo tundo'o kua ma ñivi ìyo ñuu Tiro, ta Sidón. ²³Ta ndyo'o ñivi ñuu Capernaum, ja chànini ndo ña ni ndaa ndito ndo ku'un ndo andivi?, kùuni ndo. Va töve ti nda andaya' nuu ndē'e ma ndian chī'í tundo'o, ikan ni jakanai ndo. Vati tu nuu ma ndian ñuu Sodoma, jā'i ma ndatu ka'nu niku, ma tava jā'i yi nuu ndo, ma ndian ñuu ikan, cha sāma na vitin ma takua ìyo na niku. ²⁴Va ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni Ndioo kuati ma ñivi, nduva'aga ka'vi, ni nde'e ndo tundo'o, kua ma ñivi ñuu Sodoma. —Takan kàti Jesuu.

Na kichi ndo nui, ta ku'vai nuu nindee ndo

(Lc. 10:21-22)

²⁵Takan kùu ta ma tiempu ikan, te'en nàka'an Jesuu chi'in Ndioo:

—Ya'a jàka'nui ñun yo'o Tatá, ra chà'nda tiñu andivi chi'in ma nuñu'u' ñuñivi, vati ma tu'un xe'e ña ìyo chi'un, na töve nī

jana'un yi nuu ma ndian ìyo chinituni, ta ya'a ch̀to ña kà'an, vati nuu ma ndian nda'vini jàna'un yi. ²⁶Ndicha ña takan kùu yi Tatá, ti kua kùuni maun kùu yi.

²⁷Ta ndisaa ma ña ìyoi, cha nàku'va ma Tatái yi nui. Ta nì'iin ñivi, töve nàkoto va'a na yu'u ra kùu Se'e ra, ti uvanuu ma ra nàkoto va'a yu'u, kùu ma Tatái. Ta nì'iin ñivi töve nàkoto va'a na ma ra kùu Tatái, ti uvanuu ma ra nàkoto va'a ra kùu yu'u, ra kùu Se'e ra chi'in nda ndian ni kùuni ña jana'i ma Tatái nuu na ndia. ²⁸Ta ndisaa ndyo'o ndian nduva'a chitatu, cha'a' ña ya'a jàtiñu ndo, ta cha'a' ña ya'a vee ndiso ndo, na kichi ndo nui, ta ku'vai nuu nindee ndo. ²⁹Ta tandi'i ndyo'o ndian chàta'ani jàchi'in ma tu'un kà'in, ndyo'o ndian chàta'ani kutu'va ma ña ch̀toi, cha'a' ña ya'aga jàndeeni nde'i ndo, ta cha'a' ña kùu iin ra masu anima ndia. Tu ndicha ña takan jà'a ndo yi, tajan ni ni'i ndo nuu nindee anima ndo i'ya. ³⁰Vati ma tiñu chà'i nuu ndo ña jà'a ndo, yöve iin ña vee kùu yi kuenda ndo, ti iin tiñu ya'a ñama kùu yi —kàti Jesuu.

**Ndra jàkua'a chi'in Jesuu, chà'nu ndra yoko trigu
ma kivi nindeo**

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

12 ¹Takan kùu iin kivi ora nindee ñivi judú, Jesuu chàkunuu ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra iin nuu kàa trigu. Ta tava ma ndra jàkua'a chi'in ra nduva'a chàñu soko ndra, yakan va kicha'a ndio ndra chà'nu ndra yoko ma trigu, ta kicha'a ndra kàchachi ndra ma chiti yi. ²Ta ora ndē'e ndio ma ndra fariseu ña kàja'a ndra, ta te'en nàka'an ndra chi'in Jesuu:

—Na nde'un ña ja'a ma ndra jàkua'a chi'un, ti ndrakan kàja'a ndra iin ña töve ìyo yi ña ja'a ndra ma kivi nindeo —kàti ndra chi'in Jesuu.

³Ta Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—¿A taká'an jàkua'a ndo ma nuu kà'an yi naja kua jà'a ma David chi'in ma ndra meru ra ora chàñu soko ndra niku? ⁴Ra'ya kī'vi ra ma tichi veñu'u Ndioo, ta chāchi ra ma paan íí ña ka'iin ma ikan. Ta yakan ti töve ìyo yi ña kachi ra yi, ta ni ma ndra kùu meru ra, ti uvanuu ma ndra kùu kachi yi, kùu ma ndra kùu sutu ni. ⁵¿A taká'an jakua'a ndo nuu ma Ley Ndioo ña taa Moisés, ma nuu kà'an yi ña ma ndra kùu sutu veñu'u, vaji töve nindee ndra

ma kivi nindee yo, na yöve iin kuati kùu yi kuenda ndra? ⁶Va yu'u kà'in iin nakuyi ña ndicha chi'in ndo, i'ya ndaa iin ra ka'nu tiaga kua ma veñu'u ka'nu ndian judú. ⁷Ta ndyo'o, ¿a juuni takà'an kutunini va'a ndo ma ña kà'an yi nuu ma tutu Ndioo i'ya ña kà'an ndo takan? Vati te'en kà'an yi nuu yi: “Yu'u kùuni ña na kunda'vini ndo nde'e ndo ma ñivi, ta töve kùuni ña ndakimani ndo ma Racha'nu chi'in ma kiti sòkó ndo nuu ra.” Tu ndicha ña cha chito ndo ña kà'an ma tutu tãa Moisés, na töve ìyo yi ña ka'ni ndo ma ndian töve ìyo ni'iin kuati. ⁸Ndicha va'a ña ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ìyo ndatu ra cha'a' ma kivi nindee yo.

Jesuu jànda'a ra iin ra'ii nda'a' ití

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹Tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma nuu ndaa ra ikan, ta chãa ra nuu ndaa iin veñu'u vali ma ndian judú, ta ki'vi ra tichi yi. ¹⁰Ta ndē'e ra ña ma tichi yi, nandi iin ra nda'a' ití. Va tava nànduku ndra naja kua jà'a ndra, ta kã'an Jesuu iin ña tüvi va'a, ta chi'in yakan kùu nani'i ndra naja kua tisokuati ndra ra. Tajan te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A kùu janda'a yo iin ndian ku'vi ma kivi nindee yo?
—kàti ndra chi'in Jesuu.

¹¹Ta Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—¿Nda ndyo'o nikuuni, tu ìyo iin mvechala jàna ndo, ta nde'e ndo ña koyo ri iin tichi soko kono, ma kivi nìndee ndo, a töve ìyo yi ña ku'un ndo, ta tava ndo ri?, kùuni ndo. ¹²Tu tavani'i yo ndrikan ña kùu ndri iin kitini, kùuni yi ka'an yi ña, jìyo ga kuenda yi ña tavani'i yo iin ra'ii kua ma mvechala! Cha'a' yakan kùu yi ña, kùu ja'a yo ma ña va'a ma kivi nindeo.

¹³Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ma ra nda'a' ití:

—Jànakee nda'un —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan jãnakee ndio ra ma nda'a' ra, ta kīndoo va'a va'a yi, kua kaa ma inga chiyo nda'a' ra. ¹⁴Ta ora kēe ndio ma ndra fariseu ma tichi veñu'u ikan, tajan kīcha'a ndra jando'iin tu'un ndra, naja kua ìyo yi ña jà'a ndra, ta ka'ni ndra Jesuu.

**Nuu kàtitu'un iin ra kà'an chi'in tu'un
yu'u Ndioo, naja kua tã'an Jesuu**

¹⁵Takan kūu ta ora chito Jesuu ña takan chà'nini ma ndra fariseu, tajan kēe ndio ra ma ikan, ta nduva'a kua'a' ñivi

tāndikun na chata ra. Ta jànda'a Jesuu tandi'i ma ndian ku'vi,
¹⁶ta kàtitu'un ra nuu na ña koto kàtitu'un na nuu ka'iin kua'a'
 ñivi nda ra kùu ra. ¹⁷Te'en kùu yi, ikan na chinu ma tu'un
 kā'an ma Isafá, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ma ora kā'an
 ra te'en:

¹⁸Ra'ya kùu ma ra jà'a tiñu nui, ra kāch_{in},
 ta ra ya'a kùun_i nde'i, ña ya'a chisi_i nde'i.
 Ni jakoyoi ma Tati Í chata ra.

Ta rakan ni katitu'un ra nuu ñivi ìyo ninii ka'nu ñuñivi
 naja kua kuu ndakuu na ñivi ndaa kuenda Ndioo.

¹⁹Na töve ni natu'un ra chi'in ma ñivi, ta na töve nda'yu ni'i
 ra nuu na ndia,
 ta ni ni'iin ñivi töve ni kuni na ma tati ra ma kai ndia.

²⁰Ta juuni na töve ni ka'nu ra ma ndoo ña cha tā'nu,
 ta ni töve ni nda'va ra ma mecha ña ja kicha'a ndañu'ma
 yi,
 nda kati jakanaa ji'na ra ma ñivi kuenda ra, tajan ni jandi'i
 ra nuu ma kuati.

²¹Ta ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi ni jandeeni na kuationa,
 nda kati ni ja'a ra ña na koo va'a na.

**Nuu tìsokuati na Jesuu, ti kà'an na ña chi'in ndatu kui'na
 jànda'a ra ma ñivi ku'vi**

(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²²Takan kùu tajan chāndaka ma ñivi iin ra ndiso tati xaan
 ña kuaá ta ñi'i nuu ma Jesuu. Ta ma Jesuu jānda'a ra ma tinuu
 ra chi'in ma yu'u ra, ikan na kuu ndè'e ndiko ra ta juuni kùu
 ka'an ra ndia. ²³Tajan ndisaa kuii ma ñivi, ndava kuà'an tati
 na, ta te'en kicha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿A yūvi ra se'e David kùu ra'ya?, kùuni ndo —kàti na.

²⁴Ta ora chīni ndio ma ndra fariseu ña takan kà'an na,
 tajan te'en kicha'a ndra kà'an ndra:

—Ma kui'na nāni Beelzebú ña kuxini nuu ma tati xaan,
 yakán' kùu ma ña chā'a ma ndatu ikan nuu ra'ya, ikan na kuu
 tava ra yi kuñu ma ñivi —kà'an ndra.

²⁵Va tava Jesuu cha chīto ra naja kua chānini ndra, yakan
 va te'en kicha'a ndio ra kà'an ra nuu ndra:

—Tu kànita'an ñivi ìyo iin ñuu juuni chi'in maa na, ni ndi'i
 nuu na. Ta tu ìyo ñivi ìyo iin ve'eni ta kanita'an na juuni chi'in

maa na, ni ndi'i nuu na chi'in nda ma ve'e na ndia. ²⁶Ta juuni kà'in ña tu kànita'an ñivi Satanaa chi'in juuni maa na, juuni ni ndi'i nuu na, vati na kùu kanita'an ma kui'na juuni chi'in ma ñivián!. Ti tu ja'án' takan, numini ni ndi'án' chi'in ñivián!. ²⁷Tu chànini ndo, ña chi'in ndatu Beelzebú tàvai ma tati xaan, tajan juuni ma ndian tàva tati xaan ndiso ma ñivi ña ìyo tañu ndo, juuni maa na ni tisokuati na ndo, ti tüvi va'a chànini ndo. ²⁸Vati tu yu'u tàvani'ì tati xaan ndiso ñivi chi'in ndatu Ndioo, yakan kùuni yi jana'a yi ña cha ìyo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndo. ²⁹¿Nayi ìyo yi ña ja'a iin ñivi, ta kùu ki'vi na su'u na ve'e iin ra ya'a ni'i?, kùuni ndo. ¿A tòve ìyo yi ña ku'ni ji'na na ra?, kùuni ndo. Ndicha ña kùu ja'a na yi, uvaa ña tu jà'a na takan.

³⁰'Ma ndian tòve ìyo kuendai, ndian xaani nde'e yu'u kùu na. Ta ma ndian tòve ndàki'in ma tu'un kà'in, va kàtitu'un na inga tuku tu'un ña jàkanuu yi xini ma ñivi, ndiakan tòve ñivi kuendai kùu na ndia.

³¹'Yakan va yu'u kà'in ña ma Ndioo, jàka'nuni ra kuati ma ndra'ii, chi'in tandi'i ma tu'un ti'ini ña kà'an ndra ndia. Va tu kà'an ti'ini ndra chata ma Tati Í Ndioo, na tòve ni jaka'nuni ra ma kuati ndra tuva takan. ³²Ta tu kà'an ti'ini ma ñivi chata ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ma Racha'nu Ndioo ni jaka'nuni ra ma kuati. Va tu kà'an ti'ini na chata ma Ra Tati Í Ndioo, tòve ni jaka'nuni ma Ndioo kuati na, ni ma ñuñivi ña ìyo vitin, ta ni ma ña ni koo iti' nuu tòve ni ja'a ra yi ndia.

**Nuu kà'an yi ña chi'in ma chiti yutun,
cha chito yo nda yutun kùu run
(Lc. 6:43-45)**

³³'Tu tachi ndo iin yutun va'a, ni ku'va run ma chiti va'a kachi ndo. Ta tu tòve va'a ma yutun tàchi ndo, ni ku'va run ma chiti vā'a!. Ta takan kùu yi ña chi'in ma chiti run, cha nakoto yo nda yutun kùu run. ³⁴¿Ndyo'o tatá ndian xaan tava xaan ma koo! ¿Naja kua kùu yi ña kà'an ndo ma tu'un vii ta va'a, ta juuni maa ndo kùu ma ndian kini? Ndisaa ma tu'un ña kàya ma anima yo, yakan kùu ma ña kà'an yo. ³⁵Vati taku ma ra'ii va'a, maaaa ña va'a kùu ma ña kà'an ra, ti ña va'a kùu ma ña ìyo tichi anima ra. Ta ma ra'ii ña tòve va'a, maaaa tu'un kini kùu ma ña kà'an ra, ti ña kini kùu ma ña ìyo tichi

anima ra. ³⁶Ta yu'u kà'in ña ma kivi ña ni jakutuni ma Ndioo kuati ma ñivi, tandi'i ndo ìyo yi ña ku'va ndo kuenda cha'a' ma nda tu'un kini nikuuni ña kà'an ndo ndia. ³⁷Vati juuni cha'a ma tu'un ña kà'an ndo, yakan kùu yi ña ni jandondaa yi ma kuati ndo, tuva ndian ìyo kuati kùu ndo a töve.

Ìyo ndian jà'a kuati, ña chikan na ña na jana'a Jesuu iin seña ka'nu nuu na

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸Tajan uvi uni ndra fariseu, chi'in ndra kùu matru ña jàkua'a tutu Ndioo, te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Matru, kùuni ndi nde'e ndi ña na ja'un iin ndatu —kàti ndra.

³⁹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ndian kini, chi'in ndian töve ìyo tundeeni Ndioo chi'in kùu ma ndian chikan na ña na ja'i iin ndatu ndē'e na. Va yu'u kàti ti tüva ga ni jana'a Ndioo ndatu nuu na, vati uvaa ma ndatu ña jà'a Jonás taji'na. Yakani kùu ma ña ni nde'e na. ⁴⁰Vati takua tā'an ma Jonás ña chūndii ra uni kivi, ta uni chanikuaa tichi ma tiaka' ka'nu, juuni takan ni ta'an yu'u ra kùu Se'e ñivi tachi Ndioo, ti ni kundii ra uni kivi, ta uni chanikuaa tichi ñu'u' ndia. ⁴¹Yakan va ma ñivi chīyo ñuu Nínive ni jaketa ndiko Ndioo na, tajan ni tachi ra na ña na tisokuati na ñivi ìyo tiempu i'ya ora ni tiku'va ra kuati ñivi. Vati ma ñivi ñuu Nínive ndākoo na kuati jà'a na ta chikon'i' ndiko na iti' Ndioo ora kātitu'un Jonás tu'un Ndioo nuu na. Yakan va yu'u ra kātitu'un nuu ndo ka'nugai kua Jonás. ⁴²Vati ora ni chaa tiempu ña ni tiku'va Ndioo ma kuati jà'a ndisaa ñivi, juuni ni jaketa ra iin ña'a kùu reina ña chà'nda tiñu nuu ñivi chīyo iti' xuu. Ta yakan kùu ma ña ni tachi Ndioo ña na tisokuatian ndo ora ni tiku'va ra kuati. Vati yakan kichian iin ñuu ya'a chika, tajan jachi'an tu'un Ndioo ña kà'an Rey Salomón taji'na. Va vitin yu'u kùu iin ra ka'nu ga kua Rey Salomón.

Nuu kà'an yi cha'a' ma tati xaan ña chikon'i' ndiko yi tichi kuñu iin ra'ii

(Lc. 11:24-26)

⁴³Ora kèe iin ma tati xaan tichi kuñu iin ra'ii, chàkunuu yi ma nuñu'u' ití nànduku yi nuu kùu nindee yi. Ta tu töve

nàta'an yi ma nuu nindee yi, ta kīcha'a ndio yi nàkanini yi te'en: ⁴⁴“Va'a ga ña chikoni'i ndikoi ma ve'e nuu chīyoi niku”, kàti yi. Tajan ma ora chikoni'i ndio yi, ta nàta'an yi ma ra'ii ikan ña kàa ra tava kàa iin ve'e ña tüva ña koo tichi, ña vii va'a nāti'vi yi, ta ndōva'a va'a yi. ⁴⁵Tajan kuà'an ndio yi, ta jàti'vi ta'an yi inga ucha ta'an ma tati xaan ga kua maa yi, ta ndisaa ndio yi kì'vi yi tichi kuñu ma ra'ii ikan, ta ma nuu ndi'i nia ka'vi ga ndè'e ra tundo'o jà'a yi, kua ma ora kīcha'a yi. Ta takan ni ta'an ma ndian kini ña iyo ma ñuñivi i'ya vitin.

**Chàa ma'á Jesuu, chi'in ndra yani ra, ta ñivi ta'an
ra ma nuu ndaa ra jàna'a ra**

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶Juuni ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ma ñivi, ora chāa ma ma'á ra, chi'in ndra yani ra, ta ñivi ta'an ra, ña kùuni vi natu'un vi chi'in ra. Va tava kindoo vi ma nuke'e, ti nī kuu ki'vi vi. ⁴⁷Yakan va iyo iin yo kēe chākatitu'un nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Nuke'e ndaa ma'un, chi'in ndra yaniun, ta ñivi ta'un, ña kùuni vi ka'an vi chi'un —kàti ra chi'in Jesuu.

⁴⁸Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ra chākatitu'un nuu ra:

—¿Yo kùu ma'i, ta yo kùu ma ndra yani, ta ñivi ta'in?, kùuniun.

⁴⁹Tajan kīcha'a ra jànanda'a ra nuu ka'lin ma ndra jākua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra:

—Ndia'ya kùu ma'i, ndra yani, ta ñivi ta'in. ⁵⁰Vati nda ndian nikuuni ña jà'a ña kùuni ma Tatái ra iyo andivi, ndiakan kùu ma ndra yani, ñivi ta'in, ta ma'i —kàti Jesuu.

Iin ku'va ña kuuni Jesuu kà'an ra nuu ñivi chata iin ra tàchi

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

13 ¹Takan kuu tajan juuni ma kivi ikan, kēe Jesuu ma ve'e nuu iyo ra, ta chākunandi ra yu'u lakuna. ²Ta tava ya'a kua'a' ñivi kùti'vi ma nuu nàndi ra, yakan va Jesuu ndāa ndio ra tichi iin varku ña ndaa ma ikan, ta chūnandi ra, juuni yanga ndatu ma ñivi ña kùuni na taso'o na ma ña ni ka'an ra ma yu'u lakuna. ³Tajan kīcha'a ndio ra kà'an ra kua'a' nakuyi nuu na chi'in maaa ku'va. Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—Ìyo iin ra tàchi, ña kēe ra kuà'an ra kuàtachi ra. ⁴Ta ora tãchi ra ma chiti, ta ita'vi yi kãchita ma tichi iti', ta ndē'e ma saa yi, ta nūu ndri ma nuu kãndoyo yi, ta kãchachi ndi'i ndri yi. ⁵Ta ita'vi yi va kōyo tañu yuu. Ta ikan ti nuuni yoso ma ñu'u', ti maaaa yuu kùu yi. Ma chiti ikan numini nãka'ndi yi, ti na töve kokon kandoyo ma yuti. ⁶Va ora ñuka'ñu ndií, nduva'a kuii xii ndio yi, ta nãtii yi, ti töve kunu indii ma yo'o yi. ⁷Ta inga ita'vi ma chiti, va kãchita yi tañu ma ku'u iñu, ta ma iñu ikan numini chã'nu yi, ta chãsi yi nuu yi, ta chi'i yi. ⁸Takan kũu ta inga ita'vi ma chiti, va kãchita yi ma nuu ìyo ñu'u' va'a, ta nduva'a kuii kua'a' ma trigu kãkee nuu yi, ìyo yoko ma trigu ña kēe iin cientu chiti nuu, ta ìyo yoko ña kēe uni xiko chiti nuu, ta ìyo inga yi ña kēe oko uchi chiti nuu yi. ⁹Nda ndyo'o chini ndo ña kà'in, na taso'o ndo yi.

**Nuu jàkoto Jesuu ñivi, nda cha'a' kùu yi ña jàna'a
ra ma ku'va nuu na
(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)**

¹⁰Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu cha jàyatin ndra ndra nuu ndaa ra, ta chikatu'un ndra nuu ra naja kà'an ra chi'in ku'va nuu ma ñivi. ¹¹Tajan Jesuu te'en nãka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Nuu ndyo'o va chà'a Ndioo ña na koto ndo ma tu'un xe'e ña ìyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu, va nuu ma ñivi ikan, töve. ¹²Ta tu jàtiñu va'a ndo kuenda Ndioo, ni tindee ra ndo tiá kua'a'. Va tu tüvi jàtiñu va'a ndo takua kùuni ra, vaji tiania ma tiñu jà'a ndo ìyo, va tandi'i yi ni kindaa ndiko ra yi. ¹³Cha'a' yakan kùu yi ña kà'in ma tu'un i'ya nuu na chi'in ku'va. Vati ma ñivi ikan ndè'e na, va töve jàchi'in na ma ña nde'e na, chini na, va töve taso'o na, ta ni töve kutunini na ña kà'in ndia. ¹⁴Ta takan kũu yi ña jãchinu ma ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra nãni Isaiá ma ña kã'an ra niku, ti rakan te'en kã'an ra:

Vaji chini na, ma ña kà'in, va töve kutunini na yi.

Ta vaji ndè'e na yi, va na kũu ku'va na kuenda nayi kùu yi.

¹⁵Vati ma ñivi ìyo ñuu i'ya, jàndava na anima na,
ta ndasi ma so'o na,
ta ndasi ma tinuu na,
ikan na kũu nde'e na, ta taso'o na ma ña kà'in.

Ta juuni ndasi ma chinituni na,
 ikan na kuu ga chikoni'i ndiko na chi'in,
 kuenda ña jànda'i na tuva ku'vi na ndia.

¹⁶Va na sii kuuni ndyo'o, ti ìyo tinuu ndo ña ndichin ndè'e, ta ìyo so'o ndo ña chini. ¹⁷Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña kua'a' ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta inga tuku ma ñivi va'a ña kuuuni na nde'e na ma ña ndè'e ndo vitin, va töve nī nde'e na yi. Kūuni na taso'o na ma ña chini ndo vitin, va töve nī kuu yi ndia.

**Jesuu jàna'a ra naja kua kùuni ma ku'va ikan ka'an yi
 cha'a' ma ra tàchi**

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸Kùunì ña na taso'o va'a ndo naja kua kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a' ma ra tàchi ka'an yi. ¹⁹Ma ndian taso'o ma tu'un kà'an cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta töve kùtunini na ma ña kùuni yi ka'an yi, ndiakan kùu na tava kùu ma chiti trigu ña kàchita ma tichi iti', ti ndiakan ora cha yà'a ña chini ndio na ma tu'un va'a Ndioo, tajan vàchi ndio ma kui'na, ta janaa ndio yi ma tu'un Ndioo ña cha ìyo chi'in na ma tichi anima na. ²⁰Ta ma chiti ña tàchi tañu yuu, yakan va kùu yi, tava kùu ma ndian chini ña kà'an ma tu'un va'a Ndioo, ta ndàki'in na yi chi'in ndisaa anima na, ²¹va tava töve ìyo kua'a' yo'o na, tava kùu ma chiti jà'a ma yuu, yakan kùuni yi ka'an yi ña ndiakan chìnuni na tu'un Ndioo va tia tiempuni, ta ndàkoo na yi. Vati cha'a' ma tu'un i'ya, ora kicha'a na ndè'e na tundo'o cha'a' yi a kànita'an ñivi chi'in na cha'a' yi, numini jàña na ña chìnuni na yi. ²²Ta ma chiti ña tàchi tañu iñu, yakan, va kùu yi tava kùu ma ndian chìnuni ma tu'un Ndioo, va chitu'un ga na tiaga cha'a' ma ndatiñu ña ìyo nuu na ma ñuñivi i'ya, ta juuni cha'a' ña ya'a ga kùuni na nde'e na ma xu'un', yakan jànda'viña'a yi na. Ndisaa ña'a kùu yi tava kùu ma chiti trigu ña ora kùuni yi kua'nu yi, ta ma iñu ndu'va jàvati yi nuu yi, ta tüvi chà'a yi kua'nu yi. ²³Va chiti ña tàchi nuu ñu'u' va'a, yakan, va kùu yi tava kùu ma ndian chini va'a ma tu'un Ndioo, ta kùtunini va'a na ma ña kà'an yi, ndiakan va kùu na tava kùu ma chiti ña chā'a kua'a' va'a chiti. ìyo ma chiti ña chà'a yi iin cientu chiti, ta ìyo inga yi ña chà'a yi uni xiko chiti, ta inga yi chà'a yi nda oko uchi chiti —kàti Jesuu.

**Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma ku'ú ña
töve va'a, ña kàa tañu ma chiti trigu**

²⁴Takan kūu tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra inga ku'va nuu ma ñivi:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, kùu yi tava kùu iin ra'ii ña tächì chiti va'a ma nuu ñu'u' ra, ²⁵va ora tiin ñuma'na ndra, ta ndisaa ndra kixi kàndoyo, tajan chāa iin ra xaani ndè'e nuu ndra, ta rakan tächì ra ku'u ña töve va'a nuu tächì ndra ma chiti trigu, ta kēe ndiko ra kuà'an ra. ²⁶Takan kūu ta ora kāna ndio ma chiti trigu, ta chā'nu yi, ta kīcha'a ndio yi ndata yoko yi, tajan ikan kēta ndio ma ku'u ña na töve va'a. ²⁷Tajan chā'a ndio ma ndra musu kuenda, ta kēe ndio ndra chākatitu'un ndra te'en nuu ma ra kùu chito'o ndra: “Yo'o racha'nu, ¿na yūvi chiti va'a kùu ma ña tächìun nuu ma ñu'un? Vati tu takan kùu yi, ¿ndanu kēe ma ku'u ña töve va'a kàa tañu ma trigu tuva takan?” ²⁸Tajan ma ra kùu chito'o ndra, te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Ìyo iin nda ra xaani ndè'e nui jā'a yi”, kàti ra. Tajan ma ndra musu ra, te'en nāka'an ndra chi'in ma chito'o ndra: “¿A kùuniun ña ku'un ndi, ta tu'un ndi'i ndi ma ku'u ña töve va'a?”, kàti ma ndra kùu musu chi'in ra. ²⁹Va ma ra kùu chito'o ndra, te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na kūu yi, koto ora tū'un ndo ma ku'u ña töve va'a, jà'a ndo tu'un ndo nda ma trigu chi'in yi ndia. ³⁰Ma ña ìyo yi ña ja'a yo kùu yi ña va'a ga ña na ku'va yo kua'nu ninduvi yi, nda kati keta ma tiempu ña kàni'i yo ma cosecha, tajan tachi ndioi ma ndra ku'un kujati'vi vu. Ji'na ìyo yi ña kà'nda ndra ma ku'u ña töve va'a, ta ku'ni ndra kuenda sukun yi, ta ka'mi ndra yi, ta ikan jan taan va'a ndio ndra ma trigu tichi yakai.” Takan kàti ma ra chito'o ndra chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a chiti yukú mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹Takan kūu ta juuni te'en nātu'un Jesuu inga tuku ku'va i'ya nuu ma ñivi ndia:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma chiti yukú mostaza ña tächì ma ndra'ii ma nuu ñu'u' ndra. ³²Ndicha va'a ña ma chiti i'ya kùu ma chiti vali ga kua tandi'i inga nuu ma chiti, va ora chà'nu yi, chà'nu sukun ga yi kua

inga nuu ma yutun, ña ora chà'nu yi kàa yi takua kàa ma yutun, ña nda ma saa ña kàchika nuu sukun, jàva'a ndri taka ndri ma nuu ìyo sokó yi —kàti Jesuu.

**Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ma yuchan
iya ña kuva'a paan
(Lc. 13:20.21)**

³³Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu inga tuku ku'va nuu ma ñivi:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma yuchan iya ña kuva'a paan, ña tiku'va iin ña'a chi'in uni ku'va ma yuti paan, ta yakan jàkanuan yi chi'in ma yuchan iya, ta kīcha'a ndioan jàvita ña yi, ta nàndaa ndio yi.

**Nuu chàtiñu Jesuu ma ku'va jàna'a ra
(Mr. 4:33-34)**

³⁴Tandi'i tu'un i'ya jàna'a Jesuu ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi chi'in ku'va. Ta ni'iin tu'un tōve kà'an ra nuu na tu tōve kà'an ra yi chi'in ku'va. ³⁵Te'en kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kà'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku:

Ni nunai yu'i kuenda ña kà'in chi'in ku'vani nuu ma ñivi, ta ni ku'vai ña na koto ndio ma ñivi ma tu'un xe'e, naja kua jātuvu Ndioo ma ñuñivi taji'na.

**Nuu kàtitu'un Jesuu nayi kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a'
ma ku'u ña tūvi va'a ña kàna tañu ma chiti trigu**

³⁶Takan kūu ta ora cha yā'a kà'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iin tichi ve'e nuu ka'iin ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ikan jan chājayatin ma ndra jakua'a chi'in ra ndra nuu ra, ta kīcha'a ndra chikan ndra nuu ra ña na katitu'un kachin ra, nayi kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a ma ku'u ña tūvi va'a, ña kàna ma nuñu'u'. ³⁷Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ra tachi ma chiti trigu, rakan kùu ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ³⁸Ta ma nuñu'u' tāchi ra vu, kùu ma ñuñivi. Ta ma chiti trigu kùu ma ndian ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ma ku'u ña tōve va'a yakan kùu ma ndian se'e kui'na. ³⁹Ta ma ra xaani ña tāchi ma ku'u tōve va'a, rakan kùu ma kui'na. Ta ma cosecha, yakan kùu ma nuu ni ndi'i ñuñivi. Ta ma ndian

musu ña nàkuiso ma trigu, ndrakan kùu ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo. ⁴⁰Ta takan kùu yi, ña tava jà'a ma ra tū'un ma ku'u ña töve va'a, ta chā'mi ra yi nuu ñu'ú, takan ni kùu yi ma nuu ni ndi'i ñuñivi. ⁴¹Tajan ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni tachi ra ma tati jà'a tiñu nuu ra ma nuu chà'nda ra tiñu, ña na jati'vi ndra ma ndian jà'a ña na ja'a ma ñivi kuati, chi'in inga ma ndian jà'a kuati ndia. ⁴²Ta ni ti'i yi na tichi ma yavi nduva'a kuii kunu nuu ñyo ñu'ú, ta ikan kùu ma nuu nduva'a kuii ni nde'e na tundo'o ña ndava ni jakari'yu na nu'u na. ⁴³Tajan ndisaa ma yo chinuni ña kà'an Ndioo, ni ndotacha yo tava tacha ma nikandii, ma nuu chà'nda ma Tatá yo Ndioo tiñu. Ma yo taso'o ma ña kà'in, na jachi'in ndo yi.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ma xu'un' indii xe'e

⁴⁴'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, juuni indukuni kùu yi, tava kùu ma xu'un' ña indii xe'e tichi ñu'u' iin ñivi. Tajan iin ra'ii nàta'an ra nuu indii ma xu'un' ikan, ta rakan tixe'e ndiko ra yi juuni ma nuñu'u' nàta'an ra yi, ta rakan nduva'a kuii chisii ra kuà'an ra, ta xiko ra ndisaa kuii ma ña ñyo nuu ra, ta jàta ndio ra ma ñu'u' ikan.

**Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma yuu
tacha ña nduva'a ya'vi ndaa**

⁴⁵'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, juuni indukuni kùu yi, tava kùu iin ma ra xiko ña nànduku ra ma yuu tacha ña nduva'a vii kàa. ⁴⁶Ta ora nàta'an ndio ra ma yuu tacha ña nduva'a ya'vi ndaa nuu iin ñivi, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta xiko ra ndisaa kuii ma ña ñyo nuu ra, ta jàta ndio ra yi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma yu'va tiaka' ka'nu

⁴⁷'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma ndra kiiin chi'in yu'va tiaka' ka'nu, ña ora kani ndra yi ma nuu tañu'u, ta tàvani'i ndra ndisaa nuu ma tiaka'. ⁴⁸Tajan ora tuvini ndio ndra ña cha kuvee yi, ta tàva ndio ndra yi ma ñu'u' ití yu'u tañu'u, ta chùnandi ndio ndra kàchin ndra maaaa tiaka' va'a ni, ta tàan ndra ndri tichi tuka, ta ma kiti ña na kuu kacho, chàta ndra ndri. ⁴⁹Takan ni kuu yi ma nuu ni ndi'i ñuñivi, ti ni keta ma tati jà'a tiñu kuenda Ndioo, ta ni tavani'i siin yi ma ndian kini ña ñyo

tañu ma ndian va'a. ⁵⁰Ta ma ndian kini, ni kati'i yi na tichi ma yavi nduva'a kuii ka'nu, nuu ìyo ñu'ú, ta ikan kùu ma nuu nduva'a kuii ni nde'e na tundo'o ña ndava jakari'yu ma nu'u na —kàti Jesuu.

Nuu kà'an yi cha'a' ma tu'un chaa, chi'in ma tu'un cha'nu

⁵¹Takan kùu tajan Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿A kùtunini ndo ndisaa ma ña kà'in chi'in ndo? —kàti ra chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Juu, kùtunini ndi yi, yo'o Racha'nu —kàti ndra.

⁵²Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Cha'a' yakan kùu yi ña tu iin matru jàkua'a tutu Ndioo, kīcha'a ra kà'an ra cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ma ñivi, rakan kùu ra tava kùu iin ra xuve'e, ti ch̀to ra tàvani'i ra ma ña ka'nu, ta chaa, ta ma ña cha'nu ña kumi ra ndia.

Jesuu kuànu'u ndiko ra ma ñuu Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³Takan kùu ta ora chinu kà'an Jesuu ma ku'va i'ya nuu ma ñivi, tajan kēe ndio ra ma ikan, ta kuà'an ra. ⁵⁴Ta ora chāa ndio ra ma ñuu ra, ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra ma tu'un Ndioo nuu na ma tichi veñu'u vali ña ìyo ma ñuu ikan. Ta ma ñivi ndava kuà'an anima na ndè'e na ña jàna'a ra takan, ta te'en kīcha'a ndio na nàtu'un ta'an na:

—¿Ndanu kùtu'va ma ra'ya ndisaa ma ña ch̀to ra? ¿Ta nda iti' kīchi ma ndatu ra ña kùu janda'a ra ñivi? ⁵⁵¿A yōve ra'ya kùu ma ra se'e, ra jàtiñu chi'in vitu, ta ma'á ra kùu ma ña nani Ndiya?, kùuni ndo. Ta, ¿a yōve ra'ya kùu yani ma Jandiau, Kusé, Simón, ta Juda ndia? ⁵⁶¿Ta a yōve ñivi ta'an ra'ya kùu ma ñivi ìyo tañu yo?, kùuni ndo. ¿Ndanu kùtu'va ra tandi'i ma ña ch̀to ra i'ya?, kùuni ndo —kàti ma ñivi.

⁵⁷Ta ma ñivi kīcha'a na kùxaan na nde'e na ra cha'a ma ña kà'an Jesuu. Va ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Nda nikuuni jàka'nu na iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va juuni ma ñu'u' nuu kākū ra, ta nuu ìyo ra tōve kùu jakakú na ra.

⁵⁸Takan kūu ña töve nī kuu ja'a ma Jesuu kua'a' ndatu nuu ma ñivi ña ìyo ma ñuu ikan cha'a' ña töve nī chinuni va'a na ma tu'un kà'an ra.

Nuu chì'í Xuva, ra jàkunduta

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

14 ¹Takan kūu ta ma tiempu ña kùu Herode kuvienu ma ñu'u' Galilea, chīnitu'un ra ma ña va'a jà'a Jesuu, ²tajan Herode te'en nāka'an ra nuu ma ndian jà'a tiñu nuu ra: —Rakan kùu ma Xuva ra jàkunduta, ña ja nātaku ndiko. Cha'a' yakan kùu yi ña ìyo ndatu ra kuenda ña jànda'a ra ma ñivi. ³Takan kà'an Herode, ti juuni maa ra tāchi ra ma ndra jà'a tiñu nuu ra ña tiin ndra ma Xuva, ta chū'ni ndra ra chi'in kadena, ta tī'i ndra ra vekaa, cha'a' ma ña nàni Herodías ña kūu ñasi'i ma ra yani ra Lipe. ⁴Tī'i Herode Xuva vekaa cha'a' ña kà'an ra te'en chi'in ra:

—Na töve va'a jà'un, ña ndàkaun ña. —Takan kāti Xuva chi'in ra.

⁵Takan kūu tajjan Herode, kūuni ka'ni ra ma Xuva niku, va ndasii ra ndè'e ra ma ñivi, ti ndisaa na cha chito na ña ma Xuva kùu ra iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ⁶Va ora jà'a ma Herode viko nuu chīnu ra kuiya ra, ma ña se'e Herodías, kēan chātacha'a ña nuu ma ndian ka'iin ma viko ra. Va tava ya'a chāta'ani ra ña, ⁷yakan va chā'a ra tu'un nuan ña kùu ku'va ra tandi'i nda ña kùuni maa ña ndakan ña nuu ra. ⁸Tajan ji'na chākatitu'an nuu ma'á ña nayi ìyo yi ña ndakan ña nuu ra. Ta ma ña yoko ikan, te'en nāka'an ña chi'in ma Herode:

—Kūuni ña na ku'vaun xini ma Xuva, ra jàkunduta nui tichi iin ko'o —kàtian chi'in ra.

⁹Ta ora kà'an ña takan chi'in Herode, nduva'a nda'vi kūuni ra, va tava cha chā'a ra tu'un nuan, nuu chīni tandi'i ma ndian ka'iin nuu ìyo ma viko ra, ta tāchi ndio ra ña na kichi ndaka ndra xini ma Xuva ra jàkunduta nuan. ¹⁰Yakan va tāchi ndio ra ndra ña kuka'nda ndra xini ma Xuva nuu indii ra tichi vekaa. ¹¹Ta nunuuni, ndà'a ndio ndra xini ra kīchaa ndra nuu ma ña yoko, ta chā'a ndra yi nuan tichi iin ko'o, ta yakan chā'a ndioan yi nuu ma ma'á ña. ¹²Tajan chākoyo ndio ma ndra chàkunuu chi'in Xuva, ta kāni'i ndra ma ñunda'yu ra, ta

kuà'an yi chi'in ndra, ta kūchi ndio ndra yi. Ta ora cha yā'a ndio, tajan kēe ndio ndra chākatitu'un ndra nuu Jesuu ña cha chí'í ma Xuva.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³Ta ora chíto Jesuu ña chí'í ma Xuva, tajan kēe ndio ra kuà'an ma'iin ra chí'in iin lancha ma iin nuu taxiin. Va tava chíto ma ñivi nda ñuu kuà'an ra, yakan va kēe na ñuu na kuà'an na chata ra chí'in cha'a' na. ¹⁴Ta ora nūu ndio Jesuu ma tichi lancha, ta ndē'e ra ña ya'a kua'a' ma ñivi chāa ma nuu ra. Yakan va kūnda'vini ra na, ta jānda'a ra ma ndian ku'vi ña ndàka na chāa na nuu ra. ¹⁵Va tava chani kuna'a kùu yi, yakan va ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu, te'en nāka'an ndra chí'in ra:

—Cha kuà'ini kùu yi, ta ma i'ya iin nuu taxiin kùu yi. Va'a ga ña na ka'un chí'in na, na ku'un na kujata na ma ña kachi na nuu ìyo ma kuariya kuati. —Takan kàti ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu chí'in ra.

¹⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—Töve ìyo yi ña ku'un na, ti maa ndo ìyo yi ña ku'va ndo ma ña kachi na —kàti Jesuu chí'in ndra.

¹⁷Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chí'in Jesuu:

—¿Naja kùuniun ña ku'va ndi ña kachi na, tuva ndà'a ndi u'un paan, ta uvi tiakani? —kàti ndra.

¹⁸Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chí'in ndra:

—Na kichi ndaka ndo yi nui i'ya —kàti Jesuu.

¹⁹Tajan tāchi ndio Jesuu ma ndra jàkua'a chí'in ra ña na ka'an ndra nuu ma ñivi ña na kunandi na nuu ma ita yuta' ña kàa ma ikan. Ta ikan jan kī'in ndio Jesuu ma ndi u'un paan, ta ninduvi ma tiaka', tajan ndē'e ndio ra iti' andivi, ta kā'an ndio ra chí'in Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda kuati ra ma paan, chí'in ma tiaka', ta chā'a ndio ra yi nuu ma ndra jàkua'a chí'in ra ña na nata'vi ndra yi nuu ma ñivi. ²⁰Ta ndisaa na chāchi nda'a va'ani na nda kati chitu tichi na. Ta ora chínu chāchi na, ta jākutua ndra uchi uvi ga tuka chí'in ma pedazu ña chākoso. ²¹Ta ma ñivi chā'a Jesuu ña chāchi, u'un mii ta'an ndra'ii kùu ndra, ta siin kùu ma ñivi ña'a chí'in ndiakuati ndia.

Chika Jesuu nuu takuui

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:15-21)

²²Ta ora yā'a ña kūu te'en, tajan Jesuu tāchi ra ma ndra jākua'a chi'in ra ña na ndaa ndra tichi ma lancha, ikan na ji'na ndra ketachiyo ma inga chiyo yu'u lakuna, juuni yanga ndoo ra jànduta ra ma ñivi. ²³Ta ora cha ndi'i ndio ma ñivi ndūta, tajan ndāa ma'iin Jesuu kuàka'an ra chi'in Ndioo iin yuku. Ta ikan iyo ma'iin ra ma ora kuaa. ²⁴Ta ma lancha nuu kàcha'an ndra, cha kēta run java ma lakuna, va endee jākisi ma lakuna run, ti iti' nuu run vāchi ma tati. ²⁵Takan kūu ta ora juuni naa ga antea ña kundichin, kēe ndio Jesuu chika ra nuu takuui kuà'an ra chata ndra. ²⁶Ta ora ndē'e ma ndra jākua'a chi'in ra ña chika ra vāchi ra nuu takuui, iin kuvaani ndra, ta yū'vi ndra, ta te'en nāka'an ndra:

—jNi'na kùu ma ñá' vāchi! —kàti ndra.

²⁷Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—jNa yū'vi ndo ta taxiin kuii ndo!, ti mai kùu —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁸Tajan ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, tu ndicha ña maun kùun, na ja'un ña na kakai ku'in nuu takuui, nda kati chai nuu ndaun —kàti Petu' chi'in Jesuu.

²⁹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Na'a vii —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan nūu ndio ma Petu' tichi lancha, ta kīcha'a ndio ra chika ra nuu takuui kuà'an ra nuu ndaa Jesuu. ³⁰Va ora chā'a ma Petu' kuenda ña nduva'a ni'i chàkin ma tati, yū'vi ndio ra, ta kīcha'a ra sà'vi ra tichi ra'. Tajan te'en nānda'yu ndio ra:

—jYo'o Racha'nu, na jakakun yu'u! —kàti ra.

³¹Tajan ma ora ikani, Jesuu tiin ra nda'a ma Petu', ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—jYo'o, ra ya'a ga tia chìnuni! Ta, ¿naja töve chìnuni va'un? —kàti Jesuu chi'in Petu'.

³²Ta ora ndāa ndio ndra ma tichi lancha, ta kūtaxin ndio ma tati ña chàkin yi. ³³Tajan ma ndra ka'iin tichi lancha, chūnandi chiti ndra nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—jNdicha kuii ña yo'o kùu ma ra Se'e Ndioo! —kàti ndra chi'in Jesuu.

Jànda'a Jesuu ñivi ku'vi ìyo ñuu Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴Takan kūu tajan kētachiyo ndio ndra ma lakuna ikan, ta chāa ndra ma ñu'u' Genesaret. ³⁵Ta ora chā'a ndio ma ñivi ìyo ikan kuenda ña Jesuu kùu ra, numi kuiini chātakuati na ma tu'un ninii ka'nu ma ñu'u' ikan. Tajan ndà'a ndio na ndisaa ma ndian ku'vi, chāa na nuu ndaa ra. ³⁶Ta kīcha'a ndio na jànini na ra, ña na ku'va ra kè'e ma ndian ku'vi jitu ma ja'ma ra. Ta takan kūu yi ña ndisaa ma ndian kē'e ja'ma Jesuu ndā'a na.

Kàtitu'un Jesuu nda ña kùu ma ña jàndokini ma ñivi

(Mr. 7:1-23)

15 ¹Takan kūu tajan iin ma ndra fariseu, chi'in ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo ña kākichi iti' ñuu Jerusalén, chājayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

²—¿Ta naja töve jàchi'in ma ndra jàkua'a chi'un, ma costumbre jà'a ma ñivio, ndian chiyo taji'na, ña töve nàkata ndra nda'a' ndra antea ña kàchi ndra tava kùu yi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

³Va Jesuu te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—¿Ta naja maa ndo töve kùuni ndo jachi'in ndo ña kà'an ma Racha'nu Ndioo, ña java ma costumbre maa ndo jà'a ndo? ⁴Vati ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an ra: “Na tiñu'un ma tatáun, chi'in ma'un.” “Ta ma ra kànduva'a ma tatá ra, chi'in ma'á ra, ìyo yi ña tiso yo kuati ra, ikan na kuvi ra cha'a' ña kà'an ra takan,” kàti yi. ⁵Va ndyo'o chànini ndo ña iin ra'ii kùu ka'an ra chi'in tatá ra, a chi'in ma'á ra te'en: “Na kūu ga tìndei ñun, ti cha tāva siin ndisaa ndatiñu ìyo nui ña ni sokó'i yi nuu Ndioo”, ni kati ndo chi'in tatá ndo a ma'á ndo. ⁶Nda ndyo'o nikuuni ña ni ka'an ndo takan, ta na töve tìndee ndo tatá ndo a ma'á ndo chi'in ndatiñu ndo, kùuni yi ka'an yi ña na tüva kuuni ndo tiñu'u ndo ma tatá ndo a ma'á ndo. Ta takan kùu yi ña jàchiyo ndo ña kà'an Ndioo, ta jà'a ndo ma costumbre maa ndo, tuva takan jà'a ndo. ⁷Ndyo'o ndian kini! Ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña nàni Isaía, ña ndicha kùu ma tu'un kà'an ra kuenda ndo ora kà'an ra te'en:

⁸Ma ñivi ñuu i'ya, tiñu'u na yu'u chi'in tu'un ña kà'an ni na,

ti ma ña ndicha, kùu yi ña na töve tĩñu'u na yu'u chi'in anima na.

⁹ Na töve ndakuenda kùu yi ña kùti'vi na kuenda jàka'nu na yu'u,

tuva ma tu'un jàna'a na kùu mamaa tu'un ña kèta yi chinituni ñivini ña ka'nda yi tĩñu nuu na

kàti yi.

¹⁰ Takan kùu tajan kàna ndio Jesuu ma ñivi ikan, ta te'en nàka'an ra chi'in na:

—Kùuni ña na taso'o va'a ndo, ta kùtunini ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo: ¹¹ Na yöve ña chàchi ma ñivi kùu ma ña jàndokini anima na, vati ma ña jàndokini na kùu ma tu'un ña kèe yu'u na ora kà'an na, yakan kùu ma ña jàndokini na.

—Takan kàti Jesuu chi'in na.

¹² Takan kùu tajan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndra nuu ndaa ra, ta te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—¿A chā'un kuenda ña ora chīni ma ndra fariseu ña kā'un takan, tükuii nī chata'ani ndra? —kàti ndra chi'in Jesuu.

¹³ Va Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—Nda yutun nikuuni ña töve nī tachi ma Tatái ra ìyo andivi, ni tu'un ra ndrùn nda yo'ó ndrùn kèe ndrùn. ¹⁴ Na jäch'i'in ndo ña kà'an ndra, ti kùu ndra, ndra kuaá ña jàna'a iti' ku'un inga ndian kuaá. Tatu iin ra kuaá jàna'a ra iti' ku'un inga ra kuaá, ninduvi ndra ni koyo ndra tichi iin yavi kunu.

—Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁵ Tajan Petu' te'en nàka'an ra chi'in Jesuu:

—Kùuni ña na katitu'un kachiun nuu ndi nayi kùuni ma ku'va i'ya ka'an yi —kàti Petu'.

¹⁶ Ta Jesuu te'en nàka'an ra:

—¿A nda maa ndo töve kùtunini ndo ma ña kà'in ndia?

¹⁷ ¿A tüvi ch̀to ndo ña tandi'i ña k̀vi tichi yu'u ñivi, ta chàchi na, chàa yi tichi chití na, ta ikan jan tàva ndio na yi ora kuàkati na? ¹⁸ Va ma tu'un ña kèe yu'u na, ti väch'i yi nda ma tichi anima na, ña'a kùu ma ña jandakuu kini ma ñivi. ¹⁹ Vati ma tichi anima na kèe ma ña töve va'a chà'nini na, tajan chà'ni ndio na ñivi, ta ma ndra'ii k̀vi ndra chi'in ñivi ña'a ña takà'an tànda'a. Ta juuni chi'in ma ña kini ña kèe tichi anima ndra, k̀vi ndra chi'in ñivi ña'a cha ìyo ii, ta ñivi ña'a chi'in ra'ii cha ìyo ñasi'i ndia. Ta sù'u ndio na, ta kà'an na tu'un vata

ta kàti'ini na chata ta'an na ndia. ²⁰Tandi'i ña'a kùu ma ña jàndokini ma ñivi. Va taku cha'a' ña töve nàkata na nda'a' na ora chàchi na, yakan töve jàndokini yi na.

Iin ña kichi inga ñuu chìnunian tu'un Jesuu

(Mr. 7:24-30)

²¹Takan kùu tajan kēe ndio Jesuu ma ikan, ta kuà'an ra iti' ñuu Tiro, ta ñuu Sidón. ²²Tajan iin ña kichi ñuu Caná ña ìyo ma ñuu nuu chāa Jesuu, chājayatian ña nuu ndaa ra, ta te'en nāka'an ni'an nuu ra:

—¡Yo'o Racha'nu, ra se'e David, na kunda'viniun yu'u! Ti ma ña se'i ya'a ndè'an tundo'o jà'a iin tati xaan ña indii tichi kuñuan, —kàtian chi'in ra.

²³Va Jesuu töve nī ka'an ra ña kà'an ña. Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra chātu'va ndra nuu ra, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra ña jànini ndra ra:

—Na ka'un chi'in ma ña'a ikan, ña na ku'an, ti ya'a ni'i nda'yuan vachian chata ndi, —kàti ndra chi'in ra.

²⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra ña jàkuuni ra kà'an ra ña:

—¿A yöve ndicha ña Ndioo tāchi ra yu'u kuenda ña na tindei uvanuu ma ñivi ìyo ñuu Israel ña kùu na tava kùu ma mvechala kuànaa?, kùuni ndo, —kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

²⁵Va ma ña'a ikan chājatu'va ña ña nuu Jesuu, ta chūnandi chitian nuu ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—¡Yo'o Racha'nu, tindee yu'u! —kàtian.

²⁶Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—Na töve va'a namaa yo ma ña chàchi se'o nuu na, ta ku'va yo yi nuu ina —kàti Jesuu chi'an.

²⁷Ta yakan, te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Ndicha ma ña kà'un yo'o Racha'nu, va nda ma ina chàchi ndri ma che'e yu'u chito'o ndri ña chità xuu mesa —kàtian chi'in ra.

²⁸Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Yo'o se'yu! ¡Ya'a ga ka'nu kùu ma ña chìnuniun! Na kuu yi ma takua kùuniun —kàti Jesuu chi'an.

Tajan juuni ma ora ikani ndā'a ma ña se'an ña ndiso tati xaan.

Jesuu jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

²⁹Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu ma ikan, ta kuà'an ra yatini yu'u lakuna ña kàndii ñu'u' Galilea. Ta ora chāa ra ma ikan, tajan ndāa ndio ra iin xini yuku, ta ikan chūnandi ra. ³⁰Ta nduva'a kua'a' ñivi kūti'vi nuu ra. Chākoyo ma ndian ndàka ndian koxo, chi'in ndian ndàka ndian kuaá, ta ndian ndàka ndian ñi'i, chi'in ndian kukue'e iin chiyo nda'a' a cha'a, ta inga kua'a' ndian ku'vi ndia. Ta kānindoyo na na cha'a Jesuu, ta jānda'a ra na. ³¹Takan kūu yi ña ndava kuà'an mania anima ma ñivi ña ndè'e na ña, kà'an ndio ma ndian ñi'i. Ta ndian kukue'e iin chiyo nda'a' a cha'a', ndā'a yi. Ta ndian chika koxo, cha kùu chika va'a na. Ta ndian kuaá, cha kùu ndè'e na ndia. Takan kūu, tajan kīcha'a ndio na jàka'nu na ma Ndioo, ra chito'o ndian ñuu Israel.

Jesuu chà'a ra ña chàchi kumi mii ñivi

(Mr. 8:1-10)

³²Tajan Jesuu kāna ndio ra ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a nda'vi kùunì nde'i ma ñivi i'ya, ti cha kēta uni kivi kùu yi ña ìyo na chi'in, ta vitin tūva ña kachi na. Ta töve kùunì tachi na ña na ku'un na ve'e na, koto juuni kàani kunaa na ma tichi iti' kuà'an na jà'a ma soko, ti takà'an kachi na —kàti Jesuu.

³³Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Va, ¿naja kua jà'a yo, ta kùu ni'i yo ña kachi na i'ya, ña kua nduva'a kua'a' na, ta iin nuu töve ìyo nī'iin ñivi kùu yi? —kàti ndra chi'in ra.

³⁴Ta Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Naja ta'an paan ìyo nuu ndo? —kàti Jesuu chi'in ndra. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ucha ta'an yi, ta ita'vi tiaka' —kàti ndra chi'in ra.

³⁵Tajan tāchi ndio Jesuu ña na kunandi na nuñu'u'. ³⁶Ta tiin ndio ra ndi ucha ta'an ma paan, chi'in ma tiaka', ta chā'a ra ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda kuati ndio ra yi, tajan chā'a ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta ndrakan nāta'vi ndra yi nuu tandi'i ma ñivi. ³⁷Takan

kūu yi ña ndisaa ma ñivi chāchi na, nda kati nda'a va'ani na. Ta ndava jākutuga na ucha ta'an tuka, chi'in ma pedazu ña chākoso. ³⁸Ta kumi mii ndra'ii kùu ma ndra chāchi, ta siin kùu ñivi ña'a chi'in ndiakwati ndia. ³⁹Ta ora yā'a ña jā'a Jesuu takan, tajan kà'an ndio ra chi'in na ña na ku'un na ve'e na, tajan ndāa ndio ra ma tichi lancha, ta kuà'an ra iti' ñu'u' ñuu nàni Magdala.

Ndra fariseu, chi'in ndra saduceu, chikan ndra nuu Jesuu, ña na ja'a ra iin ndatu ka'nu nuu ndra
(*Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56*)

16 ¹Takan kūu tajan ma ndra fariseu, chi'in ndra saduceu chā'an ndra chānde'e ndra nuu ndaa Jesuu. Ta tava kùuni ndra ki'in ndra ku'va Jesuu, nde'o naja kua ka'an ra, kùuni ndra. Yakan va chikan ndra nuu ra ña na ja'a ra iin ndatu ka'nu nuu ndra ma iti' andivi, ikan na kuu koto kachin ndra tuva ndicha ña tāchi Ndioo ra. ²Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ora chani'ini, kàti ndo ña: “Va'a tiempu ni ja'a yi vitin, ti ma andivi kua'á yi”, kàti ndo. ³Ta ma ora na'ani, kàti ndo ña: “Vitin tüvi va'a tiempu ni ja'a yi, ti ma andivi kua'á yi, ta ka'iin vikó ndia”, kàti ndo. ¡Ndyo'o ndian kini! Ndyo'o chito ndo naja kua kùu ma tiempu ma iti' andivi, va töve chito ndo naja kua kùuni ma ku'va ma tiempu i'ya ka'an yi. ⁴Ma ñivi kini, ña töve chìnuni tu'un va'a ña ìyo tiempu vitin, kùuni na ña na ja'i iin ndatu ka'nu nde'e na, va töve ni ja'i yi takua kùuni na. Uvanuu ndatu ni ja'i kùu ña takua tā'an Jonás niku —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan ndākoo ndio ra ndra, ta kēe ra kuà'an ra.

Kàti Jesuu, ti ma tu'un jàna'a ma ndra fariseu, kùu yi takua kùu ma yuchan iya
(*Mr. 8:14-21*)

⁵Takan kūu ta ora cha kētachiyo ma ndra jākua'a chi'in Jesuu inga chiyo yu'u lakuna, ta nāani ndra kùnda'a ndra paan. ⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuuni, ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma yuchan iya ma ndra fariseu, chi'in ma yuchan iya ña jà'a ma ndian saduceu ndia —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁷Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ta'an ndra:

—¿A yöve cha'a' ña töve nda'a yo paan kùu yi, yakan va kà'an ra takan? —kàti ndra.

⁸Ta Jesuu chā'a ra kuenda cha'a' ma ña nātu'un ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo ña töve nda'a ndo paan? ¿A takā'an chinuni va'ani ndo ña kà'an ndo takan? ⁹¿A juuni takā'an kutunini ndo, ta ni töve chàku'uni ndo, ora nāta'vī u'un ta'an paan kuenda u'un mii ñivi? ¿Naja ta'an tuka yi chākoso chi'in ma ña jāti'vi ndo? ¹⁰¿A ni töve chàku'uni ndo ora nāta'vī ucha ta'an paan kuenda kumi mii ñivi? ¿Naja ta'an tuka yi chākoso chi'in ma ña jāti'vi ndo?

¹¹¿Chīto naja töve nī cha'a ndo kuenda ña ora kā'in na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma yuchan iya ma ndra fariseu, chi'in ña jà'a ma ndra saduceu, töve nī ka'in yi cha'a' ma paan ndicha ma ora kā'in takan? —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹²Takan kūu tajan chā'a ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kuenda ña, töve nī ka'an ra ña na jà'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma yuchan iya ña kùva'a ma paan ndicha, vati ma ña kūuni ra katitu'un ra nuu ndra, kùu yi ña, na ja'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma tu'un jàna'a ma ndra fariseu, ta chi'in tu'un jàna'a ma ndra saduceu ndia.

Kàtitu'un kachin Petu', ña Jesuu kùu ra Cristu

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³Ta ora chāa Jesuu ma ñuu Cesarea ña ìyo kuenda ma ñu'u' Filipu. Ta te'en chīkatu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Nda ra kùu yu'u, ra kùu Se'e ñivi, kàti ma ñivi, kùuni ndo? —kàti ra.

¹⁴Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ìyo ñivi kà'an ña kùun Xuva ra jàkunduta, ta ìyo ndian kà'an ña kùun Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku. Ta ìyo inga tuku na ña kà'an na ña kùun Jeremía, a inga tuku ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra.

¹⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in ndra:

—Ta ndyo'o, ¿nda ra kà'an ndo ña kùì?, kùuni ndo.

¹⁶Tajan Simón Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o kùun Cristu, ra Se'e Ndioo ndito —kàti Petu' chi'in ra.

¹⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na sii kuuniun yo'o Simón, ra se'e Jonás, vati nī'iin nīvi töve nī jana'a ma tu'un i'ya nuun, ti ma ra jāna'a yi nuun kùu ma Tatái, ra ìyo andivi. ¹⁸Yu'u kà'in chi'un ña yo'o nàniun Petu', ta chata ma yuu ka'nu i'ya, ni java'i ma veñu'i, ña ni ma kui'na, na kùu janduva ra yi chi'in ma ndatu ra. ¹⁹Ta nuu yo'o ni ku'vai ma ndatiku nuu chà'ndai tiñu ma andivi. Ta ma ña ni kasiun ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, nda ma andivi ni ndasi yi ndia. Ta ma ña ni nunaun ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, nda ma andivi ni nuna yi ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in Petu'.

²⁰Takan kùu tajan Jesuu kā'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra ña koto kàti ndra nuu nī'iin nīvi, ña Cristu kùu ra.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kuvi ra

(Mr. 8:31–9:1; Lc. 9:22-27)

²¹Tajan nda ma ora ikan kùu yi ña kīcha'a ndio Jesuu kàtitu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra ña ìyo yi ña ku'un ra ma ñuu Jerusalén, ti ikan kùu ma nuu nduva'a ni jande'e ma ndracha'nu tundo'o ra, chi'in ma ndra kuxini nuu sutu, ta chi'in ma ndra matru ña jàkua'a ma tutu ley Ndioo ndia. Ta juuni kàtitu'un ra nuu ndra ña ni ka'ni ndra ra, va tichi unī kivi, ni nataku ra. ²²Tajan ma Petu', tāvani'i siin Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndioo ni tindee ñun, ikan töve nayi ta'un, yo'o Racha'nu. ¡Na töve ìyo yi ña ta'un takan ndia! —kàti Petu' chi'in ra.

²³Va Jesuu chikoni'i ra ndē'e ra nuu Petu', ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Kundachiyo xiin kui'na!, ti tava jàtañuniun nui. Vati yo'o chàniniun tava chànini nīvi ìyo ñuñivi, ta töve chàniniun tava chànini Ndioo —kàti Jesuu chi'in Petu'.

²⁴Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Tu ìyo nda yo kùuni jakua'a chi'in, ìyo yi ña jaña na ña nakanini na cha'a ma ña kùuni na ja'a na, ta na ki'in na kruu na, ta tandikun na chatai. ²⁵Vati ma ndian ni kuuni jakakú ma'iin na na, ni kuvi na. Va ma ndian ni kuvi cha'a' ña

chìnuni na tu'in, ndiakan ni kakú na. ²⁶ ¿Nda kuenda kùu yi tuva kùu ni'i yo tandi'i ma ña chiniñu'u yo ña ìyo ma ñuñivi, tu töve ni ni'i yo nuu ni koo yo indeeni chi'in Ndioo? Ta, ¿a kùu jata yo ma kivi koo yo ma ñuñivi i'ya?, kùuni ndo. ¡Na kùu yi! ²⁷Vati ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo ni kichi ra chi'in ña tàcha ma Tatá ra, ta chi'in ma tati ña jà'a tiñu nuu ra ndia, tajan ni ku'va ndio ra ya'vi nuu ta'ii'iin ndo cha'a' naja ma kua jà'a ndo. ²⁸Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, ña uvi uni ndyo'o ña ka'iin i'ya, na töve ni kivi ndo, nda kati nde'e ji'na ndo ora ni kichaa yu'u ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ta ka'nda ra tiñu ma nuñu'u' i'ya —kàti Jesuu.

Ndioo sàma ra kua kàa Jesuu

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

17 ¹Takan kùu ta ora yā'a iñu kivi, tajan Jesuu tãvani'i siin ra ma Petu', Xuva, ta Jandiau, ra yani ma Xuva, ta kuà'an ndio ra chi'in ndra iin xini yuku nduva'a sukun. ²Ta ma nuu ndè'e ndra ka'iin ndra, ikan sàma ma kua kàa Jesuu. Ma nuu ra ndākuu tacha yi, tava kàa ma nikandii, ta ma ja'ma ñù'u ra, ndākuu kuichin ga yi tava kàa ma ñu'ú. ³Ta nunuuni, ta ndè'e ndra Moisés, ta Elía, ña nàtu'un ta'an ndra chi'in Jesuu. ⁴Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Matru, ¡ya'a va'a ña ka'iin yo i'ya! Na kuja'a ndi uni ta'an lomara kuenda ndo: iin yi kùu kuendaun, ta iin yi kuenda Moisés, ta inga yi kuenda Elía —kàti Petu' chi'in Jesuu.

Ndioo sàma ra kua kàa Jesuu ña endee tacha ra (17:1)

⁵Ta ora juuni yanga ndaa ma Petu' kà'an ra, tajan nū ndio iin vikonu'u tacha, ta chikonuu yi ndra, ta tañu ma vikó ikan, chíni ndra iin tati ña te'en kà'an:

—Ra'ya kùu ma Se'i, ra ya'a kùuni nde'i, ta ya'a ga chisii chí'in ra. ¡Na kuni ndo ma ña kà'an ra! —kàti Ndioo chí'in ndra.

⁶Ta ora chíni ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu tu'un i'ya, ta chūnandi chiti ndra ndava nàni te'e nuu ndra nuu ñu'u', ña nduva'a kuii yū'vi ndra. ⁷Tajan Jesuu chātu'va ra ma nuu ka'lin chiti ndra, ta jānani nda'a' ra ndra, ta te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—Na yū'vi ndo, na kandeta ndo, ti mai kùì —kàti Jesuu chí'in ndra.

⁸Ta ora kāndeta ndio ndra, ta kāni'i ndra nuu ndra, ta tüva yo ni nde'e ndra, vati maania ma Jesuu kùu ra ña ndaa ra.

⁹Ta ora kuānuu ndio ndra ma yuku, ta Jesuu te'en nāka'an ndio ra chí'in ndra:

—Koto nātu'un ndo ma ña ndē'e ndo i'ya nuu nī'in ñivi, nda kati nataku ji'nai yu'u ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, tañu ndian ndí.

¹⁰Tajan ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu, te'en chíkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja kàti ma ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo, ña ji'na Elía, ni kichi? —kàti ndra chí'in Jesuu.

¹¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—Ndicha, ña ji'na Elía kùu ma ra ni kichi, ti ni jandova'a ra ndisaa nakuyi. ¹²Va yu'u, kà'in chí'in ndo, ña Elía cha kichi ra, va ma ñivi töve nī nakoto na ra, ta jā'a na chí'in ra tandi'i ma naja kua kūuni maa na. Ta juuni takan ni jande'e na tundo'o ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ndia.

¹³Takan kūu tajan chā'a ndio ma ndra jàkua'a chí'in ra kuenda, ña cha'a' Xuva ra jākunduta kùu ma ña kà'an Jesuu.

Jānda'a Jesuu iin rayoko ndiso iin tati xaan

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴Ta ora chāa ndio Jesuu chí'in ndra jàkua'a chí'in ra nuu ka'lin ma ñivi, ta chājayatin iin ra ra ma nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta nāka'an ra chí'in ra:

¹⁵—Yo'o Racha'nu, na kunda'viniun ma rayoko se'i, vati rakan ndiso ra kue'e chí'i i'i, ta nduva'a ndē'e ra tundo'o jà'a yi.

Ta cha chinu kua'a' cha'a' ndùva ra nuu ñu'ú, a tichi takuii, jà'a yi. ¹⁶I'ya ndàkai ra kichai nuu ma ndra jàkua'a chi'un, va ndrakan, nī kuu janda'a ndra ra —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—ǀNdyo'o ñivi töve chìnuni, ta kini xini! ¿Naja ga tiempu ìyo yi ña koi chi'in ndo? Ta, ¿naja ga tiempu ìyo yi ña jandeeni ndo tiá ña töve chìnuni ndo? Na kichi ndaka ndo ma ra tivaa nui —kàti ra.

¹⁸Tajan kā'an xaan ndio Jesuu nuu ma tati xaan, ta kēe ndio yi tichi kuñu ma rayoko ikan, ta juuni ma ora ikani ndā'a ra.

¹⁹Ta ora cha yā'a ndio, tajan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndra nuu ra, ta te'en chikatu'un siin ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndyu'u, nī kuu tavani'i ndi ma tati xaan kuñu ra? —kàti ndra.

²⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Vati ndyo'o na töve chìnuni va'a ndo. Ndicha va'a ña ka'iin chi'in ndo, ti tu chìnuni ndo, jitu ita'vini, takua vali iin chiti yukú ña nàni mostaza, kùu ka'an ndo, te'en chi'in ma yuku ka'nu i'ya: “Na kundachiyoun i'ya, ta ku'un inga chiyo.” Ma yuku ni kundachiyoyi. Nī'iin nakuyi töve ndetiñu tu ndicha ña chìnuni va'a ndo ma tu'un Ndioo. ²¹Va taku ma tati xaan te'en, na kùu kèe yi jà'a ndo tu töve ka'an ji'na ndo chi'in Ndioo, ta jandita ndo yu'u ndo.

Cha'a' uvi kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²²Ta ora juuni chàkunuu ga Jesuu ma ñu'u' Galilea, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta nāka'an tuku ra chi'in ndra, ña ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni tiin na ra, ta ni ku'va na ra nda'a inga ñivi ña na jande'e na tundo'o ra. ²³Ta ni ka'ni na ra ndia, va tichi uni kivi, ni natakù ndiko ra. Ma tu'un kā'an ra i'ya, nduva'a nda'vi kùuni ndra jā'a yi.

Nuu ndian jàtiñu nuu ma veñu'u ka'nu nàka'an na xu'un'

²⁴Takan kùu ta ora chāa Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ma ñuu Capernaum, tajan ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma veñu'u ka'nu chānde'e ndra nuu ndaa Petu', ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A töve tia'vi ma matru ndo ma xu'un' ña nàka'an ndian jàtiñu nuu ma veñu'u ka'nu i'ya? —kàti ndra chi'in ra.

²⁵Ta ma Petu' te'en nàka'an ra:

—Tia'vi ra —kàti ra.

Tajan ora kī'vi ma Petu' tichi ve'e nuu ndaa Jesuu, ta ji'na ma Jesuu te'en nàka'an ra chi'in Petu':

—¿Yo'o Simón, naja kua chàniniun? ¿Yo nuu nàka'an ma ndra kùu rey ña chà'nda tiñu ma ñuñivi i'ya ma xu'un'?, kùuniun: ¿A nuu ma ndian kùu ñivi ndra, a nuu ma ndian kichi inga ñuu?, kùuniun —kàti Jesuu chi'in ra.

²⁶Ta Petu', te'en nàka'an ra chi'in ra:

—Nuu ma ndian vèchi inga ñuu —kàti Petu'.

Ta Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ra:

—Takan kùu yi ña ma ndian ìyo ñuu i'ya, töve ìyo yi ña tia'vi na. ²⁷Va tava töve kùuni ña ka'an ni'iin ñivi chatai, na ku'un kujakanaun chi'in ma yo'o jàkanaa nuu kàndii ma lakuna, ta ora kàniun yi, ma tiaka' nunuu ña tiin yi, ta tavani'un ri, ta ndikaun ma tichi yu'u ri, ta ikan nata'un iin xu'un'. Ta chi'in ma xu'un' ikan kùu ja'a yi ña tia'viun kuendai, ta tia'viun kuendaun. Na kunda'un yi, ta tia'viun nuu ndra —kàti Jesuu chi'in Petu'.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kùu ma ra ka'nu ga

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

18 ¹Ma tiempu ikan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chājatu'va ndra ndra nuu ra, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Nda ra kùu ma ra ka'nu ga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi? —kàti ndra chi'in ra.

²Tajan Jesuu kàna ra iin ravali, ta kùtaa ra ra ma'ñu ndra, ³ta te'en nàka'an ra:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña tu töve sama ndo ma kua chànini ndo, ta kùu ndo takua kùu ma ndiakwati, na töve kùu ki'vi ndo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ⁴Ta takan kùu yi ña ma ra masu anima takua kùu ma ravali i'ya, ta jà'a na takua jà'a ra, rakan kùu ma ra ka'nu ga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ⁵Ta nda yo ndàkimani ma ravali i'ya chi'in sivi, juuni ndakimani na yu'u ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

**Kàti Jesuu ti iin kuati ka'nu kùu yi tuva tìyu'u yo inga
ñivi ña na ja'a na kuati**
(*Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2*)

⁶—Nda ndian nikuuni ña tìyu'u iin ndiakuati te'en, ña chìnuni tu'in, ña na ja'a na kuati, ta jà'a na yi. Va'a ga ña na ku'ni ndo iin yuu yoso ka'nu sukun, ta kujakoyo ndo na tichi tañu'u nuu kunu. ⁷Ya'a ga kini kùu yi kuenda ma ñivi ìyo ñuñivi, ña ìyo ndian tìyu'u inga ñivi, ikan na ja'a na kuati! Yakan ninii ni koo yi, va jnda'vi ta'an ma ndian tìyu'u ma inga ñivi ña na ja'a na kuati!

⁸'Yakan va tu ma nda'a' ndo a cha'a ndo, jà'a yi ña na ja'a ndo iin kuati, na ka'nda ndo yi, ta jakuita chika ndo yi, vati va'aga ña ki'vi ndo nuu ni koo ndo endeeni chi'in Ndioo, chi'in iin chiyo nda'a' ndo a cha'a ndo, kua ña chi'in ninduvi yi ni ni'i ndo nuu ni ku'un ndo andaya' jà'a yi. ⁹Tatu ma tinuu ndo jà'a yi ña na ja'a ndo iin kuati, na tava ndo yi, ta jakuita chika ndo yi, vati va'aga ña kì'vi ndo nuu ni koo ndo endeeni chi'in Ndioo, chi'in iin chiyo tinuu ndo, kua ña chi'in ninduvi yi ni ni'i ndo nuu ni ku'un ndo andaya' jà'a yi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' mvechala ña kuànaa
(*Lc. 15:3-7*)

¹⁰'Na kuuni ndo nde'e ndo ndisaa ma ndiakuati i'ya. Vati yu'u kà'in chi'in ndo ña ma tati va'a Ndioo ña jakuenda na, endee ìyo na kùmi na na ma nuu ìyo ma Tatái andivi. ¹¹Vati ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, vāchi ra kuenda ña jakakú ra ma ndian kuànaa ña jà'a kuati.

¹²'Ta ndyo'o, ¿naja kua ndè'e ndo yi? Tu iin ra'ii ìyo iin cientu mvechala jàna ra, ta jàkuna ra iin ri ma nuu chàkunuu ra jakuenda ra ndri, ¿a töve ni ndakoo nuu ra ma kumi xiko cha'un kumi ndri ma tichi ku'u nuu jàkuenda ra ndri, ta kunanduku ra ma mvechala ña kuànaa?, kùuni ndo. ¹³Tatu nàta'an ra ri, yu'u chàninij ña tiaga sii ni kuuni ra cha'a' ma kiti ña kuànaa ta nàta'an ndiko ra ri, ña kua cha'a' ma ndi kumi xiko cha'un kumi ma kiti töve chànaa. ¹⁴Juuni takan kùuni ma Racha'nu Tatá ndo, ra ìyo andivi, ña na kùnaa ni'iin ma ndiakuati i'ya jà'a ma kuati.

**Nuu kàtitu'un Jesuu naja kua ìyo yi ña jaka'nunio ma ndian
ta'an yo, tuva kànita'an na chi'in yo**

(Lc. 17:3)

¹⁵ 'Tu ma ra yaniun ja'a ra iin kuati chi'un, na kanaun ra, ta natu'un ma'iiun chi'in ra, ta ikan katitu'un nuu ra nayi kùu ma kuati ña jà'a ra. Tatu jachi'in ra ma ña kà'un, cha kündeun jakanaun ra. ¹⁶ Tatu töve jàchi'in ra ma ña kà'un, na kanaun uvi a uni ñiviun, ikan na koto na nda cha'a' kùu ma ña kà'un nuu ra, ta kùu na testigu, ta kà'an na nuu ra ndia. ¹⁷ Tatu indukuni töve jàchi'in ra ña kà'an ma ñivi ikan, na katitu'un yi nuu ka'lin ti'vi ma ñivi Ndioo. Tatu töve jàchi'in ra, ni ña kà'an ma ñivi Ndioo, tajan ìyo yi ña koto yo ña kùu ra iin ra töve chìnuni, a ña kùu ra tava kùu ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma ñuu ka'nu Roma.

¹⁸ 'Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña ma ña ni kasi ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, ni ndasi yi ma andivi ndia. Ta ma ña ni nuna jà'a ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, juuni ni nuna yi ma andivi ndia.

¹⁹ 'Ta juuni kà'in chi'in ndo, ña tu uvi ta'an ndo jàndo'iin tu'un ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, kuenda ña ndākan ndo iin nakuyi nuu ma Racha'nu Tatái, ra ìyo andivi, ni ku'va ra yi nuu ndo. ²⁰ Vati nuu ka'lin ti'vi uvi a uni ndian jàka'nu yu'u, ikan ìyoi tañu na ndia.

²¹ Tajan Petu' chājayatin ra ra nuu Jesuu, ta te'en chīkatu'un ra nuu ra:

—Racha'nu, ¿naja cha'a' ìyo yi ña jaka'nunì ma ra yanì, tuva jà'a ra kuati chi'in? ¿A nda ucha cha'a'?, kùuniun —kàti ra chi'in Jesuu.

²² Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na töve kà'in chi'un ña ucha cha'ani, vati nda ucha cha'a' ma uni xiko uchi kàti chi'un —kàti Jesuu chi'in Petu'.

**Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ra
musu ña töve nì kuuni jaka'nuni**

²³ 'Ta ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu iin ma ra kùu rey ña chà'nda tiñu, ña kùuni ra jà'a ra kuenda, naja tàvi ma ndra musu ra nuu ra. ²⁴ Rakan, ti já kīcha'a ra tàva ra kuenda, ora chāa iin ra tàvi kua'a' millon nuu ra. ²⁵ Ti

tava ma ra kùu musu ikan, töve nda chi'in kùu tia'vi ra nuu ra, yakan va ma ra kùu chito'o ra tächì ra musu ña na kutiin ndra ra, chi'in ñasi'i ra, ndian se'e ra, ta chi'in ndisaa ña iyo nuu ra, ta kūya'vi ra chi'in vi, ta takan ka'nda ra ma kuenda cha'a ña tàvi ra nuu ra. ²⁶Tajan ora chāa ma ra musu, ta chūnandi chiti ra nuu ma chito'o ra, ta te'en nāka'an nda'vi ra nuu ra ña jànini ra ra: “Racha'nu, na kuatun yu'u ita'vi tiá, ta tia'vi ndi'i ma ña tavi nuun”, kàti ra chi'in ma ra kùu chito'o ra. ²⁷Ta ma ra kùu chito'o ra kūnda'vini ra ra, ta jākā'nuni ra ma kuenda ña tàvi ra nuu ra, ta jāña ra ra. ²⁸Va juuni ora ña kēe ma ra musu ikan nuke'e, ta nāta'an ra iin ma meru ra, ña juuni kùu musu ña tàvi ita'vi nuu ra, ta kāvanda'a ra sukun ra, ta kīcha'a ra tiin kutu ra yi, ta te'en nāka'an ra chi'in ra: “iNa tia'viun ma ña tàviun nui!”, kàti ra chi'in ra. ²⁹Tajan ma ra kùu meru ra chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an nda'vi ra nuu ra ña jànini ra ra: “Na kuatun yu'u ita'vi tiá, ta tia'vi ndi'i ma ña tavi nuun”, kàti ma ra musu chi'in ma inga ra. ³⁰Va ma ra kùu musu ikan, töve nī kūuni ra, vati tī'i ra ra vekaa nda kati ka'nda ra ma kuenda nuu ra. ³¹Ta ora ndē'e inga ma ndra musu ña takan jā'a ra chi'in ra, ta nduva'a nda'vi kūuni ndra. Tajan chā'an ndio ndra chākatitu'un ndra nuu ma ra kùu chito'o ra, ndisaa ma ña ndē'e ndra ña jā'a ra. ³²Tajan ma chito'o ra, ra kùu rey tächì ra ña na kuki'in ndra ra, ta ora chāa ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra: “iYo'o musu kini! Yu'u jākā'nuni ndisaa ma kuenda ña tàviun nui, vati jāniniun yu'u. ³³Yo'o, indukuni kua ikan iyo yi ña kunda'viniun ma ra merun, takua jā'i ña kūnda'vini ñun niku.” ³⁴Ta takan kùu yi ña ma ra kùu chito'o ra nduva'a kuii kāyuni ra, ña tächì ra ña na jande'e na tundo'o ma ra kùu musu ikan, nda kati tia'vi ndi'i ra ma ña tàvi ra nuu ra, indukuni takua jā'a ra chi'in ma inga ra.

³⁵Ta takan kùu yi, ña juuni kua ikan ni ja'a ma Racha'nu Tatái chi'in ndo, tu töve jaka'nuni ta'ii'in ndo chi'in ndisaa anima ndo kuati ña jà'a ma ndian ta'an ndo —kàti Jesuu.

Jàna'a Jesuu ña na vā'a' ndàkoo yo ñasi'o

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

19 ¹Takan kūu ta ora chīnu kā'an Jesuu te'en, tajan kēe ra ma ñu'u' Galilea, ta kuà'an ra iti' ñu'u' Judea ña

kàndii inga chiyo ma yuta Jordán. ²Ta nduva'a kua'a' ñivi tándikun chata ra, ta ikan jānda'a ra ma ndian ku'vi. ³Tajan iin ma ndra fariseu chājayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta tava kùuni ndra ki'in ndra ku'va ra, ndè'o naja kua kā'an ra, yakan va te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A kùu ndakoo ma ra'ii ñasi'i ra vaji cha'a' iin ña ta'ani?
—kàti ndra.

⁴Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿A takā'an jākua'a ndo ma tutu Ndioo nuu kà'an yi ña ma ra jātuvi ndo ma nuu kīcha'a ñuñivi, “Jā'a ra iin ra'ii, ta iin ña'a”? ⁵Ta juuni kà'an yi te'en ndia: “Cha'a' yakan kùu yi ña ma ra'ii, ni ndakoo ra ma tatá ra, chi'in ma'á ra, ta ndo'iin ra chi'in ñasi'i ra, ta ninduvi vi ni kuu vi tava kùu vi iin ñivini.”

⁶Ta takan kùu yi ña yūva uvi ñivi kùu vi, vati iin ñivinia kùu vi. Yakan va ma ra'ii, na kùu ndakoo ra chi'in ma ña cha jāndo'iin Ndioo chi'in ra —kàti Jesuu.

⁷Tajan te'en chikatu'un tuku ndra nuu ra:

—Tu takan kùu yi, ¿ta naja Moisés chā'a ra ña kùu ndakoo ma ra'ii ñasi'i ra tuva jandova'a ra iin tutu, nuu kà'an yi ña ndākoo ra ña, ta ndākoo ra ña? —kàti ndra.

⁸Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Moisés chā'a ra ña kùu ndakoo ndo ñasi'i ndo, ti ya'a ndava xini ndo, yakan va jā'a ra takan. Va na yöve takan kùu yi niku. ⁹Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña tu nda ndyo'o ndākoo ndo ñasi'i ndo, ta yöve cha'a' ña kì'vian chi'in inga ra'ii kùu yi, ta ndyo'o tānda'a ndo chi'in inga ña'a, iin kuati kùu yi kuenda Ndioo. Tatu kì'vi ndo chi'in inga ña'a, ña ndākoo ii, iin kuati kùu yi ndia —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁰Tajan ma ndra jākua'a chi'in Jesuu te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Tu takan kùu yi kuenda ma ndra'ii, chi'in ñasi'i ndra, va'a ga ña na kōo ñasi'i ndra, tuva takan —kàti ndra.

¹¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yöve tandi'i ndra'ii kùu kutunini ndra ma tu'un i'ya, vati ma ndra kùu kutunini yi, kùu uvanuu ma ndra chā'a Ndioo chinituni ña, kutunini ndra yi, ndrakani. ¹²Ìyo uvi uni nakuyi jà'a ña na kùu tanda'a ma ndra'ii: ìyo ndra'ii ña kākū kukue'e ndra, cha'a' yakan kùu yi ña na kùu koo ñasi'i ndra. Ta ìyo ndra ña na kùu tānda'a ndra, cha'a' ña cha kùu ndra

tatan kuenda ña töve tànda'a ndra. Ta ìyo inga ndra ña na küuni ndra tànda'a ndra, cha'a' ña jàtiñu ndra kuenda Ndioo, ta kùuni ndra chaa ndra nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Tu ìyo nda ndian va'ani kutunini ma ña kà'in, na jachi'in na yi —kàti Jesuu.

Jesuu jà'íí ra ndiakwati
(*Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17*)

¹³Takan kùu tajan kīcha'a ndio na chàndaka na iin ndiakwati nuu Jesuu kuenda ña na janani nda'a ra na, ta kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' na. Va ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, kīcha'a ndra chàsi ndra nuu ma ñivi, ña na tüva cha'a ndra ku'un na chi'in ma ndiakwati nuu ra. ¹⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'va ndo na kichi ma ndiakwati nui, ta ña kási ndo ma iti' vāchi na, vati ma ñivi ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, indukuni kùu na takua kùu ma ndiakwati —kàti Jesuu.

¹⁵Tajan jōndii ndio ra nda'a' ra xini ma ndiakwati, ta ora chīnu, ta kēe ra kuà'an ra.

Iin ra tivaa kuika, kà'an ra chi'in Jesuu
(*Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30*)

¹⁶Takan kùu tajan iin rayoko chànde'e ra Jesuu, ta te'en chīkatu'un ra nuu ra:

—Matru va'a, ¿nda ña kùu ma ña va'a ìyo yi ña ja'i, ta kuu ni'ì nuu koi endeeni chi'in Ndioo? —kàti ra.

¹⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un yu'u ra va'a? Ta ma ra va'a, ti uvanuu ra kùu ra ña ìyo ra, ta rakan kùu ra Ndioo. Va tu kùuniun ni'un nuu koo nditoun endeeni chi'in Ndioo, na jachinun ma tu'un tāchi Ndioo ña ìyo yi ña ja'un, —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁸Ta ma ra tivaa, te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Nda tu'un kùu yi? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kà'niun, na kī'viun chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'un, na sü'un, na kà'un tu'un vata chata ni'iin ñivi. ¹⁹Na tiñu'un ma tatáun chi'in ma'un, ta na kuuniun nde'un inga ñivi, tava kùuniun nde'un juuni maun —kàti Jesuu chi'in ra.

²⁰Ta ma rayoko te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndisaa yakan, cha jāchinui yi, nda ora kùì ravali, ta nda vitin. ¿Nayi kumaniga jà'i? —kàti ra chi'in Jesuu.

²¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Tu kuuniun kùun ma ra ndaa, na ku'un, ta xiko ndi'un ma ña iyo nuun, ta tìndeun ma ndian nda'vi. Takan iyo yi ña ja'un, ta kùu jandolochoon ma ña kuikaun ma iti' andivi ña kùuni yi ka'an yi ña tiñu va'a jà'un kuenda Ndioo. Ta ora cha yā'a, tajan na kichiun, ta tāndikun chatai —kàti Jesuu.

²² Tajan ora chīni ma ra tivaa ña kā'an ra, ta nda'vi kùuni ra, ta kēe ra kuà'an ra, vati ra ya'a kuika kùu ra.

²³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndee ga tiñu kùu yi kuenda iin ra kuika ña kùu kì'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu.

²⁴ Ta kà'an ndikoi chi'in ndo ña, chakuu tiá ndetiñu yā'a iin camellu xe'e iin kutiku, kua kuenda iin ra kuika kì'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁵ Takan kùu ta ora chīni ma ndra jākua'a chi'in Jesuu ña kā'an ra takan, ndavani yū'vi ndra, ta te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra:

—Tu takan kùu yi, ¿nda ndian kùu ma ndian ni kakú?, tuva takan —kàti ndra.

²⁶ Tajan Jesuu ndē'e ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuenda ma ñivi ndetiñu jà'a na yi, va kuenda Ndioo töve, ti kùu ja'a ra ndisaa yi.

²⁷ Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Taku ndyu'u ña ndākoo ndi tāndi'i ma ña iyo nuu ndi, ta tāndikun ndi chataun. ¿Nayi kùu ma ña ni ni'i ndi? —Takan kàti Petu' nuu Jesuu.

²⁸ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ndian cha tāndikun ndo chatai, ña ora ni chaa ma kivi ña Ndioo ni jandochaa ra ndisaa nakuyi, ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ora ni chaa ra ka'nda ra tiñu ma nuu kunandi ra tayu ka'nu iin nuu ya'a ga tacha. Tajan ndyo'o ndia, ni kunandi ndo uchi uvi tayu ka'nu nuu ta'nda tiñu chi'in ra, ta ikan ni jakutuni ndo kuati ma ndi uchi uvi grupu ma ndian Israel ndia. ²⁹ Ta tandi'i ndyo'o ndian ndākoo ndo ve'e ndo, a ta'an ndo, a ma'á ndo, a tatá ndo, a ñasi'i ndo, a se'e ndo, a ñu'u' ndo, ta ndisaa yakan cha'i

jā'a ndo yi. Yakan va ni ni'i ndo iin cientu cha'a tiá ga ma ndatiñu ndākoo ndo. Ta juuni ni ni'i ndo nuu ni koo ndito ndo endeeni ndia. ³⁰Va kua'a' ma ndian yosonuu vitin, ni kuu na ma ndian nuu ndi'inia. Ta kua'a' ma ndian nuu ndi'inia, ni kakunuu na iti' nuu —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ndra jàtiñu

20 ¹—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, kùu yi tava kùu iin ra ìyo ñu'u' ka'nu, ña kēe ra kuà'an ra na'a va'a kuà'anduku ra ma ndra jàtiñu chi'in ra ña ka'nda ndra uva. ²Ta kīndoo ra chi'in ndra ña ni tia'vi ra ndra kua kiya'vi ma ñivi iin kivi. Tajan tāchi ndio ra ndra ña na kujatiñu ndra ma nuu ìyo ñu'u' nuu kàa vu. ³Ta ora yā'a, tajan kēe ndiko ma ra chito'o ndra ka'íin na'ani ma veto'o, ta ikan ndē'e ra ña ka'íin inga ma ndra töve tiñu jà'a. ⁴Ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Ndyo'o juuni na ku'un ndo kujatiñu ndo chi'in ma nuu kàa ndatiñui, ta tia'vi ma ya'vi ndo kuenda iin kivi.” Ta ndrakan kēe ndra kuà'an ndra. ⁵Takan kūu ta ma ra kùu chito'o ma ñu'u' ikan, kēe ndiko ra kuà'an ra ma veto'o ma kachuvi ndaa. Ta jā'a ndiko ra yi ma kaa uni chani'ini ndia. ⁶Ta ora cha kūu yi kaa u'un chani'ini, kēe tuku ra kuà'anduku ra musu ma veto'o, ta nāta'an ra inga tuku ma ndra töve tiñu jà'a, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “¿Ta naja nduvi ka'íin ndo i'ya, ta töve jàtiñu ndo?”, kàti ra chi'in ndra. ⁷Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra: “Ka'íin ndi i'ya, vati ni'íin na takā'an kichi ka'an chi'in ndi ña jatiñu ndi”, kàti ndra. Tajan ma ra chito'o ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na ku'un du ndyo'o kujatiñu ndo chi'in ma nuu kàa ndatiñui ndia, ta tia'vi ma ya'vi ndo kuenda iin kivi”, kàti ra chi'in ndra. ⁸Ta ora cha kuna'a, tajan ma ra kùu chito'o, te'en nāka'an ra chi'in ma ra kùxini nuu musu: “Na kanaun ma ndra jàtiñu, ta tia'viun ndra, va ji'na, na kicha'un tia'viun ma ndra kī'vi nuu ndi'inia, ta nuu ndi'inia tia'viun ma ndra kī'vi jatiñu ma nunuu”, kàti ra chi'in ma ra kuxini nuu musu. ⁹Tajan chāa ndio ma ndra kākī'vi jàtiñu kaa u'un chani'ininia, ta ta'ii'íin ndra kāni'i ndra ma ya'vi ndra kuenda iin kivi. ¹⁰Ta ora yā'a, tajan chāa ma ndra na'a kākī'vi jàtiñu, ta ndrakan chānini ndra ña ni ni'i ndra ma ya'vi ndra tiaga kua iin kivi kūuni ndra niku, va töve, ti indukuni kāni'i ta'ii'íin ndra ma ya'vi ndra kuenda

iin kivi, kua ma inga ndra. ¹¹Tajan ma ora nāka'an ndra yi, ta kīcha'a ndra kàyunī ndra chi'in ma ra kùu chito'o, ¹²Ta te'en nāka'an ndra chi'in ra: “Ma ndra kākī'vi nuu ndi'inia, ña jātiñu iin orania, indukuni tia'viun ndra kua maa ndi, vaji maa ndi kùu ma ndra ndē'e ga tundo'o ña jātiñu ndi nduvi nii ma nuu ndi’”, kàti ndra chi'in ra. ¹³Va ma chito'o ma ndatiñu, te'en nāka'an ra chi'in iin ra: “Yo'o xaa, yöve nī'iin kuati kùu ma ña jà'i chi'un. ¿A töve nī kindoo va'a yo ña ni tia'vi ñun ma ya'vi kuenda iin kivi?, kùuniun”, kàti ra chi'in ra. ¹⁴“Ju'un ma ya'viun, ta kuà'an. Yu'u kùuni tia'vi ma ra kī'vi jātiñu nuu ndi'inia, indukuni kua maun. ¹⁵¿A kùu jà'i nda ña kùuni mai chi'in ma xu'in?, kùuni ndo. ¿A tixin ndo nde'e ndo yu'u cha'a' ña ra va'ani kùì?” ¹⁶Ta takan kùu yi ña ma ndian kùu nuu ndi'inia, ni kuu na ma ndian nunuu, ta ma ndian kùu ma ndian nunuu vitin, ni kuu na ma ndian nuu ndi'inia. Vati kua'a' na kānai, va tiani na kāchīn —kàti Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷Ta ora kuà'an Jesuu ma iti' ñuu Jerusalén, ta kāna siin ra ma ndi uchi uvi ndra jākua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

¹⁸—Vitin va ndè'e ndo ña cha kuà'an yo iti' ñuu Jerusalén nuu ni tiin na ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ta ni ku'va na ra nda'a' ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in nuu ma ndra kùu matru jākua'a tutu ley Ndioo, ikan na jakutini ndra kuati ra ta ka'ni ndra ra. ¹⁹Ta ikan jan ni ku'va ndra ra nda'a' ma ndian yūvi judíu, kuenda ña na jati'ini na chi'in ra, ta kàni na ra, ta tàkaa na ra nuu kruu, va tichi uni kivi ni nataku ndiko ra.

Nuu chīkan ma ña kuu ma'á Jandiau, ta Xuva, ñamani nuu Jesuu

(Mr. 10:35-45)

²⁰Ma ma'á Jandiau chi'in Xuva ndra kùu se'e Zebedeu, chājayatin vi vi nuu Jesuu, ta chūnandi chitian nuu ra, ña chīkan ña iin ñamani nuu ra. ²¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¿Niyi kùuniun? —kàti ra chi'an.

Va ma ña'a ikan, te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Na tachiun ma nuu chà'ndaun tiñu ña ora chāun ndakan, iin ma ra se'i kunandi chiyo kua'un, ta inga ra kunandi chiyo satiuñ —kàti ña.

²² Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—Töve chító ndo niyi kùu ma ña chìkan ndo. ¿A kùu ja'a ndo ko'o ndo ma ña uva ni ko'i, ta kùnduta ndo indukuni ma takua ni kundutai ña kà'an ndo takan? —kàti Jesuu.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Kùu yi —kàti ndra.

²³ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha ña ndyo'o kùu ja'a ndo ko'o ndo ma ña uva ni ko'i, ta juuni kùu ja'a ndo kùnduta ndo ma takua ni kundutai ndia, va taku cha'a' ña chìkan ndo kunandi ndo ma chiyo kua'i, ta chiyo satin, ma Tatái kùu ma ra chító nda yo ni ku'va ra ma chiyo ikan nuu, ta yöve yu'u —kàti Jesuu.

²⁴ Ta ora chīni ma inga uchi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ma ña kà'an ndra, ta kùxaan ndra chi'in ninduvi ndrakan.

²⁵ Va Jesuu kàna ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

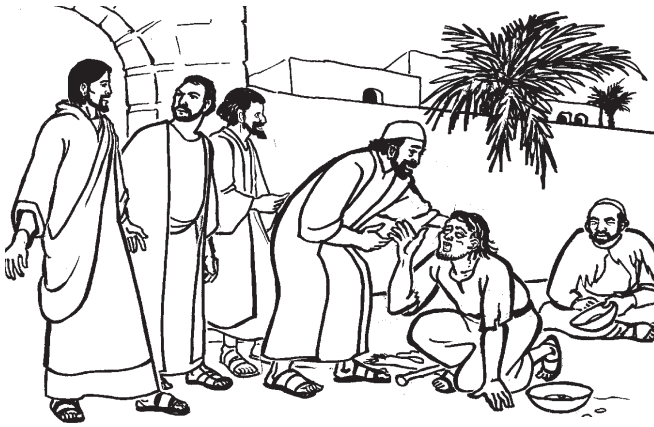
—Ndyo'o cha chító va'a ndo, ña ma ndra kuxini ña chà'nda tiñu nuu ma ñivi ìyo ma nuñu'u' ñuñivi töve jà'a ndra va'a chi'in na, ti ya'a kanduu kini chà'nda ndra tiñu. ²⁶ Va tañu ndyo'o ndian chīnuni, na töve ìyo yi ña ja'a ndo takan, vati tu ìyo nda ndyo'o ña kùuni ndo jaka'nu ndo ndo, ji'na ìyo yi ja'a ndo tiñu nuu ma inga na. ²⁷ Ta nda ndyo'o nikuuni, tu kùuni ndo kuu ndo ma ndian nunuu, ìyo yi ña ja'a ndo tiñu nuu ma inga na, ²⁸ takua jà'a ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ña tüvi nī kichi ra kuenda ña jà'a na tiñu nuu ra, vati kichi ra va kuenda ña jà'a ra tiñu nuu ñivi, ta kuvi ra kuenda ña kùu ra takua kùu iin ya'vi kuenda ña na kakú kua'a' ñivi —kàti Jesuu.

Nuu jànda'a Jesuu uvi ta'an ndra kuaá

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Takan kùu ta ora kēe Jesuu ma ñuu Jericó, nduva'a kua'a' ñivi tándikun kuà'an chata ra. ³⁰ Ta ma yu'u iti' kuà'an ra, ikan nandi uvi ta'an ndra kuaá. Ta ora chīni ndra ña yà'a Jesuu ikan, ta te'en kànachaa ndra:

—¿Yo'o Racha'nu, ra kùu ñivi David, na kunda'viniun ndyu'u! —kàti ma ndra kuaá chi'in ra.

Nuu jànda'a Jesuu uvi ta'an ndra kuaá (20:29)

³¹Tajan ma ñivi nāka'an na chi'in ma ndra kuaá ña na taxiin koyu'u ndra, va ndrakan tiá ga kicha'a ndra kànachaa ndra te'en:

—Yo'o Racha'nu, ra kùu ñivi David, na kunda'viniun ndyu'u! —kàti ndra.

³²Tajan chūndaa ndio Jesuu, ta kāna ra ma ndra kuaá, ta te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Niyi kùuni ndo ña ja'i chi'in ndo? —kàti Jesuu.

³³Ta ndra kuaá ikan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, kùuni ndi ña na jandondichiun nuu ndi —kàti ndra chi'in ra.

³⁴Tajan Jesuu kūnda'vini ra ndra, ta jānani ra nda'a' ra chata tinuu ma ndra kuaá, ta ma ora ikani kūu nande'e ndra, ta tāndikun ndra chata Jesuu.

Jesuu kì'vi ra ñuu Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

21 ¹Ora cha kuàkuyatin Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra ma ñuu Jerusalén, ji'na chāa ndra iin ñuu ña nàni Betfagé, ña kandii yatini nuu ndaa ma yuku Olivu. Tajan Jesuu tāchi ra uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra, ²ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ma kuariya ña kàndii ikani. Ta ikan nàta'an ndo iin burra ña ndikun ri ndaa ri ikan chi'in iin burru vali

se'e ri. Na ndachi ndo ri, ta kundaka ndo ninduvi ndri kichi ndo nui. ³Ta tu ìyo iin ndian chikatu'un, ña naja ndàchi ndo ri, ta kati ndo chi'in na ña nunua vèchi ndaka ndiko ndi ri, ti chiniñu'u ma racha'nu chito'o ndi ri, kati ndo chi'in na —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴Takan kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kā'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ora taa ra te'en nuu tutu ra:

⁵Na kukatitu'un ndo te'en nuu ndisaa ma ñivi ìyo ma ñuu Siòn:

“Na nde'e ndo ña nduva'a nda'vi vèchi ma ra kùu Rey ndo yoso ra iin burru yoko chi'in ma'á ri, se'e ma kiti chètò kuiso karia”,
kàti yi.

⁶Tajan kēe ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kàcha'an ndra, ta jà'a ndra yi ma tava kā'an ra chi'in ndra. ⁷Takan kūu tajan ndàka ndio ndra ma burru, chi'in ma kiti vali se'e ri chāa ndra nuu ra, ta tīsukun ndra ma ja'ma isukun ndra chata ninduvi ndri, tajan chākoso ndio Jesuu ri. ⁸Ta ikan kūti'vi nduva'a kuii kua'a' ñivi. Ta ndiakan kīcha'a ndio na chàkin na ja'ma isukun na ma tichi iti' nuu kuà'an Jesuu. Ta ìyo inga ndian chā'nu soko yutun, ta chàkin na yi ma tichi iti' ndia. ⁹Ta ma ñivi yosonuu, chi'in ma ñivi kàkichi iti' chata, te'en kànachaa ni'i na:

—¡Ya'a ga ka'nu kùu ma ra vèchi tata ma rey David! ¡Ya'a ga íf kùu ma ra vèchi chi'in sivi ma Racha'nu! ¡Ta nduva'a na jaka'nu yo Racha'nu Ndioo nuu ìyo ra andivi! —kàti na.

¹⁰Takan kūu tajan ora kī'vi ndio Jesuu ma ñuu Jerusalén, tajan ndisaa ndio ma ndian ìyo ikan nduva'a nāndiki na jà'a Jesuu ora kī'vi ra ikan. Ta te'en kīcha'a ndio na chikatu'un ta'an na:

—¿Nda ra kùu ra'ya? —kàti na.

¹¹Ta ma ñivi kàcha'an chi'in Jesuu te'en nāka'an na chi'in na:
—Ra'ya kùu Jesuu, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra kīchi ñuu Nazaret, ña kàndii iti' ñu'u' Galilea —kàti na.

Jesuu tàva ra ndian xiko tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹²Takan kūu tajan kī'vi ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu ma Ndioo, ta tàvani'i ndi'i ra ma ndian ka'iin xiko, ta jata

ma tichi veñu'u. Kānindee ra ma mesa nuu ka'lin ma ndian sàma xu'un' nuu ma ñivi, ta tayu nuu ka'lin ma ndian xiko livi ndia. ¹³Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—Nuu ma tutu Ndioo ña taa ma Moisés te'en kà'an yi:
 “Ma ve'i kùu yi iin ve'e nuu kà'an ma ñivi chi'in.” Va ndyo'o, jāndakuu ndo yi iin ve'e kuenda ma ndian su'u —kàti Jesuu chi'in na.

¹⁴Tajan chājayatin ndio ma ndian kuaá ma nuu ndaa Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu, chi'in ndian koxo, ta jānda'a ra na.

¹⁵Va ora ndē'e ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo ma ndatu ña jà'a Jesuu, ta naja kua chini ndra ña endee nanivaa kùu ma ndiakuati ma tichi veñu'u, ña te'en kànachaa na: “Ya'a ga ka'nu kùu ma ra kichi tata ma rey David”, kàti na, ta nduva'a kūxaan ndra. ¹⁶Tajan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—¿A chiniun ña kàka'an ma ñivi ikan? —kàti ndra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Juu, chini ma ña kà'an na, va ¿a takā'an jakua'a ndo nuu ma tutu Ndioo ña taa Moisés nuu kà'an yi te'en?:

Chi'in yaa ña chita ma ndiakuati,
 chi'in ma ndian juuni chàxin,
 chi'in yakan jàna'a ma Ndioo nuu ndo,
 ña takan iyo yi ña jaka'nu ndo ra ndia
 kàti Jesuu.

¹⁷Tajan ndākoo ra ma ñivi ikan, ta kēe ra kuà'an ra inga ñuu ña nani Betania, nuu kāva ra iin chanikuaa.

Jesuu kà'an xaan ra nuu yutun higu ña töve jàtiñu

(Mr. 11:12-14, 20-26)

¹⁸Ta ora chikoni'i ndiko Jesuu ma ñuu ka'nu, ma ora na'ani, ta chāñu ndio ma soko ra. ¹⁹Ta ikan ndē'e ra ña ndaa iin yutun higu yatini ma yu'u iti', ta chājayatin ra ra nuu ndaa run, va tükuii nuva koo ma nuu run, ti maaaa nda'ani run iyo. Tajan kā'an xaan ndio ra run:

—¡Nda vitin, ta iti' nuu, na tüva ni ku'vaun ma chiti! —kàti Jesuu chi'in run.

Ta juuni ma ora ikani nātii run, ta chi'í run. ²⁰Ta ora ndē'e ma ndra jākua'a chi'in ra ma ña kuu, ta ndava kuà'an anima ndra, ta te'en chikatu'un ndio ndra nuu Jesuu:

—¿Niyi tā'an ma yutun higu ña yā'a ga numi nātii run?
—kàti ndra.

²¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña tu chìnu va'ani ndo ma tu'un Ndioo, ta töve ndo'uvini ndo, na yöve uvaa ma ña jā'i chi'in ma yutun higu i'yani kùu ja'a ndo, vati juuni kùu ka'an ndo te'en, chi'in ma yuku i'ya ndia: “¿Na kundachiyoun chiña, ta nduvaun nuu ma tañu'u!” kati ndo, ta takan ni kuu yi. ²² Ta ndisaa ma ña chìkan ndo ora kà'an ndo chi'in ma Racha'nu, tu ndicha ña chànini ndo ña ni kuu yi, ni ni'i ndo yi —kàti Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Jesuu kùu ka'nda ra tiñu ndia

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Takan kùu tajan kī'vi ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu ña kua jana'a ra, ta ora juuni ndaa ra jàna'a ra nuu ma ñivi, ta chājayatin ndio ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ndra cha'nu kuenda ma ndian judíu nuu ra, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Yo chā'a tiñu nuun ña jā'un te'en? ¿Yo kùu ma ndian tiyu'u ñun ña na ja'un yi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

²⁴ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra ndia:

—Juuni kùuni du mai ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo ndia, tu katitu'un ndo ma ña chīkatu'in nuu ndo, tajan katitu'in nuu ndo yo chā'a tiñu nui ña jā'i yi. ²⁵ ¿Yo kùu ma yo tāchi ma Xuva ña na jakunduta ra?, ¿a Ndioo, a ma ñivi? —kàti Jesuu.

Tajan te'en kīcha'a ndio ndra kànita'an yu'u ndra juuni chi'in maa ndra:

—Tu kati yo: “Ña Ndioo tāchi ra”, ta rakan ni ka'an ra chi'in yo ña: “¿Naja töve nī jachi'in ndo ña kà'an ra tuva takan?” ²⁶ Ta na kùu kà'an yo ña: “ñivi tāchi ra”, ni kuxaan ma ñivi chi'in yo, vati ndisaa na chànini na ña iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu Xuva —kùuni ndra.

²⁷ Yakan va te'en nāka'an ndio ndra chi'in Jesuu:

—Töve chìto ndi, yo tāchi ra —kàti ndra.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ni yu'u, kùu katitu'in nuu ndo yo tiyu'u yu'u ña jà'i ma tiñu i'ya ndia —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' iin ra'ii, chi'in uvi ndra se'e ra

²⁸Takan kūu tajan Jesuu, te'en nāka'an tuku ra nuu ndra:

—¿Naja kua chànini ndo cha'a' ma ña ni ka'in i'ya? Iin ra'ii chi'yo uvi ndra se'e ra. Ta rakan, te'en nāka'an ra chi'in iin ra: “Yo'o se'yu, na ku'un kujatiñun nuu kàa ma ndatiñu yo vitin”, kàti ra chi'in ra. ²⁹Ta ma ra se'e ra, te'en nāka'an ra chi'in ra: “¿Na küuni!”, kàti ra ma ora ikan. Va ora cha yā'a ndio tajan sāma ma kua chànini ra, ta chā'an ra chājatiñu ra. ³⁰Ta ikan jan chānde'e ra inga ma ra se'e ra, ta indukuni takua kā'an ra chi'in ma ra nunuu, kā'an ra chi'in ra. Ta ra'ya te'en nāka'an ra: “Va'a tatá, ku'in”, kàti ra. Va töve nī cha'an ra. ³¹¿Nda ra kùu ma ra kändicha ma tiñu kā'an ma tatá ndra?, kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ma ra nunuu —kàti ndra.

Takan kūu yakan va te'en nāka'an ma Jesuu:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndra nàka'an xu'un' kuenda kuvienu ma ñuu ndo, chi'in ma ñivi ña'a tondo, ji'na ga na ni ki'vi nuu chà'nda Ndioo tiñu kua maa ndo. ³²Vati ma Xuva ra jākunduta kīchi jana'a ra nuu ndo naja kuu yi ña koo ndo takua kùuni Ndioo, va ndyo'o töve nī jachi'in ndo ña kà'an ra. Va taku ma ndian nàka'an xu'un' kuenda kuvienu ma ñuu ndo, chi'in ma ñivi ña'a tondo, ndiakan jāchi'in na ña kā'an ra. Va ndyo'o, vaji ndē'e ndo ña takan kūu yi ma i'ya, va töve kùuni ndo sama ndo ma kua kini kua ìyo ndo, ta chinuni ndo ma ña kà'an ra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ndra töve va'a jàtiñu

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu inga ku'va nuu ndra:

—Na taso'o va'a ndo ma inga ku'va ña ni ka'in: Tatiempu chi'yo iin ra ìyo iin ñu'u' ka'nu, ta rakan tāchi ra yoku'u uva nuu yi, ta chāsi ra ma nuu kàa yi. Ta juuni jā'a ra iin nuu naku'ni ra ma uva, ta jā'a ra iin torri ka'nu kuenda ña na chaa nuu ra nde'e ra ninii ma nuu kàa vu.

’Ta ikan jan jākilaa ndio ra ma ñu'u nuu iin ma ndra jàtiñu chi'in ra, ta kēe ndio ra kuà'an ra iin tiempu ma nuu

chika. ³⁴Ta ora chāa ndio ma tiempu ña cha kēta ndio ma ndatiñu ikan, tajan tāchi ndio ma ra chito'o ma ñu'u' iin ma ndra jàtiñu kuenda ra ña na ku'va ma ndra jàtiñu nuu ñu'u' ra ma ña ìyo yi ña ndaki'in ra. ³⁵Va ma ndra jàtiñu ikan, tiin ndra ma ndra jàtiñu kuenda ra, ta iin ra va kāni ndra, inga ra chā'ni ndra, ta inga ra va kāni ndra chi'in yuu. ³⁶Tajan ma ra kùu chito'o ma ñu'u' ikan, tāchi ndiko ra tiá kua'a' ma ndra jà'a tiñu nuu ra nuu ndra kua ma cha'a' nunuu, va ma ndra jàtiñu ikan, indukuni takan jā'a ndra chi'in ndisaa ndra ndia.

³⁷Ta ma nuu ndi'inia, va tāchi ndio ra ma ra se'e maa ra, ti te'en chānini ra: “Cha chīto yo ña ni tiñu'u ndra, ta jàchi'in ndra ña kà'an ma ra se'o.” Takan kūuni ra. ³⁸Va ora ndē'e ndio ma ndra jàtiñu nuu ñu'u' ra ña vāchi ndio ma ra se'e maa ndio ra, tajan te'en kīcha'a ndra nātu'un ndra juuni chi'in maa ndra: “Ra'ya kùu ma ra ni kindoo chi'in ma ñu'u' i'ya, na ka'nio ra, ta kindoo yo chi'in ma ñu'u'”, kāti ndra. ³⁹Tajan tiin ndio ndra ra, ta tāva ndra ra nuu kàa ma yoku'u uva, ta chā'ni ndra ra.

⁴⁰Ta vitin ora ni kichaa ndio ma ra kùu chito'o ma ñu'u', ¿nayı ni ja'a ra chi'in ma ndra jàtiñu takan?, kùuni ndo —kāti Jesuu chi'in ndra.

⁴¹Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Na töve nī kunda'vini chito'o ma yoku'u uva ndra, ti ni ka'ni ra ma ndra kini ikan, ta ni jakilaa ra ma ñu'u' ra nuu inga tuku ma ndra ña kùuni ku'va ndra ma ndatiñu ra nuu ra ora jàtiñu ndra, ma takua ìyo yi ña ja'a ndra —kāti ndra.

⁴²Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿A takā'an kuii jakua'a ndo nuu ma tutu Ndioo ña tāa Moisés nuu kà'an yi te'en?:

Ma yuu ña jāchiyo ma ndra jàva'a ve'e,
yakan kùu ma yuu ka'nu ga kua ndisaa yi,
takan jā'a ma Racha'nu,
Yakan va ña'a kùu yi iin ña ya'a vii kuenda yo,
kāti yi.

⁴³'Cha'a' yakan kùu yi ña kà'in chi'in ndo ña ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ni namaa ra yi nuu ndo, ta ni ku'va ra yi nuu ma ndian jà'a ma tiñu va'a kuenda ra. ⁴⁴Ta nda ndian nikuuni ña ni nduva chata ma yuu ka'nu ikan, endee ni

kuche'e che'e na, tatu ma yuu ikan kòyo yi chata iin ñivi, endee ma yuyaania ni kuu na ja'a yi —kàti Jesuu.

⁴⁵Takan kūu tajan ora chīni ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndian fariseu ma ku'va ña kā'an Jesuu, ikan chā'a ndio ndra kuenda ña chata ndra kà'an ra. ⁴⁶Tajan kūuni ndra tiin ndra Jesuu, va yū'vi ndra ma ñivi, ti ndiakan cha chànini na ña Jesuu kùu ra iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' viko tànda'a

(Lc. 14:15-24)

22 ¹Takan kūu tajan kīcha'a ndiko Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ma ñivi, ta te'en nāka'an ra:

²—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu kùu yi, takua kùu iin viko tànda'a ña jā'a ma ra kùu rey kuenda ma ra se'e ra. ³Tāchi ra ma ndra jàkuu tiñu nuu ra, ña na kukana ndra ma ndian jainvitaa ra, va ma ndiakan nī kuuni na ku'un na. ⁴Tajan tāchi ndiko ma ra kùu rey ma ndra jàkuu tiñu nuu ra inga cha'a', ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na katitu'un ndo nuu ma ndian jainvitaa, ña na kichi na, ti cha ìyo va'a ma ña kachi na, vati cha tāchì ña na ka'ni na kua'a' kiti ndu'u janai. Ta na kichi na, ti ndisaa yi cha ìyo va'a”, kati ndo. ⁵Va ma ndian jainvitaa ra töve nī jachi'in na ña kà'an ma ra kùu rey, ti ìyo ndian kēe kuànde'e ma nuu kàndii ñu'u' na, ta ìyo ndian kēe kuà'an nuu ìyo tiñu jà'a na. ⁶Ta inga na, va tiin na ma ndra jà'a tiñu nuu ma rey, ta nduva'a kāni na ndra, ña ndava ni kuvi ndra jà'a na niku. ⁷Tajan nduva'a kāyuni ma ra kùu rey, ta tāchi ndio ra ma ndra jandaru ra, ña na kuka'ni ndra ma ndian kini chà'ni ndíí ikan, ta ka'mi ndra ndisaa ma ve'e ña ìyo ma ñuu ndra ndia. ⁸Tajan te'en nāka'an ndio ma rey chi'in ma ndra jàkuu tiñu nuu ra: “Ndisaa nakuyi cha ìyo va'a jā'i kuenda ma viko tãnda'a, va ma ndian jainvitaa, na töva ni ku'vai na kichi na i'ya. ⁹Na ku'un ndo nuu kùtisi'in ma kai ka'nu, ta na jainvitaa ndo, ma nda ndian nikuuni ña nàta'an ndo, ta kichi na chi'in ndo ma viko tãnda'a i'ya”, kàti ra chi'in ndra. ¹⁰Tajan kēe ndio ma ndra jàkuu tiñu nuu ma rey kàcha'an ndra iti' kai, ta jāti'vi ta'an ndra tandi'i ma ndian nàta'an ndra ikan, chito a kùu na ndian va'a a ndian tüvi va'a. Takan jā'a ra ña nī'i ra ñivi kuenda ma viko tãnda'a, ña endee chītu ndio ma tichi ve'e ra.

¹¹ 'Tajan kī'vi ndio ma ra kùu rey ma tichi ve'e, ikan na kuu nde'e ra ma ndian chājati'vi ta'an ndra ma veto'o, ta ikan ndē'e ra iin ra töve ñu'u ja'ma ña chàku'un na ora chà'an na ma viko tànda'a. ¹² Ta te'en nāka'an ra nuu ra: “Yo'o xaa, ¿naja jā'un ña kī'viun ma i'ya, ta töve ñù'un ma ja'ma ña chàku'un na ora kuà'an na nuu ìyo ma viko tànda'a?”; kàti ra chi'in ra. Va ma ra'ii ikan taxiin kīndoo ra. ¹³ Tajan ma rey, te'en nāka'an tuku ra chi'in ma ndra jākukava ma nuu mesa: “Na ku'ni ndo cha'a ra chi'in nda'a' ra, jaketa ndo ra nuke'e nuu naa, ikan ni kuaku ra, ta ni kari'u ma nu'u ra, jà'a ma tundo'o ni nde'e ra.” ¹⁴ Vati nduva'a kua'a' na kànai, va tiani na kùu ma ndian kàchìn —kàti Jesuu.

**Chikatu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma xu'un' nàka'an
ma ñuu Roma nuu na**

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Takan kūu tajan ma ndra fariseu kēe ndio ndra chājando'iin tu'un ndra, naja kua jà'a ndra ña na ka'an Jesuu iin ña tüvi va'a, ta chi'in yakan kùu ni'i ndra naja kua tìsokuati ndra ra. ¹⁶ Tajan tāchi ndio ma ndra fariseu ita'vi ma ndra ìyo kuenda ndra, chi'in ita'vi ma ndra ìyo kuenda Herode. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Matru, cha ch̀to ndi ña yo'o kùu ma ra kà'an tu'un ndaa, ta juuni jàna'a ndaun naja kua kùuni Ndioo ña koo yo, ta töve kì'in kuendaun ña kà'an ma ñivi, vati indukuni ndè'un ndisaa ñivi. ¹⁷ Na katitu'un nuu ndi: ¿A va'a tìa'vi ndi xu'un' nuu ma ra César, ña chà'nda tiñu ma ñuu Roma kùuniun?, ¿a töve? —kàti ndra chi'in ra.

¹⁸ Va Jesuu chā'a ra kuenda, ña na yüvi ña va'a kùu ma ña chà'nini ndra kuenda ra, ta te'en nāka'an ndio ra nuu ndra:

—Ndyo'o ndra kini, ta, ¿naja kùuni ndo janda'viña'a ndo yu'u? ¹⁹ Na jana'a ndo nui naja kua kàa ma xu'un' ña tìa'vi ndo —kàti Jesuu.

Tajan chāki'in ndra iin xu'un' denariu chā'a ndra nuu Jesuu. ²⁰ Ta ora ndē'e ndio Jesuu yi, ta te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Yo nuu kùu ma ña ìyo nuu ma xu'un' i'ya, ta ma sivi ña ìyo nuu yi? —kàti ra chi'in ndra.

²¹ Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Ma ña César, ra chà'nda tiñu ñuu Roma kùu yi —kàti ndra chi'in Jesuu.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ra nuu ndra:

—Na ku'va ndo ña kùu ña'a ma racha'nu César nuu ra, ta ña kùu ña'a Racha'nu Ndioo nuu Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra.

²²Ta ora chīni ndra ña kā'an ra takan, ta ndava kuà'an anima ndra, tajan ndākoo ndra ra, ta kuà'an ndra.

Nuu chīkatu'un ma ndra saduceu, naja kua kùu yi ña nàtaku ma ndian ndíí

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³Ta juuni ma kivi ikan, ìyo ndra saduceu, chānde'e ndra Jesuu. Ta ndrakan kàti ndra, ña tūva nàtaku ma ndian ndíí, cha'a' yakan kùu yi ña, te'en chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

²⁴—Matru, Moisés kā'an ra ña, tu iin ra cha tānda'a kùvi ra, ta tōve nī chakoo nī'iin se'e ra, ma ra yani ra, ìyo yi ña tanda'a ra chi'in ma ñasi'i ra ña kīndoo nda'vi, ta takan kùu koo se'e ma ra chī'í jà'a ma ra yani ra. ²⁵Va'ani, tañu ndyu'u chíyo ucha ta'an ndra, ña kùu ndra yani ndra. Ma ra nunuu tānda'a ra, ta chī'í ra. Ta tava tōve nī chakoo se'e ra chí'in ma ñasi'i ra, yakan va kīndoo ma ña nda'vi ikan kuenda ma yani ra, ra uvi. ²⁶Ta juuni indukuni takan tōve nī chíyo se'e ma ra uvi chí'an, ta chī'í ra ndia. Ta takan ya'a ndi ucha yani ndra ña tānda'a ndra chí'an ta ndisaa ndra chí'í ndia. ²⁷Ta ma nuu ndi'inia, chí'í ndio ma ña'a ndia. ²⁸Va'ani, ta ma ora ni natakū ndiko ma ndian cha chí'í, ¿nda ndra ni kuu ma iian, tuva ndi ucha ndra ña kùu ndra yani ndra tānda'a ndra chí'an? —kàti ndra.

²⁹Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—Na yūvi takan kùu yi, takan chà'nini ndo, ti tōve nàkoto ndo naja kua kà'an ma tutu Ndioo, ta naja kua kùu ma ndatu Ndioo ndia. ³⁰Vati ora ni natakū ma ndian cha chí'í, na tūva ni tanda'a na, ta tūva ni ku'va na se'e na kuenda ña tānda'a na ndia, ti ni kùu na tava kùu ma ndian kùu tati va'a ña ìyo andivi ña jà'a tiñu nuu Ndioo. ³¹Va ndicha kuii ña nàtaku ndiko ma ndian chí'í, ¿a takā'an jàku'a'a ndo nuu ma tutu Ndioo, nuu kà'an ra te'en?: ³²“Yu'u kùu Ndioo ta indukuni yu'u kùu ra kùmi Abraham chí'in Isaac chí'in Jacob ndia”,

kàti yi. I'ya chà'a yo kuenda ña Ndioo töve kùu ra Ndioo ma ndian ndíí, ti kùu ra Ndioo ma ndian ndito.

³³Ta ora chīni ma ñivi ma tu'un ña kā'an Jesuu, ndava kuà'an anima na chīni na ña jàna'a ra.

Kàtitu'un Jesuu nda tu'un kùu ma ña ka'nu ga

(Mr. 12:28-34)

³⁴Ta ora chīto ma ndra fariseu ña Jesuu jākutaxin ra ma ndra saduceu, tajan kūti'vita'an ndio ndra ma nuu ndaa ra.

³⁵Ta iin ma ra meru ndra ña kùu matru jākua'a tutu ley Ndioo, te'en chikatu'un ra nuu Jesuu, ña kùuni ra ki'in ra ku'va ra nde'o naja kua kati ra:

³⁶—Matru, ¿nda tu'un iyo nuu ma tutu ley Ndioo ka'nu ga yi kua tandi'i ga ma inga tu'un iyo nuu yi?, kùuniun —kàti ra.

³⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—“Na kuuni ndo nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo chito'o ndo chi'in ndisaa anima ndo, chi'in ndisaa ñandee ndo, ta chi'in ndisaa chinituni ndo.” ³⁸Tu'un i'ya kùu tu'un ka'nuga, ta ma tu'un nunuu ña iyo nuu ma tutu Ndioo. ³⁹Ta ma tu'un uvi, cha yatin indukuni kùu yi, ta te'en kà'an yi: “Na kuuni ndo nde'e ndo ma ñivi iyo yatini xiin ve'e ndo tava kùuni ndo nde'e ndo juuni maa ndo.” ⁴⁰Ta chi'in uvi tu'un i'ya jàchinu yi tandi'i ma ley Ndioo chi'in ma tu'un kā'an ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra taji'na ndia —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu ti ñivi ra kùu Rey David

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹Ta ora juuni ka'lin ti'vi ga ma ndra fariseu ma ikan, ⁴²ta Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Naja kua chānini ndo cha'a' ma ra kùu Cristu? ¿Yo tata kùu ra?, kùuni ndo —kàti ra.

Ta ma ndra fariseu te'en nāka'an ndra:

—Tata ma racha'nu David kùu ra —kàti ndra.

⁴³Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tu takan kùu yi, ¿ta naja chātiñu ma Tati Íí Ndioo ma David ña na ka'an ra ña Racha'nu ra kùu Cristu, tuva takan? Vati ndicha ña ma David, te'en kā'an ra:

⁴⁴Ma Racha'nu Ndioo, te'en kā'an ra chi'in ma Racha'nu chito'i:

“Kunandi chiyo kua'i,
nda kati kanindoyoi ma ndian xaani ndè'e ñun iti' cha'un.”
Takan kàti Ndioo taji'na ña tãa David.

⁴⁵ Va Jesuu te'en nãka'an tuku ra nuu ndra:

—¿Naja kua kùu yi ña, tata David kùu Cristu, tuva juuni
ma David kã'an ra ña, Racha'nu chito'o ra kùu ra? —kàti
Jesuu chi'in ndra.

⁴⁶ Nì'iin ma ñivi töve nī kuu ka'an na nī'iin ma tu'un yu'u
Jesuu. Ta nda ma kivi ikan nī'iin ga ma ñivi tūva ni kuuni na
ndakatu'un na tiaga nakuyi nuu ra.

**Jesuu tìsokuati ra ma ndra fariseu, chi'in ndra matru
jàkua'a tutu Ndioo**

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

23 ¹ Takan kùu tajan Jesuu, te'en nãka'an ra nuu ma ñivi,
ta nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

² —Ma ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ma ndra
fariseu jàna'a ndra naja kua kùuni ma ley Ndioo ña tãa Moisés
ka'an yi. ³ Va'ani, na jachi'in ndo ma ña kà'an ndra, ta na
ja'a ndo ndisaa yi ndia, va koto jà'a ndo takua jà'a ndra, vati
ndrakan kà'an ndra iin nakuyi, ta jà'a ndra inga nakuyi. ⁴ Jà'a
ndra ña na kuiso ma ñivi iin ña nduva'a vee, ña na kùndee
na kuiso na, ta jà'a ndra ña na kuiso na yi, va juuni maa
ndra, ni ita'vi töve kùuni ndra ja'a ndra yi. ⁵ Ndisaa ma ña
jà'a ndra, jà'a ndra yi ikan na nde'e ma ñivi yi. Ta chàta'ani
ndra kundikun iin kaja vali, nuu te'e nuu ndra chi'in ma chiyo
nda'a' satin ndra, ta tichi yi indii uvi uni ma tu'un Ndioo ña
ka'nu ga. Ta juuni chàta'ani ndra kù'un ndra ja'ma ki'in nuu
ka'iin kua'a' tilachi xiin yi ndia. ⁶ Ta chàta'ani ndra kuiin ndra
ma tayu ka'nu ga ma nuu chiyo viko, ta ma tichi veñu'u kuati
ma ndian judú ndia. ⁷ Ta juuni kùuni ndra ña na iñu'u kaña'a
ma ñivi chi'in ndra ndanikuni nuu kèta ndra nuu na ma kai.
Ta na ka'an na ndra, “matru.”

⁸ Va ndyo'o, töve ìyo yi ña ku'va ndo ma ñivi ña na ka'an
na, matru chi'in ndo, vati ndisaa ndo kùu ndo ta'an ndo.
Ta ma ra kùu Matru ndo, uvanuuni ra ìyo, ta rakan kùu ra,
Cristu. ⁹ Ta töve ìyo yi ña ka'an ndo, tatá, ma nī'iin ñivi ìyo
nuñu'u' ñuñivi, vati uvanuuni ma ra ìyo andivi kùu Tatá yo.
¹⁰ Ta juuni töve ìyo yi ña ku'va ndo ña ma ñivi ka'an na, ña

ndyo'o kuu ma ndian kuxini, vati uvanuuni Cristu kùu ma ra kuxini. ¹¹Ma ra jàkuu tiñu nuu inga ñivi, rakan kùu ma ra ka'nu ga ña ìyo ma tañu ndo. ¹²Vati ma ndra jàka'nu chi'in maa', ndrakan, Ndioo ni jakukanuu ra ndra, va ma ndra jànda'vi ña'a juuni maa', ndrakan ni jaka'nu ma Ndioo ndra.

¹³’;Nda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini ndo! Vati chàsi ndo nuu kì'vi inga ñivi ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, ikan na kùu kì'vi na. Ni maa ndo töve kùuni ndo kì'vi ndo, ta ni töve chà'a ndo kì'vi ma ndian kùuni kì'vi ndia.

¹⁴’;Nda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini ndo! Vati namaa ndo ve'e ma ñivi ña'a kìndoo nda'vi, ta nàkuatu ndo nuu ka'lin kua'a' ñivi, ikan na kuuni na ña yüvi ndra su'u kùu ndo. Cha'a' yakan kùu yi ña ni nde'e ndo kua'a' ga tundo'o.

¹⁵’;Nda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini ndo! Vati ndyo'o chàkunuu ndo nànduku ndo ñivi ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, kuenda ña na kì'vi na ma iti' chàkunuu ndo. Ta ora cha kì'vi ndio na jà'a ndo, tajan jà'a ndo ña na ndakuu kini ga na kua maa ndo kuenda ña ku'un na andaya'.

¹⁶’;Nda'vi ta'an ndyo'o, ndra kùu takua kùu ma ndian kuaá ña jàna'a nuu ma ñivi!, ti ndyo'o te'en kà'an ndo: “Tu ìyo nda ndyo'o, chà'a ndo tu'un cha'a' ma veñu'u Ndioo ña ni ja'a ndo iin tiñu, töve kùuni yi ka'an yi ña ìyo yi ña ja'a ndicha ndo ma ña kà'an ndo. Va tu chà'a ndo tu'un cha'a' ma oro ña ka'lin ma tichi veñu'u, va yakan, ìyo yi ña ja'a ndo”, kàti ndo chi'in na. ¹⁷;Ndyo'o ndra tüvi chìto, ña kùu ndo takua kùu ma ndian kuaá! ¿Nda ña kùu ma ña ka'nu ga kùuni ndo: a ma oro, a ma veñu'u jà'a ña na ndakuu í yi?, kùuni ndo. ¹⁸Ta juuni kà'an ndo te'en ndia: “Tu ìyo nda ndyo'o, chà'a ndo tu'un nuu ñivi va cha'a' ma chito naá ña ìyo kuenda Ndioo, töve kùuni yi ka'an yi ña ìyo yi ña jàchinu ndicha ndo ma ña kà'an ndo. Va tu chà'a ndo tu'un nuu na cha'a' ma ña soko ñivi chata ma nuu naa, ikan kuuni yi ka'an yi, va ìyo yi ña jachinu ndo yi”, kàti ndo chi'in na. ¹⁹;Ndyo'o ndra tüvi chìto, ña kùu ndo takua kùu ma ndian kuaá! ¿Nda ña kùu ma ña ka'nu ga kùuni ndo: a ña sòkó ma ñivi, a ma chito naá ña jà'a ña na ndakuu í yi?, kùuni ndo. ²⁰Ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi nuu ma

chito naá, yöve uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ndisaa ma ña ka'lin nuu yi ndia. ²¹Ta ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi kuenda ma veñu'u ka'nu, yöve uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ma Ndioo ra ìyo ikan ndia. ²²Ta ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi kuenda ma andivi, yöve juuni uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ma tayu ka'nu nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta kuenda ma Ndioo ra chà'tiñu yi ndia.

²³¡Nda'vi ta'an ndyo'o, ndra kùu matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini! Vati ndyo'o kùu ndo ña sokó ndo uchi porcientu ma ña vixi chà'an kuenda Ndioo, takua kùu ma xiko ani, chi'in ma cominu, va na töve jàchi'in ndo ña kà'an ma tu'un ka'nu ga ña jàna'a ma ley Ndioo, ña ìyo yi ña ja'a ndo, takua kùu ma ña, ìyo yi ña koo ndaa ndo kuenda Ndioo, ta kunda'vini ndo, ta chinuni va'a ndo ma tu'un ra. Ña'a kùu ma ña ìyo yi ña ja'a ndo, ta töve jàña ndo ña jà'a ndo ma inga tuku ma ña kà'an ma Ley Ndioo ndia. ²⁴¡Ndyo'o ndra kùu takua kùu ndian kuaá ña jàna'a nuu ma ñivi, ndyo'o jàchinu ndo ma ña vali ña töve ndakuenda, ta töve jà'a ndo ma ña ndicha ña ìyo kuenda!

²⁵¡Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini! Vati ndyo'o kùu ndo takua kùu ma yachin, chi'in ko'o ña chà'tiñu ndo, ti chà'ta'ani ndo nakata ndo iti' chatani yi, va ma tichi yi, nduva'a ìyo ma ña kini jà'a ña kasu'u ndo, ta inga tuku ma ña kini jà'a ndo. ²⁶¡Ndyo'o ndra fariseu ña kùu takua kùu ndian kuaá: ji'na ìyo yi ña nakata ndo iti' tichi ma yachin, chi'in ma ko'o, tajan takan, ni kindoo va'a ndio ndo kuenda Ndioo!

²⁷¡Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra ìyo uvi nuu! Vati kùu ndo tava kùu ma nuu ñaña, ña vii kàa yi ña kà'yu iti' chata yi chi'in ña kuichin, va iti' tichi yi endee chitu yi chi'in mamaa iki ma ndian ndií, ta chi'in ndisaa inga nuu ma ña kini. ²⁸Ndyo'o takan kùu ndo, vati ma iti' chata ndo, kàa yi takua kàa ma ndian va'a kuenda ma ñivi, va ma iti' tichi kuñu ndo endee chitu yi chi'in ña kini, ta chi'in ña töve va'a.

²⁹¡Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu! Ndyo'o kùu ndo ña

jàva'a ndo nuu ñaña kuenda ma ndra k̄ā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta vii jàva'a ndo nuu ñaña ma ndian k̄ū ndian va'a ta ndaa. ³⁰Ta juuni maa ndo k̄à'an ndo te'en: “Tu ndyu'u chiyo ndi ma ora chiyo ma ndian k̄ū ñivi ndi niku, töve ni kuta'an ndi chi'in na, ña ka'ni ndi ma ndra k̄ā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku”, k̄àti ndo. ³¹Chi'in ña'a jàna'a ndo, ña juuni maa ndo chà'a ndo kuenda, ña ma ñivi ndo k̄ū ma ndian chà'ni ma ndra k̄ā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ³²¡Va'ani, na jachinu ndo jà'a ndo ma ña k̄icha'a ma ndian k̄ū ñivi ndo jà'a na niku, tuva takan!

³³¡Ndyo'o tatá ndian xaan, takua xaan ma koo kaa! ¿Chìto naja kua k̄ū kakú ndo nuu ma tundo'o ña ni nde'e ndo andaya'? ³⁴Cha'a' ña'a k̄ū yi ña ni tachì ma ndra ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ndo, chi'in ndra ch̄ito ña k̄à'an, ta matru ña j̄akua'a tutu Ndioo. Va ndyo'o, ìyo ndra ni ka'ni ndo, ta ni takaa ndo nuu kruu, ta ìyo inga ndra ña ni kani ndo ma tichi ma veñu'u kuati ma ñivi judíu, ta ni kakunuu ndo n̄anduku ndo ndra, ta ñuu, ta ñuu. ³⁵Ta takan k̄ū yi ña, chata ndo ni koyo ma tundo'o, cha'a' ña ch̄ā'ni ndo ndisaa ma ndra va'a, nda ma Abel, ra chiyo ndaa nuu Ndioo, ta nda Zacaríá, se'e ma ra ch̄ūnani Berequías, ra ch̄ā'ni ndo ma tichi veñu'u ka'nu, yati nuu ndaa ma chito naá. ³⁶Ndicha va'a ña k̄à'in chi'in ndo, ña cha'a' ndisaa ma kuati i'ya, ma tundo'o ni koyo yi chata ma ñivi ìyo vitin.

Nuu ch̄aku Jesuu cha'a' ñivi ìyo ñuu Jerusalén

(Lc. 13:34-35)

³⁷¡Jerusalén, Jerusalén, ndyo'o ña chà'ni ndo ma ndra k̄à'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta juuni chà'ni ndo chi'in yuu, ma ndra tàchi Ndioo ña kuàkatitu'un ma tu'un ra nuu ndo! ¡Nduva'a kua'a' cha'a' k̄ūni jati'vi ta'in ndo, ta jakuendai ndo, tava jà'a ma tiatan' ora kumi ri ma tiun kuati se'e ri ma tichi ndichin ri, va töve n̄i kuuni ndo! ³⁸Na nde'e ndo, ña vitin, cha j̄aña ndio ma Racha'nu Ndioo ndo ña na ja'a maa ndo nda ña k̄ūni ndo vitin. ³⁹Vati yu'u k̄à'in chi'in ndo, ña na t̄iva ni nde'e ndo yu'u, nda kati ni keta ma tiempu, ña ni ka'an ndo te'en: “Ma ra ya'a ga íí k̄ū ma ra v̄achi, chi'in sivi ma Racha'nu Ndioo”, k̄àti Jesuu chi'in na.

Jesuu kàtitu'un ra, ña ni kekoyo ma veñu'u ka'nu

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

24 ¹Takan kũu ta ora kēe ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu, ña cha kuà'an ra, ora ikan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in ra ndra nuu ndaa ma veñu'u ka'nu, ta kicha'a ndra kà'an ndra ña ya'a ga vii kūva'a ma veñu'u. ²Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ta, ¿a ndè'e ndo ña ya'a vii kūva'a yi? Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ni chaa iin kivi, ña nī'iin ga ma yuu na tüva ni kindoo yi ma chata ta'an yi, vati kikoyo ndi'i yi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³Tajan kēe ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra kuà'an ndra ma iti' iin yuku nàni Olivu. Ta ora nàndi Jesuu ma ikan, tajan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu nandi ra, ta te'en chikatu'un xe'e ndra nuu ra:

—Kùuni ndi ña na katitu'un nuu ndi, nda ora ni kuu ma ña kà'un. ¿Nda seña kùu ma ña ni nde'e ndi, ora ni kichi ndikoun, ta nda ora ni naa ma ñuñivi ndia? —kàti ndra.

⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ta koto kü'va ndo ña kēña'a nī'iin ñivi ndo. ⁵Vati ni keta kua'a' ñivi, ña ni jaya'a na na chi'in sivi, ta te'en ni ka'an na: “Yu'u kùu Cristu”, ta takan ni janda'viña'a na kua'a' ñivi. ⁶Ta ndyo'o ni kunitu'un ndo, ña ìyo kuati ma ñuu i'ya ta inga ñuu. Va na yül'vi ndo, vati takan ìyo yi ña kuu yi, va na yöve nuu ni ndi'i ma ñuñivi kùu yi. ⁷Vati ni kanita'an iin ñuu, chi'in inga ñuu, ta inga tuku ñuu chi'in inga tuku yi, ta ni koo tama', chi'in kue'e, ta juuni ni kichi ña ni taan kuàni'i va'a ndisaa ñuñivi ndia. ⁸Tandi'i ma ña ni kuu i'ya, kùu ma nuu já kicha'a ma ñivi nde'e na tundo'o.

⁹Ta ikan jan, ni ku'va ndio na ndo nda'a' ma ndian ni jande'e tundo'o ndo, ta ndiakan ni ka'ni na ndo, ta ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, ni kuxaani na nde'e na ndo cha'i.

¹⁰Ma tiempu ikan, kua'a' ñivi ni jaña na ña chìnuni na ma tu'un Ndioo, ta ni kuxaani na nde'e na juuni ma ta'an na ña chìnuni, ta ni xikoña'a na na ndia. ¹¹Ta ni keta kua'a' ma ndra

vata, ña ni ka'an ndra, ña kùu ndra, ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta takan ni keña'a ndra kua'a' ñivi. ¹²Ta ni koo kua'a' kuati, ta chi'in yakan, kua'a' ñivi ni jaña na ña kùuni na nde'e na ma tiaga na. ¹³Va ma ndian ni kundeeni koo va'a na chi'in ma ña chìnuni na nda kati ya'a ma kivi ikan, ni jakakú ma Ndioo na. ¹⁴Ta ma tu'un va'a, ña kà'an cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ni katitu'un ndian jàkutiñu nuu Ndioo yi ta ni koto tandi'i ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi yi, ta ikan jan ni kichi ndio ma ora ni naa ndio ma ñuñivi.

¹⁵'Ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ña nàni Daniel, tãa ra ita'vi cha'a' ma ña jà'a ña na ndokini ndo, ta jativi yi ndo. Ora ni nde'e ndo ña yakan ni chaa yi nda tichi veñu'u nuu ya'a íí —tu ìyo nda ndyo'o jàkua'a ndo ma tu'un i'ya, na kutunini ndo yi. ¹⁶Tajan nda ndian ìyo ma ñu'u' Judea, ma ora ikan, na kunu na ku'un na iti' yuku. ¹⁷Ta ma ndian ka'ìin siki ve'e na, na nüu na ña tàva na nì'iin nakuyi ma tichi ve'e na. ¹⁸Ta ma ndian ka'ìin jàtiñu tichi ku'u, koto chikokani na, ña kuki'in na ja'ma na. ¹⁹¡Nda'vi ta'an ma ñivi ña'a, ña ma kivi ikan ñu'u se'e vi, ta juuni ndian ìyo ndiakuati se'e vi ña chàxin! ²⁰Na ndakan ndo nuu Ndioo, ña koto tà'an ndo ña ìyo yi ña kakú ndo ma tiempu vichin jà'a yi, ta ni ma kivi nindeo. ²¹Vati ma tiempu ikan kùu yi, ña nduva'a ni nde'e ndo tundo'o, takua takà'an nde'e ndo yi nì'iin cha'a' nda ma ora jàtuvi Ndioo ma ñuñivi, ta ni tüvi chànini ra jande'e ra tundo'o ndo takan iti' nuu ndia. ²²Ta tu Ndioo töve ni jandokuiti ra ma kivi ikan, nì'iin ñivi töve ni kakú niku, va ni jandokuiti ra yi cha'a' ña nduva'a kùuni ra nde'e ra ma ndian kàchin ra.

²³'Tajan tu kèta iin ndian kà'an te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, i'ya ndaa ma ra kùu Cristu”, a kà'an na ña: “Nde'e ndo ti, ikan ndaa ra”, na chìnuni ndo. ²⁴Vati ni keta ma ndra ni janda'viña'a, ña ni jaya'a ndra ndra ña kùu ndra Cristu, ta ndra kà'an ña kùu ndra, ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va töve ndicha. Ndrakan ni ja'a ndra kua'a' ndatu, ta seña nuu ndo, kuenda ña janda'viña'a ndra ndo. Ta nda ma ndian kàchin Ndioo ni janda'viña'a ndra na ndia, tuva kùu ja'a ndra takan. ²⁵Yu'u cha kàtitu'in yi nuu ndo antea ña kùu yi. ²⁶Yakan va, tu kà'an na te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, ikan ndaa ra tichi ku'u”, na kü'un ndo. Ta tu kà'an na te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, ma tichi ve'e i'ya indii xe'e ra”, koto

chīnuni ndo ña kà'an na. ²⁷Vati ma tava jà'a ma ña xi'í, ña ndichin nde'o yi nda iti' kèta nikandii, ta iti' chiso yi, takan ni nde'o ma ra Se'e ñivi ora ni kichi ndiko ra. ²⁸Ta ma nuu kàndii kuñu ma ndian chī'í, ikan ni nde'o ña kùti'vi ma chii.

Kàtitu'un Jesuu naja kua ni kichi ndiko ra
(*Mr. 13:24-37; Lc. 17:26-30, 34-36; 21:25-35*)

²⁹'Ta ora cha yā'a ma tiempu ña ni nde'e ndo tundo'o. Tajan ni nda'va ma nikandii chi'in ma yoo. Ta ma chele ña ka'iin andivi, ni kuita ndri, ta ni taan ninii ka'nu ma andivi jà'a ndri. ³⁰Tajan ni nde'e ndo iin seña ña ni ja'a yu'u ra Se'e ñivi iti' andivi, ta ikan jan, tandi'i ma ndian ìyo ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi ni kuaku na jà'a ña yu'vi na ora ni nde'e na ña vāchi nuu ma ra Se'e ñivi tañu vikó, chi'in tacha ra chi'in kua'a' ndatu ra. ³¹Ta ni tachi ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuenda ña na tivi na ni'i va'a chi'in ma yutun tivi, ikan na kuti'vi ndisaa ma ndian kāchīn, ña ìyo ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi.

³²'Na nde'e ndo naja kua ja'a ma yutun higu: Ora kèta ma soko yuta' ndrun, ta nàka'ndi ma nda'a' ndrun, ikan chà'a ndo kuenda ña cha vāchi kuyatin ma tiempu savi. ³³Ta takan kùu yi chi'in ma ña'a ndia, ora ni nde'e ndo yi, tajan ni ku'va ndio ndo kuenda ña cha vāchi kuyatin ora ni kichaa yu'u, ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ³⁴Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tandi'i ña kà'in i'ya, ni kuu yi antea ña kùvi ma ñivi ìyo tiempu i'ya. ³⁵Ma andivi chi'in ma nuñu'u', ni chaa tiempu ña ni naa yi, va ma tu'un kà'in, töve ni naa yi.

³⁶'Va ma kivi ni naa ñuñivi, ta ma ora ni kuu yi, ni'iin yo töve chito, ni ma ndian kùu tati jàkuu tiñu nuu Ndioo andivi, ta ni yu'u, ra kùu Se'e ra. Uvanuu ma Ndioo Tatá yo kùu ma ra chito yi.

³⁷'Tava kùu yi ma tiempu chiyo Noé, juuni takan ni kuu yi ma ora ni kichi ndiko yu'u ra Se'e ñivi. ³⁸Ma tiempu ikan, antea ña kuun ma savi ka'nu, ma ñivi kāchachi na, kāchi'i na, tānda'a na, ta juuni chà'a na ñivi ña'a se'e na ña na tanda'a na, nda kati kèta kivi ña ki'vi Noé ma tichi varku. ³⁹Ta takan kùu yi ña jàna'ini na ora koyo ma savi ka'nu chata na, ta nāndaa ma takuii ta tāni na. Takan ni kuu yi, ma ora ni kichi ndiko ma ra Se'e ñivi. ⁴⁰Ma kivi ikan, uvi ndra'ii, ña ka'iin

jàtiñu ndra nuu ñu'u' ndra, iin ra ni ku'un chi'in, ta inga ra ni kindoo. ⁴¹Ta uvi ñivi ña'a, ña ka'iin katu, iin ña ni ku'un ña chi'in, ta inga ña ni kindoo.

⁴²Yakan va na koo tu'va ndo, vati töve chito ndo nda ora ni kichaa ma Racha'nu. ⁴³Va kùuni ña na koto ndo iin ña ni kà'in chi'in ndo, tu iin ra xuve'e, chito ra nda ora kùu yi ña ni koyo ma ndra su'u ve'e ra ma chanikuaa, ni kundito ra, ta töve ku'va ra ña k'vi ma ndra su'u ve'e ra, ta kàsu'u ndra. ⁴⁴Yakan va ndyo'o, juuni takan ìyo yi ña koo tu'va ndo, vati ma ra Se'e ñivi, ni kichi ra ma ora töve ndàtu ndo ña ni kichi ra.

Ìyo musu ña jàtiñu va'a, ta ìyo musu töve
(Lc. 12:41-48)

⁴⁵¿Nda ra kùu ma musu va'a ta yati?, kùuni ndo. Ma ra ndākoo chito'o ra tiñu nuu, ña na jākachi ra ndisaa ma ndian jàtiñu kuenda chito'o ra, ta chà'a ra yi ma ora ìyo yi ña ku'va ra yi. ⁴⁶Na sii kuuni ma ra musu, ña ora chàa ma ra kùu chito'o ra ve'e ra, ta nàta'an ra ra, ña jàtiñu va'a ra. ⁴⁷Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ra jàtiñu takan, ni ku'va ma ra kùu chito'o ra tiñu nuu ra, ña na kùu ra ma ra kuxini nuu tandi'i ma ña ìyo nuu ra. ⁴⁸Va tu ma musu ikan kùu ra iin ra kini ta te'en kàti ra chi'in anima ra: “Ma chito'o yo na töve ni chaa numi ra, ti kùyanga ra ma nuu kuà'an ra”, kùuni ra. ⁴⁹Ta rakan kicha'a ndio ra jànde'e ga ra tundo'o ma ndian kùu musu chi'in ma tiñu jà'a na, ta ndò'iin ndio ra, chàchi ra, ta ch'ì ra chi'in ma ndra ch'ì ndixi. ⁵⁰Tajan ma ora ikan, ni chaa ndio chito'o ma ra kùu musu, ma kivi töve ndàtu ra ra, ta iin ora ña töve chito ra ndia. ⁵¹Ta ikan jan, ni jande'e ndio ra tundo'o ka'nu ra, ta ni jaku'un ra ra iti' kuà'an ma ma ndian kini. Ta ikan kùu ma nuu ni kuaku ndio ra, ta ni kari'u ma nu'u ra, jà'a ma tundo'o —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' uchi ta'an ñivi ña'a yoko

25 ¹Tajan ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma uchi ta'an ñivi ña'a yoko, ña ki'in vi ma ñu'ú nda'a, ña chàtiñu cete, ta kēe vi chāta'an vi nuu ma ra ni tanda'a. ²U'un ta'an ñivi ña'a kùu vi ña töve ìyo tu'va vi, ta u'un ta'an vi ìyo tu'va vi. ³Ma ñivi ña'a, ña töve ìyo tu'va,

ndà'a vi ma ñu'ú nda'a' kuà'an vi, va töve ndà'a vi cete kuenda ña jàkutu ndiko vi yi. ⁴Va ma ñivi ña'a ìyo tu'va, ndà'a vi lometa chitu ma cete, chi'in ma ñu'ú nda'a' vi ndia. ⁵Va tava ma ra ni tanda'a kùyanga ra, yakan va chāñu ndio ñuma'na nuu vi, ta ndisaa vi kākixi. ⁶Tajan ora cha kùu yi ora java ñuu chanikuaa, te'en chīni vi iin tati ña ni'i va'a kanachaa: “¡Cha vāchi ma ra ni tanda'a, na kee ndo kichi ta'an ndo nuu ra!”, kàti ma tati ikan. ⁷Ta ndisaa ndio ma ñivi ña'a ikan ndākoo vi, ta kīcha'a vi jàndova'a vi ma ñu'ú nda'a' vi. ⁸Tajan ndi u'un ma ñivi ña'a, ña töve ìyo tu'va, te'en nāka'an vi chi'in u'un ta'an ma ñivi ìyo tu'va: “Na ku'va ndo ita'vi ma cete ndo nuu ndi, ti ma ñu'ú nda'a' ndi cha kīcha'a yi ndà'va yi”, kàti vi chi'in vi. ⁹Va ma ñivi ña'a ìyo tu'va, te'en nāka'an vi chi'in vi: “Na kùu, ti na kēta ra', ni kuenda maa ndi, ta ni kuenda maa ndo. Yakan va va'a ga, ña na ku'un maa ndo ma nuu kùya'vi ra', ta jàta ndo ra' kuenda ndo”, kàti vi chi'in vi. ¹⁰Va ora juuni yanga kàcha'an ma ndi u'un vi kuàjata vi ma cete, ta chā ma ra ni tanda'a. Tajan ma ñivi ña'a, ña ìyo tu'va, kākivi vi chi'in ra ma tichi ve'e nuu ìyo ma viko tanda'a, ta chāsi ndio ra yuve'e. ¹¹Ta nunuuni, tajan chā ndio ma inga u'un ñivi ña'a yoko, ta te'en nāka'an vi: “¡Racha'nu, Racha'nu, na nunaun yuve'e nuu ndi!”, kàti vi. ¹²Va ma ra tànda'a, te'en nāka'an ra chi'in vi: “Ndicha va'a kà'in, ña na töve nàkotoi ndo”, kàti ra chi'in vi.

¹³Tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in na:

—Na koo tu'va ndo, ti töve chito ndo, ni ma kivi, ta ni ora ni kichaa ndiko yu'u ma ra Se'e ñivi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' xu'un'

¹⁴'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, kùu yi tava kùu iin ma ra'ii ña ora ni kee ra ku'un ra inga ñuu, ta kāna ra ma ndra kùu musu ra, ta chā'a ra ma xu'un' ra nuu ta'ii'iin ndra ña na kumi ndra yi.

¹⁵'Nuu iin ma ra kùu musu ra, chā'a ra u'un mii pesu ma xu'un', ta nuu ma inga ra chā'a ra uvi mii, ta iin mii nuu ma inga tuku ra. Ta'ii'iin ndra, chā'a ra ma xu'un' nuu ndra, naja kua kùndee ndra jàtiñu ndra yi. Tajan kēe ndio ra kuà'an chika ra. ¹⁶Ma musu, ra nī'i u'un mii pesu ma xu'un', jàtiñu ra chi'in ma xu'un' ikan, ta jākanaa yi inga u'un mii pesu. ¹⁷Ta

juuni takan jā'a, ma ra nī'i uvi mii pesu ma xu'un', ta jākanaa yi inga uvi mii. ¹⁸Va ma ra nī'i iin mii, jā'a ra iin yavi ma nuñu'u', ta tīndixe'e ra ma xu'un' chā'a ma ra chā'nda tiñu nuu ra.

¹⁹Takan kūu ta ora yā'a kua'a' tiempu, tajan chikoni'i ndiko ma ra chā'nda tiñu nuu ndra, ta kīcha'a ndio ra jā'a ra kuenda chi'in ndra. ²⁰Ji'na ma ra nī'i u'un mii pesu ma xu'un' chāa ra nuu ra. Ta ora chā'a ra u'un mii ma xu'un' siki yi nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra: "Yo'o Racha'nu, u'un mii kùu ma ña chā'un nui, ta i'ya ìyo inga u'un mii ña jākanai siki yi", kàti ra chi'in ra. ²¹Tajan ma ra kuxini, te'en nāka'an ra chi'in ra: "Ya'a ga va'a jā'un yo'o musu va'a, ta ndaa. Tava kùun ma ra jātiñu ndaa chi'in ita'vi ma ña chā'i nuun, vitin ni ku'va ndioi tiñu nuun, ña na jakuendaun nduva'a ga kua'a' yi. Na ki'viun ma nuu ìyoi, ta sii kuuniun chi'in", kàti ma racha'nu chi'in ra. ²²Ta ora yā'a, tajan chāa ndio inga musu, ra nī'i uvi mii pesu ma xu'un' ma nuu ra, ta rakan te'en nāka'an ra: "Yo'o Racha'nu, uvi mii kùu ma ña chā'un, ta i'ya ìyo inga uvi mii ña jākanai siki yi", kàti ra chi'in ra. ²³Ta ma ra kuxini, te'en nāka'an ra chi'in ma musu ikan: "Ya'a ga va'a jā'un yo'o musu va'a, ta ndaa. Tava kùun ma ra jātiñu ndaa chi'in ita'vi ma ña chā'i nuun, vitin ni ku'va ndioi tiñu nuun, ña na jakuendaun nduva'a ga kua'a' yi. Na ki'viun ma nuu ìyoi, ta sii kuuniun chi'in", kàti ra chi'in ra. ²⁴Va ora chāa ndio ma musu, ra nī'i iin mii pesu ma xu'un'. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ma ra kùu chito'o ra: "Yo'o Racha'nu, cha chitōi ña iin ra nduva'a ndava kùun, vati chāta'aniun ndaki'un ma nuu tōve nī tachiu, ta nākuisoun ma nuu tōve kuii nī jatiñu. ²⁵Yakan va yū'vi, ta chātixe'i ma xu'un' tichi ñu'u'. Va na nākaniniun, vati i'ya ìyo ma xu'un' ña chā'un nui", kàti ra chi'in ra. ²⁶Tajan ma ra kùu chito'o, te'en nāka'an ra chi'in ma musu ra: "Yo'o musu kini, ta suchan, tu cha chitoun ña yu'u ndāki'in ma nuu tōve nī tachi, ta nākuisoi ma nuu tōve jāndova'i, ²⁷ta naja tōve nī chati'un ma xu'in tichi vanku, ikan ma ora kichai, ta yu'u ndaki'in ndikoi ma xu'in chi'in siki yi niku, tuva takan?"

²⁸"Na namaa ndo ma iin mii ikan nuu ra, ta ku'va ndo yi nuu ma ra nda'a uchi mii. ²⁹Vati ma ndian ìyo yi nuu, ni ku'vai tiá ga yi nuu na, ña ndava ni kukoso yi. Va ma ndian tōve yi nuu, nda ma ña ita'vi ìyo nuu na, ni namaa yi. ³⁰Ta

ma ra musu kini i'ya, na tava ndo ra nuke'e, nuu naa, vati ikan kùu ma nuu ni kuaku ra, ña ndava ni kari'u ma nu'u ra.” —Takan kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

Nuu ndòndaa kuati ndisaa ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi

³¹’Ora ni kichaa yu'u, ra Se'e ñivi, ña ni ka'ndai tiñu, endee ni chikonuu ndisaa ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo yu'u, ta ni kunandi ma tayu ka'nu nuu tà'nda tiñu, ta nuu ìyo kua'a' ña tachai. ³²Ndisaa kuii ma ñivi ìyo ñuu ñuñivi, ni kuti'vi na

*Ndioo tàvani'i siin ñivi takua jà'a iin pato
chi'in ma mvechala ta tixu'u (25:31)*

nuu ra, ta rakan ni tavani'i siin ra na xiin ma inga na, tava jà'a ma ra kùu pato, ña tavani'i siin ra ma mvechala xiin ma tixu'u. ³³Ta ikan jan ma mvechala, ni taan ra ndri chiyo kua'a ra, ta ma ma tixu'u chiyo satin ra. ³⁴Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in ma ndian ka'iin chiyo kua'a ra: “Na kichi ndyo'o ndian cha jā'íi ma Tatái nui, ikan na ndaki'in ndo ma nuu ta'nda tiñu, ña cha ìyo va'a kuenda ndo jā'a ma Ndioo, nda ora jätuvi ra ma ñuñivi. ³⁵Vati ora chāñu soko yu'u, ta ndyo'o chā'a ndo ña chāchi, ta ora nātii takuii, ta chā'a ndo ra' chī'í, ora chākunui tava chākunuu ma ndian inga ñuu, ta chā'a ndo ve'e nuu kīndoi. ³⁶Ora kūmani ja'ma ku'in, ta ndyo'o chā'a ndo yi, ora kū'vi, ta chānde'e ndo yu'u, ta ora chūndii vekaa, ta kīchi nde'e ndo yu'u.” ³⁷Tajan ma ndian kùu ndian va'a, te'en ni ndakatu'un na nui: “Yo'o Racha'nu, ¿nda ora ndē'e ndi ña chisokoun, ta chā'a ndi ña chāchun? ¿Nda ora ndē'e ndi ña

nātīiun takuui, ta chā'a ndi ra' chī'un? ³⁸ ¿A nda ora ndē'e ndi ñun ña chākunuun tava chākunuu ma ndian inga ñuu, ta chā'a ndi ve'e nuu kīndoun? ¿A nda ora kūmani ja'maun, ta chā'a ndi yi nuun ndia? ³⁹ ¿A nda ora ndē'e ndi ñun ña ku'viun, a ña indiun vekaa, ta chānde'e ndi ñun?”, ni kati na. ⁴⁰ Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in na: “Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndisaa ma ña jā'a ndo cha'a' ma ndian yani ya'a nda'vi ña ka'iin i'ya, kuenda yu'u jā'a ndo yi”, ni kati ra chi'in na.

⁴¹ Tajan te'en ni ka'an ndio ma ra kùu Rey, chi'in ma ndian ka'iin chiyo satin ra: “Na kundachiyo ndo xiin, ndyo'o ndian kini, ta ku'un ndo indeeni ma andaya', ña cha iyo va'a kuenda ndo, kuenda ma kui'na, ta kuenda ma tati xaan ña jàkuu tiñu nuu ra ndia. ⁴² Vati ora chāñu sokoi, ta ndyo'o, töve nī cha'a ndo ña kachi, ora nātii takuui niku, ta töve nī cha'a ndo ra' ko'i. ⁴³ Ora chākunui tava chākunuu ma ndian inga ñuu, ta ndyo'o, töve nī cha'a ndo ve'e nuu kīndoi. Ora kūmani ja'mai, ta ndyo'o, töve nī cha'a ndo yi, ora kū'vi, ta chūndiij vekaa, ta töve nī chande'e ndo yu'u”, ni kati chi'in na. ⁴⁴ Tajan ndiakan, te'en ni ka'an ndio na: “Yo'o Racha'nu, ¿nda ora ndē'e ndi ñun, ña chīsokoun, a ña nātiun takuui, a ña chākunuun tava chākunuu ra inga ñuu, a ña kūmani ja'maun, a kù'viun, a ña indiun vekaa, ta töve nī tindee ndi ñun?”, ni kati na. ⁴⁵ Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in na: “Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndisaa ma ña töve nī kuuni ndo ja'a ndo, cha'a' ma ndian yani nda'vi ña ka'iin i'ya, kùuni yi ka'an yi, ña ni kuenda yu'u nī ja'a ndo yi ndia”, ni kati ma ra kùu Rey chi'in na. ⁴⁶ Ta ikan jan ndiakan ni ku'un ndio na ma nuu ni nde'e na tundo'o ndisaa tiempu, ta ma ndian va'a, ni ku'un na, nuu ni koo na indeeni chi'in Ndioo —kàti Jesuu.

Nuu jàndo'iin tu'un ndra ña kùuni ndra tiin ndra Jesuu

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

26 ¹ Takan kūu ta ora chīnu kā'an Jesuu ndisaa ma tu'un i'ya, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ndra chākunuu chi'in ra:

²—Ndyo'o, cha chito ndo ña tichi uvi kivi, kùu ma viko Pakua, ta yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni ku'va na yu'u nda'a' ñivi, ña na takaa na yu'u nuu kruu —kàti Jesuu.

³Ma tiempu ikan, ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndra matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, ta chi'in ma ndra cha'nu ña kuxini nuu ma ndian judfu, kùti'vi ndra nuke'e ve'e Caifás, ra kùxini nuu sutu. ⁴Ikan kùu ma nuu nātu'un ta'an ndra naja kua iyo yi ña janda'viña'a ndra Jesuu, ta tiin ndra ra, ta ka'ni ndra ra. ⁵Va te'en kīcha'a ndra kà'an ndra:

—Na kùu ka'nio ra ma tichi viko, koto ya'a nandiki ma ñivi jà'a yo, —kàti ndra.

Iin ña'a jàkutian takuui xikó xini Jesuu

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶Jesuu iyo ra ñuu Betania, ve'e ra nàni Simón, ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu niku. ⁷Tajan chājayatin iin ña'a nda'a iin viru ma takuui xikó, ña ya'a vii chà'an, ta ya'a ya'vi ndaa nuu ma Jesuu, ta jākuti ña ma xini ra nuu nàndi ra mesa. ⁸Ora ndē'e ma ndra chākunuu chi'in ra ña kùu, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ta'an ndra ña kùxaan ndra:

—¿Ta naja jātivi ña ma takuui xikó ikan? ⁹Kùu xiko ya'vi ña ra', ta ni'i ña kua'a' xu'un', kuenda ña tìndean ma ndian nda'vi niku —kàti ndra.

¹⁰Va Jesuu chīni ra ña kà'an ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo chata ma ña'a i'ya? Ma ña jà'a ña chi'in i'ya, iin ña va'a kùu yi kuendai. ¹¹Vati ma ndian nda'vi, endee ni koo na chi'in ndo, va yu'u, tōve endee ni koi chi'in ndo. ¹²Ma ña jà'a ma ña'a i'ya, ora jàkutian ma takuui xikó i'ya yu'u kùu yi, ña jāndova'a ña ma kuñui kuenda ma ora ni kuchi na yu'u. ¹³Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, ña nda nikuuni nuu ni katitu'un na ma tu'un va'a cha'i, ta ninii ka'nu ñuñivi, juuni ni natu'un na, ña jà'a ma ña'a i'ya, kuenda ña na kuku'uni na ña.

Juda xikoña'a ra Jesuu

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴Tajan tañu ma ndi uchi uvi, ndra jàkua'a chi'in Jesuu, iin ra nàni Juda Iscariote, kēe ra chāka'an ra chi'in ma ndra kuxini nuu sutu, ¹⁵ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Naja tia'vi ndo yu'u, ta ku'vai ma Jesuu nuu ndo? —kàti ra chi'in ndra.

Tajan ndrakan tīa'vi ndra chi'in oko uchi ma xu'un' plata.
 16Tajan nda ma ora ikan kīcha'a ma Juda nànduku ra naja kua
 jà'a ra, ta ku'va ra Jesuu nuu ndra.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra
(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1Co. 11:23-26)

17Ma kivi nunuu, ora iyo ma viko ña chàchi na paan ña
 töve kī'vi yuchan iya tichi, tajan ma ndra chàkunuu chi'in
 Jesuu chàjayatin ndra ndra nuu ra, ta te'en chikatu'un ndra
 nuu ra:

—¿Ndanu kùuniun ña kuja'a ndi, ña kùxini yo ma kivi viko
 Pakua? —kàti ndra.

18Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ma tichi ñuu ka'nu ikan, nuu iyo ve'e iin
 ra'ii, ta te'en ka'an ndo chi'in ra, ña kà'an yu'u ra kùu Matru
 ndo: “Cha vāchi kuyatin ma orai, ta ma ve'un, ni kuxini ndi
 ma viko Pakua chi'in ma ndra jàkua'a chi'in.” Takan kà'in,
 kati ndo ma chi'in ra.

19Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, jà'a ndra ma takua
 kà'an ra chi'in ndra, ta jà'a ndra ma ña ni kuxini ndra ma viko
 Pakua. 20Ta ora kuaa ndio, tajan chūnandi ndio Jesuu mesa
 chi'in ndi uchi uvi ma ndra chàkunuu chi'in ra. 21Ta ora juuni
 yanga ka'iin ndra kàchachi ndra, ta Jesuu, te'en nāka'an ra
 chi'in ndra:

—Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, vati iin ndo ni xikoña'a
 yu'u —kàti Jesuu chi'in ndra.

22Tajan nduva'a kuii nda'vi kùuni ndra, ta te'en kīcha'a
 ndio ta'ii'in ndra chikatu'un ndra nuu Jesuu:

—Racha'nu, ¿a yu'u kùì? —kàti ndra ma ta'ii'in ndra
 chi'in ra.

23Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Iin ra chàchi chi'in ma tichi iin ko'oni, rakan kùu ma ra
 ni xikoña'a yu'u. 24Ma ra Se'e ñivi, kuà'an ra ma iti' iyo yi ña
 ku'un ra, takua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo. Va jnda'vi ta'an
 ma ra ni xiko ña'a cha'a ra! Va'a ga, ña tu töve nī chakoo ni ra
 niku —kàti Jesuu.

25Tajan ma Juda, ra ni xikoña'a ra, te'en nāka'an ra
 chi'in ra:

—Matru, ¿a yu'u kùì? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—jMaun cha kā'an yi! —kàti Jesuu.

²⁶Ta ora juuni yanga ka'iin ndra kàchachi ndra, tajan kī'in ndio Jesuu ma paan, ta chā'a ra ta'vindioo nuu Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda java ndio ra yi, ta te'en nāka'an ra ora chā'a ra yi nuu ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Na tiin ndo yi ta kàchi ndo yi, ti ña'á kùu ma kuñui —kàti Jesuu.

²⁷Ta ikan jan, tiin ndio ra iin copa vinu, ta chā'a ra ta'vindioo nuu Ndioo cha'a' yi, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra ora chā'a ra' yi nuu ndra:

—Na ko'o ndisaa ndo ma ña ka'iin tichi copa i'ya, ²⁸vati ña'á kùu ma nii, ña chani kati, ña kùuni yi ka'an yi, ña cha iyo va'a ma tu'un chaa ña chā'a Ndioo nuu ndo, ta juuni kùu yi kuenda ña na jàka'nuni Ndioo kuati kua'a' ñivi. ²⁹Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña na tüva ni ko'i ma vinu uva i'ya, nda kati chāa ma kivi ña ni ko'i ma vinu chaa chi'in ndo, nuu chà'nda ma Tatái tiñu.

Nuu kàti Jesuu, ña Petu' ni ka'an ra ña töve nàkoto ra ra
(*Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38*)

³⁰Takan kùu ta ora yā'a chita ndra ma yaa Ndioo, ta kēe ndio ndra ku'àn ndra iti' yuku nàni Olivu. ³¹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndisaa ndo, ni kukanuu ndo nde'e ndo yu'u ma chanikuaa vitin. Vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi: “Ni ka'ni ma ra kùu chito'o ma mvechala, ta ndisaa ndri, ni kuita kuati”, kàti yi. ³²Va ma ora cha nātaku ndikoi, ji'nai ni ku'un iti' ñu'u' Galilea, kua maa ndo —kàti Jesuu.

³³Tajan ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Vaji ndisaa ndra ni kukanuu ndra nde'e ñun, va yu'u, töve —kàti ma Petu'.

³⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'un, ña juuni ma chanikuaa i'ya, uni cha'a' ni ka'un ña töve nàkotoun yu'u antea ña nda'yu ma lo'o —kàti Jesuu.

³⁵Ta ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vaji iyo yi ña kuvì chi'un, töve ni ka'in ña töve nakotoi ñun —kàti ma Petu'.

Ta juuni takan kā'an ndisaa ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu ndia.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu ma Getsemaní

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶Takan kūu tajan chāa ndio Jesuu, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, ma nuu nàni Getsemaní, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na kunandi ndo kuationo ndo yu'u i'ya, juuni yanga kuàka'in chi'in Ndioo ikan —kàti ra chi'in ndra.

³⁷Ta chāka ra ma Petu', chi'in minduvi ma ndra se'e Zebedeu, ta kīchi ndio ña nduva'a kuii nda'vi kūuni ra, ta yā'a nàkanini ra. ³⁸Tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a ga nda'vi kūuni ma animai cha'a' ña ni kuvī. Kindoo ndo i'ya, ta na kondito ndo chi'in.

³⁹Tajan Jesuu kēe ra kuà'an ra ita'vi tiá iti' nuu, ta chūnandi chiti ra, ta jānani ra te'e nuu ra nuñu'u', ta te'en nāka'an ra chi'in Ndioo:

—Yo'o ra kùu Tatái, tuva kùu ja'un yi, na jakakun yu'u nuu ma tundo'o ni nde'i. Vati na ja'un chi'in takua kùuni maun ja'un ta töve takua chànini yu'u.

⁴⁰Tajan kēe ndiko Jesuu nuu ka'iin ma ndra chàkunuu chi'in ra, ta nāta'an ra ndra ña cha kixi ndra. Ta te'en nāka'an ra chi'in Petu':

—¿Ni kūu kuii kundito ndo chi'in, jitu iin ora? ⁴¹Na kundito ndo, ta ka'an ndo chi'in Ndioo, koto ku'va ndo anima ndo ña ja'a yi kuati. Ndicha va'a ña ma anima ndo nduva'a iyoni yi ja'a yi ma ña va'a takua kùuni Ndioo, va ma ña kùuni ma kuñu ndo töve kùndee yi ja'a yi takan —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴²Cha'a' uvi kēe ndiko Jesuu kuà'an ra, ta te'en nāka'an tuku ra chi'in Ndioo:

—Yo'o ra kùu Tatái, tu kūu ja'un tindeun yu'u, kuenda ña töve nde'i tundo'o, va na kuu yi takua kùuniun —kàti Jesuu.

⁴³Tajan kēe ndiko ra chānde'e ra ma nuu ka'iin ndra, ta nāta'an ndiko ra ma ndra jàkua'a chi'in ra, ña kixi ndra ña endee kūu naxi'i ma tinuu ndra jà'a ñuma'na. ⁴⁴Ta ndākoo ra ndra, ta kēe ndiko ra kuàka'an ra chi'in Ndioo, ma cha'a' uni, chi'in juuni ma tu'un ña cha kā'an ra. ⁴⁵Tajan kēe ndiko ra

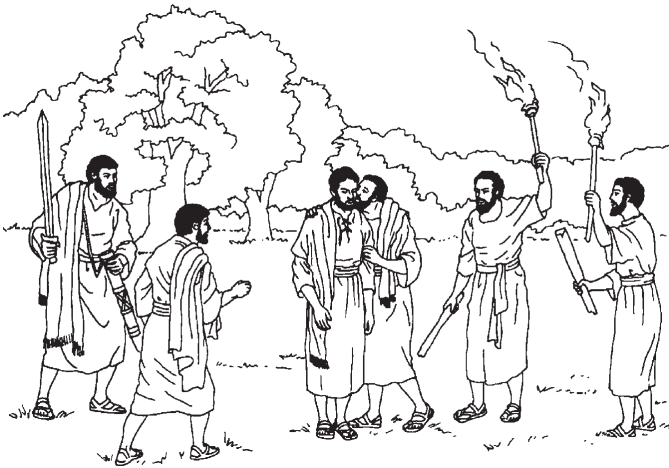
chānde'e ra nuu ka'iin ma ndra chàkunu chi'in ra, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Vitin va, na kusu ndo, ta nindee ndo, ti cha chāa ma ora ña ni ku'va ra ma ra Se'e ñivi, nda'a' ma ndra jà'a kuati. ⁴⁶Na ndeta ndo, ta ko'o, ti cha vèchi ma ra ni xikoña'a yu'u —kàti Jesuu chi'in ndra.

Nuu tiin na Jesuu

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷Juuni ndaa ga Jesuu kà'an ra, ora chāa ndio ma Juda, ra juuni kùu iin ma ndra uchi uvi, ña chàkunu chi'in Jesuu, chi'in kua'a' va'a, ndra nda'a machiti, chi'in yutun. Ìyo ndra vèchi kuenda ma ndra kuxini nuu sutu, ta ìyo ndra vèchi kuenda ma ndracha'nu ma ndian judíu. ⁴⁸Juda, ra xikoña'a

Nuu tiin na Jesuu (26:47)

Jesuu, te'en chā'a ra iin seña, naja kua ni ja'a ra, ta koto ndra nda ra kùu ra:

—Ra ni tutui sitin kùu ra, ikan na tiin ndo ra —kàti Juda.

⁴⁹Tajan chātu'va ndio ra nuu ndaa Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Na koo va'un, Matru! —kàti ra chi'in ra.

Ta tütu ra sitin ra. ⁵⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Xaa, ¿nda tiñu vàchiun? —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan chājayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta tiin ndra ra.

⁵¹ Ta ma ora ikani, iin ma ndra ka'iin chi'in Jesuu, tāva ra machiti ra, ta chā'nda ra iin chiyo so'o ma ra kùu musu ma sutu ra kuxini nuu sutu. ⁵² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na ti'i va'un ma machitiun tichi vena yi, vati tandi'i ma ndian kànita'an chi'in machiti, juuni chi'in machiti ni kuvi na ndia. ⁵³ ¿A töve chitoun, ña tu ndakain nuu ma Tatái, ña na tachi ra kua'a' mii ma jandaru, ña kùu tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ña na tindee ndra yu'u, ta takan ni ja'a ra yi? ⁵⁴ Va tu jà'i takan, ¿naja kua jà'i, ta chinu tu'un kà'an nuu ma tutu Ndioo, naja kua ìyo yi ña kuu yi, tuva takan? —kàti Jesuu.

⁵⁵ Tajan juuni ma ora ikan, te'en nāka'an tuku ra nuu ma ñivi:

—¿Ta naja vàchi tiin ndo yu'u chi'in machiti, ta chi'in yutun, takua kùu iin ra su'u? Tandi'i kivi chūnandi jāna'i nuu ma ñivi tañu ndo ma tichi veñu'u ka'nu, ta töve nī tiin ndo yu'u. ⁵⁶ Va ndisaa ña'a te'en kùu yi, ikan na chinu tu'un taa ma ndra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ma tutu Ndioo.

Tajan ma ora ndisaa ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, numini chīnu ndra kuà'an ndra, ta ndākoo ma'iin ndra ra.

Tisokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(*Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24*)

⁵⁷ Takan kuu tajan ma ndra jandaru, ndra tiin ma Jesuu, ndāka ndra ra chāa ndra ve'e ma sutu cha'nu ña kuxini nuu sutu ña nàni Caifás. Ta ikan cha ka'iin ti'vi ma ndra kùu matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ma ndra cha'nu. ⁵⁸ Va ma Petu!, tándikun ra kuà'an ra chata Jesuu, chikani chikani, nda kati chāa ndra nuke'e ve'e ma sutu ña kuxini, ta kī'vi ra chūnandi ra ikan chi'in ma ndra jandaru, nde'o niyi ni ja'a ndra chi'in Jesuu.

⁵⁹ Tajan ma ndra sutu ña kùxini nuu sutu, chi'in ma ndra cha'nu, ta chi'in tandi'i ma ndra kumitiñu, nànduku ndra naja kua tisokuati ndra Jesuu, vaji yöve ña ndicha kùu yi. Ta chi'in yakan kùu ka'ni ndra ra. ⁶⁰ Va nī kuu yi, vaji kua'a' ñivi kùti'vi, ta tisokuati na Jesuu chi'in ma tu'un vata. Ta nunuuni

chākoyo uvi ta'an ma ndian tīsokuati Jesuu chi'in tu'un vata.

⁶¹Ta ndiakan te'en nāka'an na:

—Ra'ya, te'en kā'an ra: “Yu'u kùu ja'i janduvai ma veñu'u ka'nu Ndioo, ta tichi uni kivi kùu kani'i ndikoi yi.” Takan kā'an ra —kàti ndra.

⁶²Tajan ma sutu ña kùxini nuu sutu, ndēta ra, ta te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja töve kà'un ni'iin nakuyi? ¿Niyi kùuni na ka'an na chataun chi'in ma tu'un i'ya? —kàti ra.

⁶³Va Jesuu tàxiin kīndoo ra. Tajan te'en nāka'an tuku ma sutu ña kuxini nuu sutu chi'in Jesuu:

—Chi'in sivi ma Ndioo ndito, kà'in chi'un, ña na ka'un ma ña ndaa. Na ka'un, tuva ndicha ña kùun ma Cristu, ra Se'e Ndioo —kàti ra.

⁶⁴Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma takua kā'un, takan kùu yi. Ta juuni kà'in chi'in ndo, ña ni nde'e ndo ma ra Se'e ñivi, ña nàndi ra chiyo kua'a ma Ndioo ka'nu, ra ìyo ndatu, ta ni kichinuu ra tichi vikó ma iti' andivi —kàti Jesuu.

⁶⁵Tajan jānaka'a ndio ma sutu kuxini juuni ma ja'ma ra, ña chi'in yakan, chā'a ra ma seña, ña ya'a kayuni ra, ta te'en nāka'an ra:

—Ma tu'un ña kā'an ra'ya, iin kuati ya'a ga ka'nu kùu yi kuenda Ndioo. ¿A ìyo ga yi ña nanduku yo tia ga testigu ña kùta'an chi'in yo?, kùuni ndo. Nda maa ndo chīni ndo ma tu'un kini ña kā'an ra. ⁶⁶¿Naja kua ndè'e ndo yi? —kàti ma sutu kuxini.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ìyo kuati ra, ta ìyo yi ña kuvi ra —kàti ndra chi'in ra.

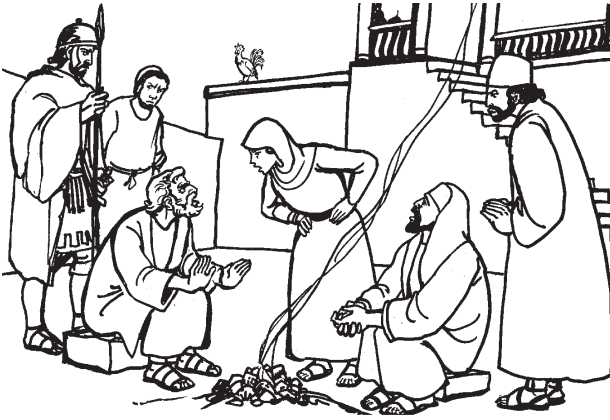
⁶⁷Tajan tīvisii ndra nuu ra, ta kāni ndra ra. Ta ìyo inga ndra kāni nuu ra ndia, ⁶⁸ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o, ra kà'an ña kùu Cristu, jna ka'un, nde'o nda yo kāni ñun! —kàti ndra chi'in ra.

Petu' kàti ra ña töve nàkoto ra Jesuu

(*Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27*)

⁶⁹Takan kùu ta ora juuni nàndi ga Petu' ma nuke'e, tajan chājayatin iin ña kùu musu ma sutu nuu nàndi ma Petu', ta te'en nāka'an ña nuu ra:

Petu' kàti ra ña töve nàkoto ra Jesuu (26:69)

—Juuni yo'o kùu ma ra chàkunuu chi'in Jesuu, ra kīchi ñu'u' Galilea —kàtian chi'in ra.

⁷⁰Va ma Petu' te'en nāka'an ra:

—Töve chītoi nda ra kùu ma ra kà'un —kàti ra chi'an.

⁷¹Ta ma Petu', ti cha kuà'an ra ma iti' yuve'e, ña chani kee ra niku, ora ndē'e tukuan ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ma ndra ka'īn ikan:

—Juuni ra chàkunuu chi'in Jesuu, ra kīchi ñuu Nazaret kùu ra'ya —kàtian chi'in ndra.

⁷²Ta ma Petu' te'en kà'an tuku ra:

—Töve nàkotoi ma ra kà'un chiña —kàti ra chi'in ña.

⁷³Ta nunuuni, tajan ma ndra ka'īn ikan, chājayatin ndra ndra nuu ma Petu', ta te'en nāka'an ndra chi'in ra ndia:

—Ndicha va'a ña yo'o kùu iin ma ra chàkunuu chi'in Jesuu, vati chà'a ndi kuenda ña indukuni kà'un takua kà'an ma inga ndra ndia —kàti ndra chi'in ra.

⁷⁴Tajan Petu' te'en chā'a ndiko ra tu'un, ña töve nàkoto ra ra:

—Yu'u chà'i tu'un nuu ndo ndava nda nuu Ndioo, ña ndicha kuii, ña töve nàkotoi ma ra kà'an ndo —kàti ra chi'in ndra.

Ta ma ora ikani nānda'yu iin lo'o. ⁷⁵Tajan Petu' te'en chāku'uni ndio ra takua kā'an Jesuu chi'in ra: “Antea ña nda'yu ma lo'o, yo'o uni cha'a' ni ka'un ña töve nàkotoun

yu'u.” Tajan kēe ndio ra ma ikan, ta kuà'an ndio ra ña chāku nduva'a kuii ra, ña nda'vi kùuni ra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

27 ¹Ta ora kùndichin ma inga kivi, tandi'i ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndracha'nu kuxini nuu ma ndian judú, jāndo'iin tu'un ndra, ña naja kua jà'a ndra, ta ka'ni ndra Jesuu. ²Tajan chū'ni ndra nda'a' ra, ta kuà'an ra chi'in ndra nuu ma Ponciu Pilatu, ra kùu kuvienu ma ñuu Roma.

Nuu chì'í Juda

³Takan kùu ta ora ndē'e ma Juda, ra xīkoña'a Jesuu, ña ni ka'ni ndio ndra ra, tajan jāchikoni'i ndiko ra, ndi oko uchi ma xu'un' plata nuu ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu, chi'in nuu ma ndracha'nu ña kuxini nuu ma ndian judú, ti tükuii va'a kùuni ra, ⁴ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Cha chitói, ña yu'u jā'i iin kuati ka'nu, cha'a' ña chā'i ña na kuvi iin ra tōve kuati ma nuu ndo —kàti ra chi'in ndra.

Va ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yüva kuati ndyu'u kùu yi, ti kuati maun kùu yi! —kàti ndra chi'in ra.

⁵Tajan ma Juda chōso ndio ra ma xu'un' nuu ndra ma tichi veñu'u ka'nu, ta chāka'ni maa ra ra chi'in yo'o.

⁶Ta ikan jan ma ndra kùxini nuu sutu, jāti'vi ndra ma xu'un' ta te'en nāka'an ndra:

—Na kùu taan yo ma xu'un' i'ya tichi ma chatun nuu tì'i na ma xu'un' sòkó na, vati ma ya'vi kuenda ña na kuvi iin ñivi kùu yi —kàti ndra.

⁷Ta ikan jan jāndo'iin tu'un ndio ndra, nayi ìyo yi ña ja'a ndra chi'in ma xu'un' ikan. Tajan jāta ndio ndra iin ñu'u', ña nàni, nuu kēe ñukisi, ña jàva'a na kisi, ma chi'in yi. Ma ñu'u' ikan kùu yi, kuenda ña na koo ma nuu kuchi ndian vāchi inga ñuu. ⁸Ta cha'a yakan kùu yi, ña nda vitin, ma ñu'u' ikan kīndoo sivi yi ña nàni yi: “Ñu'u' jāta chi'in xu'un' ndíí.” ⁹Ta takan kùu yi ña chīnu ma tu'un tāa Jeremía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, vati rakan te'en tāa ra nuu ma tutu Ndioo: “Ndāki'in ndra, ndi oko uchi ma xu'un' plata, ña chikan ma ndian ñuu

Israel, kuenda ña na kuvi ra. ¹⁰Ta chi'in yi, kājata ndra ma ñu'u', ña nàni nuu kèe ñukisi ña kùva'a kisi takua kā'an ma Racha'nu nui ña ìyo yi ña ja'i", kàti ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(*Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38*)

¹¹Takan kūu tajan ndàka ndio ndra Jesuu chāa ndra nuu ma Pilatu, ra kùu kuvienu, ta rakan te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—¿A ndicha ña yo'o kùu Rey nuu ma ndian judú?

—kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma takua kà'un, takan kùu yi —kàti Jesuu.

¹²Ta ora tìsokuati ma sutu ña kùxini nuu sutu ma Jesuu, ta chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ndian judú, Jesuu endee töve nī ka'an ra. ¹³Takan Pilatu te'en chikatu'un ra nuu ra:

—¿A töve chiniun, ña ya'a tìsokuati ma ñivi ñun? —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁴Va Jesuu endee töve nī ka'an ra. Ta takan kūu yi, ña Pilatu töve chito ra nayi jà'a ra chi'in ra, ta ndava kuà'an tati ra.

Nuu kàti Pilatu ña na ka'ni ndra Jesuu

(*Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16*)

¹⁵Va'ani vitin, ma nani kuiya ora chìyo ma viko Pakua, ma kuvienu tàva ndra yo indii vekaa ma nda ra ni kuuni ma ñivi chikan na nuu ndra, ikan na kindoo nuna ra. Takua takani jà'a ndra ma kivi viko ikan. ¹⁶Ma kuiya ikan indii iin ra ya'a nàkoto ñivi, ña nàni Barrabás ma tichi vekaa. ¹⁷Tajan ora cha ka'iin ti'vi ma ñivi, ta Pilatu te'en chikatu'un ra nuu na:

—¿Nda yo kùuni ndo ña jañai, a Barrabás, a Jesuu, ra juuni kà'an ndo ña nàni Cristu ndia? —kàti ra.

¹⁸Takan kàti Pilatu, vati chā'a ra kuenda, ña chāndaka ndra ra nuu ra cha'a' ña tixin ndra nde'e ndra ra.

¹⁹Ta ora juuni yanga nàndi ga Pilatu ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan te'en tachi ma ñasi'i ra ña na kukatitu'un iin ra ma nuu ra: “Koto ki'viun chi'in ma ra va'a ikan, vati nduva'a kuii nducha chāni jā'a ra.” Takan na katitu'un ra ma nuu ra, kàtian.

²⁰Va ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndracha'nu kuxini nuu ma ndian judú, kúndee ndra já'a ndra, ña na ndakan ma ñivi nuu Pilatu, ña na tava ra Barrabás, ta Jesuu, na kuvi ra.

²¹Tajan ma Pilatu ra kùu kuvienu, chikatu'un tuku ra nuu na:

—I'ya ka'iin uvi ta'an ndra: ¿nda ra kùuni ndo ña jañai?
—kàti ra.

Ta ma ñivi te'en nāka'an na:

—Na jañaun ma Barrabás —kàti na.

²²Ta Pilatu te'en chikatu'un ndiko ra nuu na:

—Ta, ¿niyi iyo yi ña ja'i chi'in Jesuu, ra kà'an ndo ña kùu Cristu?, tuva takan —kàti ra.

Ta ndisaa na, te'en nāka'an na:

—¿Na takaun ra nuu kruu! —kàti na.

²³Tajan te'en nāka'an tuku Pilatu nuu ma ñivi:

—Ta, ¿nda kuati kùu ma ña já'a ra? —kàti ra.

Va ma ñivi te'en kīcha'a ndiko na ndà'yu na nuu Pilatu:

—¿Na takaun ra nuu kruu! —kàti na.

²⁴Ta ora ndē'e Pilatu, ña endee kà'an na takan, ta nanivaa kùu na, tajan tāchi ndio ra iin yo chāki'in takuui, ta nākata ra nda'a' ra nuu ndè'e ndisaa ñivi, ta te'en nāka'an ra:

—Yöve kuati yu'u kùu yi, cha'a' ña iyo yi ña kuvi ra, vati kuenda maa ndo kùu yi —kàti Pilatu.

²⁵Ta tandi'i ma ñivi, te'en nāka'an na chi'in ra:

—¿Kuati maa ndi, chi'in se'e ndi, kùu yi ña ni kuvi ra!
—kàti na.

²⁶Tajan Pilatu tāva ndio ra Barrabás, ta tāchi ra ña na kani ndra Jesuu, ta ikan jan chā'a ndio ra ra nuu ndra, ña na takaa ndra ra nuu kruu.

²⁷Takan kùu ta ora yā'a ndio, tajan ma ndra jandaru ma kuvienu, ndàka ndra Jesuu chāa ndra ma vetiñu. Ta ikan tandi'i ma ndra kùu jandaru, kūti'vi ta'an ndra nuu ndaa Jesuu, ta chikonuu ndio ndra ra. ²⁸Tajan tāva ndio ndra ma ja'ma ra, ta jāku'un ndra iin ja'ma kua'á ra. ²⁹Ta ikan jan jündii ndio ndra iin korona ña kūva'a chi'in maaaa iñu ma xini ra, ta chā'a ndra iin yutun kuiin, ña na kunda'a ra ma chiyo kua'a ra. Tajan chūnandi chiti ndio ndra nuu ra, ta te'en kà'an ndra chi'in ra, ña chātu'un ndra ra:

—¿Na koo endeeni yo'o ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi judú!
—kàti ma ndra jandaru.

³⁰Ta juuni tīvisii na ra, ta juuni chi'in ma yutun nda'a ra kāni ndra ma xini ra. ³¹Takan kūu ta ora yā'a ña chàtu'un ndra ra, tajan kīndaa ndiko ndra ma ja'ma kua'á ña jāku'un ndra ra, ta jāku'un ndiko ndra ma ja'ma maa ra ra, ta kuà'an ndio ra chi'in ndra ma nuu ni takaa ndra ra nuu kruu.

Nuu chùtakaa Jesuu nuu kruu

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³²Ta ora kuà'an ndra, tajan ma tichi iti' ikan, chikuta'an ndra iin ra ñuu Cirene, ña nàni Simón. Ra'ya kùu ra, ña jā'a ndra ña na kuiso ra ma kruu ndiso Jesuu.

³³Ta ora chāa ndra iin ñuu nàni Gólgota, ña kùuni yi kà'an yi, nuu kàndoyo kua'a' iki xini ndian chī'í. ³⁴Ikan chā'a ndra vinu ña jākanuu ndra chi'in iin ña iya ña na ko'o ra ra'. Va ora tīyaa ma Jesuu ra ra', ta ndē'e ra naja kua chī'i ra', töva ni kuuni ra ko'o ra ra'.

³⁵Takan kūu ta ora cha tākaa ndio ndra ra nuu kruu, tajan kīcha'a ndio ma jandaru chàsiki ndra ja'ma Jesuu juuni chi'in maa ndra, nde'o nda yo chi'in kindoo yi. Ta takan kūu yi, ña chīnu ma tu'un kā'an ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, ti rakan te'en kā'an ra: “Ni kusiki ndra chi'in yuu, ta takan ni nata'vi ndra ma ja'mai juuni chi'in maa ndra”, kàti ra. ³⁶Ta ora yā'a, tajan chūnandi ndra jàkuenda ndra ma nuu tàkaa ra. ³⁷Ta ma iti' xini ra, tātuu ndra ma letra, ña kà'an nda cha'a' kùu yi ña tākaa ra ma ikan. Ta ma tu'un ikan, te'en kà'an yi: “Ra'ya kùu Jesuu, ra kùu Rey nuu ma ndian judú”, kàti yi.

³⁸Ta juuni tākaa ndra uvi ta'an ma ndra su'u xiin ra, iin ra chiyo kua'a' ra, ta inga ra chiyo satin ra. ³⁹Ta ma ndian yā'a ma nuu tàkaa Jesuu, chàtu'un na ra, ta kàva na xini na, ⁴⁰ta te'en kà'an na:

—Yo'o, ra kàtiun ña ni janduva ma veñu'u ka'nu, ta tichi uni kivi, ni kutaa ndikoun yi niku, na jakakun ñun, juuni chi'in maun, ta nuun ma nuu takaun nuu kruu, tuva ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun —kàti na chi'in ra.

⁴¹Ta juuni takan chàtu'un ma ndra kuxini nuu sutu ra, chi'in ma ndra jàkua'a tutu Ndioo, ta ndra fariseu, chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ma ndian judú ra ndia. Ta ndrakan te'en kā'an ndra chata ra:

⁴²—Jākakú ra inga na, va juuni maa ra, na kúu jakakú ra ra. Tu ndicha ña Rey ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi Israel kùu ra, na nuu ra ma nuu takaa ra nuu kruu, ta takan chinunio ma tu'un ra. ⁴³Vati tu ìyo tundeeni Ndioo chi'in ra, ña jakakú ma Ndioo ra, na jakakú ra ra vitin, tuva ndicha ña Ndioo kùuni ra nde'e ra ra. Ti juuni maa ra kā'an ra nuu yo, ña ra Se'e Ndioo kùu ra —kàti ndra.

⁴⁴Ta nda ma ndra su'u, ña tàkaa nuu kruu chi'in ra, ndita'an ndra chàtu'un ndra ra ndia.

Nuu chi'í Jesuu

(*Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30*)

⁴⁵Tajan ora kēta ma kachuvi ndaa, ta nda ma kaa uni chani'ini, ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, endee ndōnaa yi.

⁴⁶Tajan juuni ma ora ikan, te'en kánachaa ni'i Jesuu:

—Elí, Elí ¿lama sabactani? —ma tu'un ikan, te'en kùuni yi ka'an yi: Tatá Ndioo, Tatá Ndioo, ¿ta naja ndākoo ma'iiun yu'u? —kàti ra.

⁴⁷Tajan ìyo ma ndra ka'lin ikan, ña ora chíni ndra ma ña kā'an ra, ta te'en nāka'an ndra:

—Ma ra'ii i'ya kánachaa ra ma Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra.

⁴⁸Tajan juuni ma ora ikani, chāki'in iin ma ndra ka'lin ma ikan, iin ña xa'ma, ta cha jākuti ra ma vinu iya yi, ta chū'ni ndio ra yi xini iin yutun kani, ta jānani ra yi yu'u Jesuu, ña na ti'vi ra yi, ta ko'o ra ra'. ⁴⁹Va ma inga ndra te'en nāka'an ndra:

—Ndakoo yo'o ra, nde'o a vāchi ma Elía, ta jākakú ra ra —kàti ndra.

⁵⁰Tajan ni'i va'a nānda'yu ndiko ma Jesuu, ta chí'í ndio ra.

⁵¹Ta ma ora ikani, ma ja'ma ña tàkaa tichi veñu'u ka'nu, ndāta javandaa yi, nda siki, ta nda ninuu. Ta tāan ndio ma nuñu'u', ña ndava ndāta java ndaa ma yuu na'nu jā'a yi. ⁵²Ta nda ma nuu ñaña ma ndian ndií, ndāta yi, ta kua'a' ma ndian chí'í, ña chìnuni tu'un Ndioo, nātaku na ma ora ikan. ⁵³Va ma ñivi i'ya, kēe na ma nuu ñaña na, ma ora yā'a ña nātaku Jesuu, ta ikan jan kī'vi ndio na ma ñuu í Jerusalén, ma nuu nduva'a kua'a' ñivi ndē'e na na.

⁵⁴Takan kūu tajan ora ndē'e ma ra kùu capitán, chi'in ma ndra ka'lin jàkuenda nuu tàkaa Jesuu, ña nduva'a ni'i tāan, ta

inga tuku ma ña kūu, ta nduva'a yū'vi ndra, ta te'en nāka'an ndra:

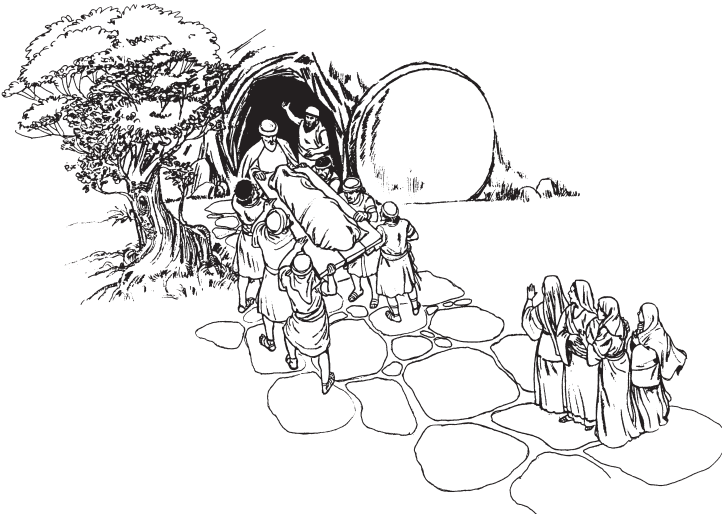
—¡Ndicha kuii, ña ra Se'e Ndioo kūu ra'ya niku! —kāti ndra.

⁵⁵Ta iyo kua'a' ñivi ña'a, ña tāndikun chata Jesuu, ña kīchi nda ma ñu'u! Galilea kuenda ña tīndee vi ra, ka'iin chikani vi kànde'e vi, naja kua tā'an ra. ⁵⁶Ta tañu ma ñivi ña'a ikan, ndaa ma Ndiya Magdalena, chi'in Ndiya ma'á Jandiau, ta Kusé, ta chi'in ma'á ma ndra se'e Zebedeu ndia.

Nuu kùchi Jesuu

(*Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42*)

⁵⁷Takan kūu, ta ora chani kuna'a, tajan chāa iin ra kuika, ra ñuu Arimatea, ña nàni Kusé. Ta rakan ti, juuni iin ra chākunuu chi'in Jesuu kùu ra niku. ⁵⁸Tajan rakan chānde'e ra Pilatu, ta chikan ra kuñu Jesuu nuu ra. Ta Pilatu kà'an ra ña na ku'va ndra yi nuu ra. ⁵⁹Ta ora nī'i ndio Kusé ma kuñu ra, ta kāva ra iin ja'ma ndōo yi. ⁶⁰Tajan kùchi ndio ra yi ma tichi iin yavi chaa, ña ja tāchi ra ña na jandova'a ndra ma tichi yuu, ta kùu yi nuu ñaña Jesuu. Ta ora yā'a chāsi ndio ra yu'u ma nuu kī'vi yo ma nuu ñaña, chi'in iin yuu ka'nu, tajan

Nuu kùchi Jesuu (27:57)

kēe ndio ra kuà'an ra. ⁶¹Ta ma Ndiya Magdalena, chi'in ma inga tuku Ndiya, kīndoo vi nàndi vi jàkuenda vi, yatini ma nuu kūchi Jesuu.

Ma ndra jandaru, kùmi ndra nuu kūchi Jesuu

⁶²Takan kūu ta ora tuvi inga kivi, ña kùu yi ma kivi nindeo, ma ndra sutu, ña kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra fariseu, chā'an ndra chānde'e ndra ma Pilatu, ⁶³ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o racha'nu, chāku'uni ndi, ña ora juuni ndito ga ma ra nduva'a vata ikan, rakan kā'an ra, ña ora cha yā'a uni kivi, ta ni nataku ndiko ra. ⁶⁴Yakan va na tachiun ma ndra jandarun, ña na kujakuenda ndra ma nuu ñaña nuu kūchi ra, nda ma kivi uni, koto ja'a ma ndra chàkunuu chi'in ra, kūtavani'i xe'e ndra ma kuñu ra ora chanikuaa, ta ndrakan, te'en ni ka'an ndio ndra nuu ma ñivi: “Cha nātaku ndiko ra tañu na ndian ndí”, ni ka'an ndra. Ta tu takan kùu yi, tajan kùuni ndio yi ka'an yi, ña ma tu'un vata nuu ndi'inia i'ya, ka'nuga yi kua ma tu'un vata nunuu, tuva takan —kàti ndra chi'in ndra.

⁶⁵Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

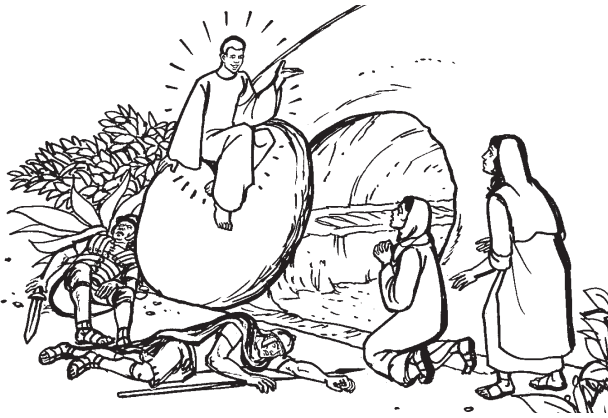
—I'ya ìyo ma ndra jandaru ña ni kujakuenda chi'in ndo ma ndakan. Na ku'un ndra chi'in ndo, ta na jakuenda va'a ndra ma nuu kūchi Jesuu jà'a ndo.

⁶⁶Tajan kēe ndio ndra kuàkumi va'a ndra ma ikan. Ta kāni ndra iin tuni chata ma yuu ka'nu ña ndàsi ma ikan. Tajan ndākoo ndio ndra ma jandaru, ña na kumi va'a ndra ma ikan.

Nuu nātaku ndiko Jesuu

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

28 ¹Takan kūu ta ora yā'a ndio ma kivi sabadu, ma kivi nindeo, ta kūndichin ndio ma kivi nunuu, nuu kīcha'a ma jamana. Ma Ndiya Magdalena, chi'in ma inga Ndiya, kēe vi kūa nde'e vi ma nuu ñaña nuu kūchi Jesuu. ²Ta nunuuni, ta kīcha'a nduva'a ni'i tàan ma nuñu'u'. Takan jā'a yi, vati nūu iin ma ra tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ma iti' andivi. Ta ora cha ìyo ndio ra ma nuu kūchi Jesuu, tajan tāchiyo ra ma yuu ña ndasi yu'u yi, ta chūnandi ra chata yi. ³Ma ra kùu tati ikan, nduva'a tacha ra takua iin tacha andivi, ta ma ja'ma ra nduva'a vii kuichin yi, takua kùu ma nieve. ⁴Ta ora ndē'e ma ndra

Nuu nàtaku ndiko Jesuu (28:1)

jandaru yi, ta yū'vi ndra, ta ndāyu ndra, ña ndava kūnaa ndra jà'a yi. ⁵Tajan ma tati ikan, te'en nāka'an yi chi'in ma ñivi ña'a:

—Na yū'vi ndo, ti cha ch̀itoi, ña Jesuu, ra ch̀i'í nuu kruu k̀u ma ra ǹnduku ndo. ⁶Na töva ra ma i'ya, vati cha ǹtaku ra ma takua k̀a'an ra chi'in ndo niku. Na kichi nde'e ndo ma nuu ch̀ündii ra niku. ⁷Na numini ku'un ndo, kukatitu'un ndo nuu ma ndra ch̀akunuu chi'in ra, ña ma Jesuu, ra ch̀i'í, cha ǹtaku ndiko ra, ta ji'na ga ra ni ku'un ma ñu'u' Galilea kua maa ndra, ta ndakan ni nde'e ra ndra inga cha'a'. Tu'un i'ya k̀u ma ña ìyo yi ña katitu'in nuu ndo. —Takan k̀ati ma tati ña j̀akuu tiñu nuu Ndioo chi'in vi.

⁸Tajan numini k̀ee ndio vi ma nuu k̀uchi Jesuu, ña ni töva ch̀ito vi, a cha'a' ña ndasii vi k̀u yi, a cha'a' ña ch̀isii vi k̀u yi. Ta endee ch̀inu ndio vi kùakatitu'un vi nuu ma ndra j̀akua'a chi'in Jesuu. ⁹Ta ma nuu k̀acha'an vi k̀eta ma Jesuu nuu vi, ta k̀aña'a ra chi'in vi. Tajan vikan, ch̀ajayatin vi vi nuu ra, ta ch̀unumindaa vi cha'a ra, ta j̀aka'nu vi ra. ¹⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in vi:

—Na yū'vi ndo. Na kukatitu'un ndo nuu ma ndra j̀akua'a ch̀i'in, ña ìyo yi ña ku'un ndra ma ñu'u' Galilea, vati ndakan ni nde'e ndra yu'u —k̀ati Jesuu chi'in vi.

Ma ndra jandaru ña j̀akuenda, ǹatu'un ndra ma ña t̀a'an ndra

¹¹Ta ora juuni yanga k̀acha'an vi ma tichi iti', ta ikan ch̀ikuta'an vi uvi uni ma ndra jandaru, ña k̀umi ma ikan, ña

chā'an ndra ma ñu'u' Galilea, chākatitu'un ndra ndisaa ma ña tā'an ndra nuu ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu. ¹²Tajan ma ndra sutu kuxini i'ya, chānatu'un ta'an ndra chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ndian judú, ikan na jando'iin ndra tu'un chi'in ta'an ndra. Ta ikan chā'a ndra kua'a' xu'un' nuu ma ndra jandaru. ¹³Ta ma ndracha'nu te'en nāka'an ndra chi'in ma jandaru:

—Tu ìyo ndian chikatu'un nuu ndo cha'a' ma ña kūu, na katitu'un ndo nuu na, ña ma ora chanikuaa ña kàndoyo ndo kixi ndo, chā'an ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, ta sū'u ndra ma kuñu ra, kati ndo. ¹⁴Ta tu ma kalecha'nu koto ra yi, na nākanini ndo ti ni jandomani maa ndi ra, ikan töve nakuyi ta'an ndo jà'a ra —kati ndra.

¹⁵Tajan tīin ndio ma ndra jandaru ma xu'un', ta jā'a ndra ma takua kā'an ndra chi'in ndra. Ta ma tu'un i'ya juuni kà'an ga ma ndian judú yi nda vitin.

Nuu chà'a Jesuu tiñu jà'a ma ndra chàkunuu chi'in ra

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶Ta takan kūu yi, ña ndi uchi iin ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu, chā'an ndra ma ñu'u' Galilea, ta chāa ndra ma yuku nuu kāti Jesuu nuu ndra. ¹⁷Ta ora ndē'e ndra Jesuu, ta jāka'nu ndra ra, vaji ìyo ma ndra tüvi nī ja'a yi cha'a' ña tüvi chìnuni ndra. ¹⁸Tajan chājayatin ndio ma Jesuu ra nuu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma Ra chā'a tiñu nui, ña na ka'ndai tiñu ninii ka'nu ma nuñu'u' i'ya, ta ma andivi, kùu ma Ndioo ka'nu. ¹⁹Ta na ku'un ndo kukatitu'un ndo nuu ma ñivi ìyo ninii ka'nu ma nuñu'u', ta na jandaku ndo na, ña na kuu na ndian jākua'a chi'in. Ta na jakunduta ndo na, chi'in sivi ma ra kùu Tatá yo, ta ma ra kùu Se'e, ta chi'in sivi ma Tati Í Ndioo. ²⁰Ta na jana'a ndo nuu na, naja kua ìyo yi ña jachi'in na ndisaa ma ña kātiti'in nuu ndo. Ta kùunì ña na koto ndo, ña ni koi chi'in ndo nani kivi, nda kati chàa ma ora nàa ma ñuñivi. Ta takan na kùu yi. Amén.
—Takan kāti Jesuu.